

LEKSIKON

The image displays three French coins from the year 1900. On the left is a 5-centime coin, in the center is a 10-centime coin, and on the right is a 20-centime coin. All three coins feature the profile of a man (likely a monarch) facing left, surrounded by a circular border with text. The 20-centime coin has a small hole in the center.

Løve

lands provinsvåbenskjold forneden. Omskriften var: MO NO ARG ORDIN HOL. Bagsidens motiv var en stor heraldisk løve. Typen blev snart også præget af andre provinser, og eneste forskel var provinsnavnet i omskriften. Der skete mindre ændringer – 1586: værdi 1 gulden og 16 st. og 1606: 1 gulden og 18 st. Prægningen fortsatte til 1713, og den var en meget brugt handelsmønt i Østeuropa og Levanten, dvs. langs den lilleasiatiske kyst, Syrien og Ægypten, hvorfor den også gik under navnet levanttaler. Araberne kaldte den abu kelb (hundens fader), fordi de i løven så en hund. I Rusland var navnet levok, og endnu i dag har vi i Bulgariens møntenhed lev (løve), og den rumænske leu minder om møntnavnet løvedaler (lecuwendaalder).

En del mindre møntprægende steder i Tyskland og Italien har efterpræget mønten i slettere udførelse, hvilket medførte at den i levanthandelen blev fortrængt af → piaster og → Maria Theresia-daler.

En dansk løvedaler er præget 1608 i Helsingør i ringe mængde under Chr.4 (1588-1648). Den var lidt ringere end sit forbillede. Vægt 27,341 g, finhed 0,750 og finvægt 20,506 g.

Løvengroschen (Gros au Lion). Groschenmønttype præget i Flandern 1337-1365. Forsiden havde en løve som hovedmotiv med omskriften MONETA FLAND. Bagsiden mindede om de franske turnoser med to omskriftsrækker. Af denne dårlige mønt har Ludwig v. Male (1346-1384) ladet udmønte over 60 millioner stykker, og typen er efterpræget af en snes andre landområder.

Løventhal, Carl Eduard (1841-1917). Dansk lærer, missionær og møntsamlere, der begyndte sin missionsnærgerning omkring Madras i Indien 1872. Han vendte syt hjem i 1914. Allerede 1902 havde Møntsamlingen i København fået en sær-

lig bevilling til at købe hans overmålede store samling (over 10.000 stk.) af sydindiske mønter.

Lit: MN 1981 s.12.

Løvepenninge. Navnet på en lang række brakteater eller tosidige småmønter (pfennige og heller) i 1300 og 1400-tallet med afbildning af en løve.

M

Maccochino → Macuquina.

Mace. Engelsk betegnelse for den kinesiske vægt qian (ch'ien, tsien), der er 1/10 tael eller liang. Da man omkring 1894 begyndte at udgive mønter i dollarstørrelse, angav man værdien i mace og candareen. 1 liang (tael) = 10 qian (mace) = 100 fen (candareen) = 1000 li. 1 dollar = 0,72 tael, hvilket medførte, at der på 1 dollar mønten stod: 7 mace 2 candareens. 1/2 \$ (50 cents): 3 M.6 C., 1/5 \$ (20 cents): 1 M. 4.4 C., 1/10 \$ (10 cents): 7,2 C. og 1/20 \$ (5 cents): 3,6 C. Et par af provinserne har en kort overgang omkring 1900 regnet 1 \$ = 0,73 tael.

Macuquina. Spansk betegnelse for »moneda cortada«, dvs. enhver uregelmæssig formet og kantet mexicansk eller sydamerikansk → peso og dens underdelinger.

Macuta (flertal: Macutas) var flere steder i Afrika (Congo, Angola, Sierra Leone etc.) betegnelse for små stråmåtter eller bredt vævede bomuldsbånd. Sidstnævnte omsattes i store ruller helt op til en meter i diameter. I de portugisiske kolonier i Afrika blev M. tidligt regnet lig 50 reis,

men først fra 1762 dukker navnet op på angolanske mønter, idet der fra dette år kendes 12, 10, 8, 6, 4 og 2 M. i sølv samt 1, 1/2 og 1/4 M. i kobber. 1814 kontramarkeredes en række af kobbermønterne for at fordoble deres pålydende værdi, og i 1815 udkom en kobbermøntserie, der stort set var lig den tidligere bortset fra, at værdien var fordoblet, dvs. at 2 M. mønten i kobber i størrelse og vægt svarede til den gamle 1 M. mønt. Desuden fandtes 1, 1/2 og 1/4 M. Dette system fungerede indtil 1860. 1910 blev 20 M.(1000 reis) = 1 escudo = 100 centavos.

Lit: Quiggin s.85-86; Sundstrom: The Exchange Economy of Pre-Colonial Tropical Africa. s.147-186.

Madonnadaler. Folkeligt udtryk og samlerbetegnelse for daler-mønter, hvorpå Madonna (Maria med eller uden barn) er afbildet. Sådanne dalere kendes siden baroktiden fra mange tyske stater og byer. Typen

Bayern, Carl Theodor (1777-1799):
Madonnadaler 1778.

er ligeledes brugt i Ungarn og Italien.

Madrid (Madridia, Madridja). Folkelig betegnelse i Marokko for guld-dubloner a 10 rials og spanske dobbela, som i 1785 eller 1788 skal være præget for den marokkanske sultans regning i Madrid – deraf navnet. → Matbu.

Magdalon d'or (Magdalon). En særlig guldflorintype (florin d'or) præget i den senere halvdel af 1400-tallet i Provence af René I af Anjou (1434-1480) og Karl III (1480-1482) i Tarascon. Mønten har sit navn efter bagsidemotivet, der viser Maria Magdalene med en vase med balsam eller olie.

Magermanneke. Samtidig folkelig betegnelse for de i Groningen i Holland cirkulerende 1/4 stuivers af bilon, der på grund af den lille størrelse og tykkelse så »magre« ud. De er slået 1577-1623, gik for 1 1/2 plak og havde en vægt på 1,17 g.

Magistertaler. Navnet på en tysk taler (Dav.7545) fra Sachsen-Weimar præget 1654 under Wilhelm IV (1640-1662) i anledning af, at prins Bernhard af Sachsen-Weimar den 28.feb. dette år blev rektor for universitetet i Jena. Både for- og bagside har samme motivopbygning: to kronede hjerter (det ene inde i det andet) hvis spidser foruden danner et W (for Wilhelm).

Mahaleki (Mahalak). Lille sølv-mønt på 1,5 g udmøntet 1892 i Al Harrar, efter at byen blev erobret af den etiopiske kejser Menelik's tropper. Op til 1886 var mahalak eller mahallak navnet på nogle kobber-mønter i forskellig størrelse i Harar.

Mahbub (Zer Mahbub). Ægyptisk guldmonntenhed anvendt i 1700 og 1800-tallet. Den vejede til at begynde med ca. 2,5 g men, faldt senere i

vægt. 1 mahbub=altin, 1/2 mahbub=nisfiya og 1/4 mahbub=ru-biya. Møntenheden er også anvendt i Tyrkiet og dets besiddelser.

Mahbubia skal have været et navn brugt om 1 rupee stykket i sølv fra Hyderabad i Indien, første gang præget 1321 AH (1903/4 AD) under Mir Mahbub Ali Khan II (1869-1911). Dette stykke brød en lang tradition med kun arabiske skrifttegn på mønten, idet forsiden er prydet med indgangspartiet til et palads.

Mahmudi. Kobbermøntenhed anvendt i Mekka (Saudi Arabien) i begyndelsen af 1800-tallet. Der fandtes 1/2 og 1 mahmudi, som begge er meget sjældne.

Mahmudiye. Tyrkiske guldmønter under Mahmud II (1808-1839) er karakteriseret ved forskellige tillægsnavne. En serie mønter præget 1833-1839 har værdierne 1/4, 1/2 og 1 mahmudiye – sidstnævnte med en vægt på 1,58-1,60 g.

Mail Bid Auktion (da.: Brevbudsauktion). Amerikansk betegnelse for en auktionsform, som efterhånden bruges mange steder. Bud skal indleveres eller indsendes skriftligt inden en bestemt tid. I nogle lande er denne auktionsform forbudt på grund af den manglende kontrolmulighed ved bydernes fravær.

Maille. Nederlandsk-fransk forkortelse for medaille, og samtidig en betegnelse for små penninge (obols) af vægt 0,4-0,44 g fra Flandern sidst i 1100-tallet. I Frankrig og Italien er navnet maille eller maglia brugt om et halvstykke (1/2 denier)=obol. Der findes bl.a. maille-tierce, maille-tournois præget af Philip IV (1285-1314), maille-blanche præget af Charles IV (1322-28), maille-noire, maille-parisis etc. Ordet maille blev i almindelighed brugt om penge, især når det drejede sig om afgifter, skat og

renter, der skulle betales inden en bestemt dato. Det er herfra ordet mail i »Blackmail« stammer. Måske kommer ordet fra det oldnordiske »malk«, der kan betyde tale, sprog eller overenskomst.

Maiorina. Et romersk møntnavn, hvorom der hersker nogen forvirring, idet datidens kilder både taler om »pecunia maiorina« og »centenionalis«. Sidstnævnte indførtes 348 e.Kr. under Constantius II og Constantians. Efterfølgerne Magnentius (350-353) og Decentius (351-353) prægede foruden centenionalis også en større bronzemønt, som i nutidige kataloger betegnes som dobbelt centenionales, men som måske er en maiorina. Da der stadig er usikkerhed om navnene, foretrækker nogle i øjeblikket at opdele mønterne i følgende grupper: Æ1 (over 25 mm): »Julianske storbronzer«, Æ2 (21-25 mm): »Maioriner«, Æ3 (17-21 mm): »Centenionales« og Æ4 (under 17 mm): »1/2 Centenionalis«. → Folliis.

Majuskel. Til ind- og omskrifter på mønter er gennem tiden næsten udelukkende anvendt versaler (majuskler), dvs. store bogstaver. Minuskelsskriften (små bogstaver) brugtes i håndskrift fra 1000-tallet, men på mønter har den stort set ikke fundet anvendelse. → Epigrafi.

Makkabærmønter (Hasmonærmønter). Tidligere troede man, at Simon Makkabæren, der døde 134 f.Kr., var den første, der prægede egne jødiske mønter. Arkæologiske udgravninger flere steder, bl.a. i Massada og Jerusalem, gør det klart, at de mønter, der tidligere blev tilagt Simon, i virkeligheden kan henføres til den jødiske krig mod romerne (66-70 f.Kr.) – også kaldet »Første Revolte«. Det er rigtigt, at den syriske konge Antiochus VII (138-129 f.Kr.) skriver til Simon, at

Maku

han kan lade slå mønter for landet, men få måneder efter trak han sit tilbud tilbage. De første hasmonæermønter bliver hermed dem, der er udsendt af Simons efterfølger John Hyrcanus I (135-104 f.Kr.). De fleste af mønterne fra denne periode, der slutter i år 37 f.Kr., er små bronze-mønter med et anker eller dobbelt overflødhedshorn (cornucopia) som motiv.

Makuta → Likuta.

Maleygrotschen. Tjekkosllovakisk mønt, der betød »lille groschen«, præget i stor mængde i de bøhmiske byer 1576-1618. Mønten vejede kun 1,05 g og holdt 0,41 g sølv. Forsiden viser den bøhmiske løve, medens bagsiden har kronede kejserlige initialer.

Malinowski, Arno (1899-1976). Dansk medaljør og billedhugger først uddannet hos kgl. hofgravør S. Lindahl, siden på Kunstakademiets billedhuggerskole med bl.a. Ejnar Utzon Frank som lærer. I en årrække var han knyttet til Den kgl. Porcelænsfabrik og senere en højt værdsat medarbejder ved Georg Jensens sølvsmedie i København. Malinowski har en stor medaljeproduktion bag sig. Fælles for de fleste medaljer er, at de er blevet til på en lidt anderledes måde, end de normalt udføres på. I vort århundrede har medaljer så godt som udelukkende været fremstillet ved hjælp af en maskine, der pantografisk nedsatte en stor original model til en positiv → poinçon i stål. Med denne poinçon fremstilledes det negative prægestempel. Malinowski var imidlertid en så god gravør, at han graverede denne poinçon direkte. 1933 modtog han Eckersbergmedaljen, ligesom han fik medalje på den internationale medaljeudstilling i Madrid 1951. Til et af hans mere kendte arbejder hører Kongemærket, som under den tyske besættelse af Danmark blev et nation-

nalt symbol. Malinowskis sidste arbejde var seks H.C.Andersen medaljer for Georg Jensen Sølvsmedie. Malinowski har bl.a. lavet en medalje over Georg Galster, samt for Dansk Numismatisk Forening en medalje over foreningens mangeårige formand Martin Petersen.

Lit: SN 1976 nr.2 s.13; MN 1976 s.335-337.

Malkontente mønter. Betegnelsen kommer af det franske »mal content« (utilfreds) som betegnelse for de politisk utilfredse ungare i begyndelsen af 1700-tallet. 1703 rejste adelen i Ungarn sig under ledelse af Franz II Rakoczy mod østrigerne. Under frihedskampen 1703-1711 er slået specielle mønter bestående af guld- og sølvgulden, sølvpoltura, 20, 10, 4 og 1 pultura i kobber samt en kobberdenar. Mønterne er præget 1704-1707 og bærer på forsiden det kronede ungarske skjold, medens bagsiden prydes af Maria med barnet som symbol for Ungarn. Kun 10 pultura-stykkerne afviger fra dette mønster ved at have værdiciffer X under teksten PRO LIBERATE. Mange af mønterne er forsynet med et kontramærke i form af en lille oval med Madonna. Opstanden brød sammen 1711, og der sluttedes fred 1. maj, idet kejseren dog lovede at respektere Ungarns forfatning.

Malla. Spansk ord for → maille, der er betegnelsen for små pennice eller 1/2 dinarer. Jaime III (1324-1343) og Pedro I (IV de Aragon) (1343-1387) har præget billon malla på Mallorca.

Malmer, Brita (1925-). Svensk professor i numismatisk. Efter studier i Lund, med bl.a. Sture Bolin som lærer, blev hun fil. kand. 1949 og fil. lic. 1953 på en afhandling om Svend Estridsens byzantinske mønttyper. I 1959 flyttede hun fra Lunds Universitets historiska museum til kabinettet i Stockholm, hvor hun 1962 fik fast

ansættelse. I 1966 blev hun fil.dr. på en disputats om »Nordiska Mynt före år 1000« - en klassiker som stadig og ofte citeres. I årene 1971-1979 var hun chef (museumsdirektør) for Kungl. Myntkabinetet i Stockholm efter Nils Ludvig Rasmusson. Denne stilling forlod hun, da hun blev professor ved den → Numismatiska Institutionen (Numismatiska forskningsgruppen) - det såkaldte Gunnar Ekströms professor, som hun forlod d.30/6 1992, efter hun var fyldt 67 år. Brita Malmer har især interesseret sig for den sene middelalder, specielt vikingetiden, og har skrevet et utal af bøger og artikler inden for dette felt. Af hædersbevisninger har hun bl.a. fået Svensk Numismatisk Forenings guldmedalje 1977 og Hildebrand-prisen 1982. I 1989 hædredes hun med ANS's Huntington medalje, og 1992 tildeltes hun den franske Prix Duchalais.

Lit: NNUM 1982 s.17, 1985 s.97, 1989 s.18, 1992 s.128, 1993 s.29; HIKUIN 11 (1985) (festskrift til Brita Malmer med hendes bibliografi).

Malmø. Dansk møntsted i Skåne. Udmøntningerne blev forlagt hertil efter 1442 under Christoffer af Bayern (1440-1448). De første mønter, der er præget her, er sterling (Galster:19) og hvid (Galster:20). Den sidste mønt, der med sikkerhed vides præget i Malmø, er 4 skillingen 1535 (Galster:86).

Lit: NFM 1930 s.85-90, 1934 s.73-78.

Malmø Museums Myntkabinet. Malmø museum blev grundlagt 1841, men først i 1851 fik man lokaler i den daværende latinskole. Her havde man til huse til 1887. Da blev samlingen overført til bygningen i Admiralsgatan, hvor man var til 1901. Indtil 1891 havde museet været privat finansieret, men herefter overtog Malmø by dette ansvar, og 1901 flyttede man ind i en ny museumsbygning (det nuværende Stadsbibliotek) i Regementsgatan. Derefter flyt-

tedes samlingen 1937 til Malmøhus. En af museets første gaver var 8 kinesiske cashmonter, der skænkedes den 10. feb. 1852 af en skoledreng. Siden da er samlingen udvidet stærkt, dels gennem indkøb dels ved møntfund og donationer. Det nuværende myntkabinet genindviedes 8. juli 1971 og holder nu til i Guvernørboligen, som er en del af Malmøhus' ældste bebyggelse fra Erik af Pommerns tid i 1400-tallets første del.

Lit: SN 1973 nr.6 s.12-13; NNÅ 1937 s.139-140.

Maloti. Møntenhed fra Lesoto i Sydafrika. Enheden er hovedsagelig brugt i forbindelse med sølv, guld og platin mindemønter. Den tilsvarende normale omløbsmønt i uædelt metal var loti=100 lesente. Flertalsformen for loti er maloti, hvilket ses anvendt på landets pengesedler.

Malschilling → Arendschilling.

Maluco. Portugisisk nødmønt fra Azorerne med pålydende 80 reis støbt 1829 af metallet fra nogle klosterklokker. Monterne er fremstillet, medens Maria II var i eksil på øerne, og de skal være indsmeltet 1831 og 1844. Desuden eksisterer nogle meget sjældne 20 og 40 reis i samme serie.

Mame Gin (Mameita Gin) → Gin.

Manat. Møntenhed indført juli/august 1992 i Azerbaidjan efter Sovjetunionens opløsning. Gamle russiske sedler indløstes efter forholdet 1 manat=10 rubler. Møntenheden manat er ligeledes anvendt i Turkmenistan fra okt.1993, og forholdet var her, at 1000 russiske rubler=1 manat=100 tenesi.

Mancus. Navn i det kristne Europa for de arabiske gulddinarer, der blev vurderet til 30 sølvdenarer. Betegnelsen kendes fra 778, og fra 800-tallets

begyndelse har man brugt M. som regnemønt i hele Italien. Fra England kendes en M. (gulddinar) præget 774 under Offa (757-796). Den var kopieret efter en af Al Mansurs dinarer. De såkaldte peterspenge til Paven blev på et tidspunkt afregnet i M. Brugen af M. som regnemønt ender i slutningen af 1000-tallet.

Lit: P. Grierson: The Myth of the Mancus' (Revue Belge de Philologie et d'Histoire, 1954).

Mancuso. En arabisk-spansk mønt præget fra 981 i grevskabet Barcelona i Catalonien og anvendt af alle kalifferne af Cordova. Ramon Berenguer I (1035-1076) prægede en M. med arabisk tekst undtagen forsidens omskrift, hvor den latinske tekst forkynder: COMES RAIMVNDVS. Desuden har Sanchó Ramirez af Aragonien (1035-1063) ladet præge en mere vestlig inspireret M. af samme type som hans dinero. → Mancus.

Mandonnina. Sølv mønt af værdi som 1 lira udmøntet i Genova i 1700-tallet. Møntenheden anvendtes også som regnemønt. Der er præget doppia M. (2 M.) og mezza M. (1/2 M.). Mønten har sit navn efter den på mønten afbildede Madonna. 1 M.(lira)=5 cavallotti.

Mandonnina. Betegnelse for 5 baiocci kobbermønten med portræt af jomfru Maria med glorie. Mønten er udmøntet 1797-1798 under Pius VI i de fleste af de 21 pavestater samt af følgende stater: Ascoli, Civitavecchia, Fermo, Foligno, Gubbio, Macerata, Pergola, Perugia, Ronciglione, San Severino, Tivoli, Viterbo etc. under Den Romerske Republik (1798-1799). Den halve M. (2 1/2 baiocci stykket) kaldes san pietrino.

Mangir (Manghir). Tyrkisk kobbermønt præget fra 1300-tallet indtil Ahmed II (1691-1695). På Krimhalvøen

i Sortehavet er der i khandømmet op til 1777 præget mangir. Denne mønttype er uhyre sjælden. Der gik 3 manghir på en para.

Manilla (Manille, Manilha, Manilly). Såkaldt primitivt betalingsmiddel fra Vestafrika med hovedudbredelsesområde i Nigeria og omkringliggende områder, dvs. Guldkysten, Togo, Dahomey, Elfenbenskysten og Cameroun. En manilla var en kobber- eller messingarmring i forskellige udformninger, indført af portugiserne antagelig i 1400-tallet. Forbilleder har måske været de såkaldte »urmanillas«, der var meget eftertragtede og højt vurderede. Om ordets oprindelse er der tre antagelser; 1: Portugisisk diminutivform for det latinske ord manus=hånd: Manilha. 2: Sammensætning af det portugisiske ord »mao«= hånd og »anel« eller »anillo«=ring. 3: Omformning af det latinske ord monile (flertal: monilia)=halsbånd, portugisisk: manellio. Ordet Manilla brugtes kun af europæerne. Anvendtes det af en afrikaner, var det kun i forbindelse med europæiske handlende. Forskellige stammer og områder havde hver deres navne for de diverse manillatyper, og ikke de samme typer blev foretrukket overalt. Portugiserne lod allerede i 1500-tallet fremstille manillas efter bestemte forbilleder af firmaer i andre europæiske lande. Por-

Såkaldt Birmingham manilla af Okpoho-type (60×58 mm).

Mann

tugiserne blev efterhånden trængt ud af hollændere og englændere og deres interesse for guld, elfenben og slaver. Englænderne måtte derefter fremstille pengemanillas selv for at kunne handle. Allerede i løbet af 1700-tallet eller måske lidt før var manillaen blevet reduceret og til dels standardiseret, og dermed var et vigtigt skridt taget mod den industrielle massefremstilling, som vi bl.a. kender gennem den såkaldte Birmingham-manilla. De første engelske manilla, vi kender, er eksporteret til Vestafrika i 1764 af firmaet King fra Bristol. Efter slavehandelens ophævelse fra 1807 mindskedes interessen for manillas. 1902 forsøgte Nigeria at forbyde import af manillas, og 1911 blev de forbudt som lovligt betalingsmiddel. Endelig i 1919 blev det forbudt udenlandske handelsfolk at bruge manillas i handelen med lokale folk. Disse påbud fik dog ikke ubetinget succes, idet befolkningen stadig anvendte dem. I 1948 besluttedes det at indløse de mange manillas og overgå til brugen af mønter og pengesedler. Denne indløsning kostede styret ca. 436.000 engelske pund, og de ca. 33,5 millioner manillas, der indkom, sendtes til metalhandlere i Europa. Der blev i loven givet mulighed for, at hver husstand kunne beholde 200 manillas til ceremonielt brug. 1. april 1949 var sidste dag for deres gyldighed. Foruden de egentlige pengemanillas, var også en mængde smykkemanillas i omløb, samt store stykker til formål som brudepris, statussymbol etc. Til denne gruppe hører konge- og dronningmanilla samt slangemanilla.

Lit: Sven-Olof Johansson: Primitiva betalingsmedel (i) Nigeria. s.9-29; Der Primitivgeldsammler 1986 hefte 2 (18) s.39-59.

Mannen Tsuho. Japansk bronze-mønt indført i det fjerde år af Tenpyohoji (760 e.Kr.) og af værdi som det tidobbelte af den foregående bronzemønt, der kaldtes wado kaiho

og opdeltes i ko wado (gamle wado) og shin wado (nye wado).

Manoel → Cruzado.

Mansfeld-Büllner, H.V. (1842-1900). Dansk møntsamlers og forretningsmand, der bl.a. fremstillede en mavebitter ved navn Brama Livs-Elixir samt Brandrethpillerne og Voltakorset. Han blev senere tyrkisk generalkonsul og indrettede sin villa på Strandvejen i Skovshoved i tyrkisk stil. Hans danske samling blev overtaget af I. Glückstad. Han kanaliserede de overskydende dubletter videre til mønthandler Kirchhoff, der senere i 1910 holdt auktion over

I anledning af et reklamefremstød for sin livselixir udsendte Mansfeld-Büllner denne indisk inspirerede figur med bagsideteksten: Tilkjent fortjeneste for trofaste forfægtere af den ægte Brama livs elixir og optaget i Brama-Legionen.

disse stykker samt andet fra sit lager. Mansfeld-Büllners samling af mønter fra Mansfeld blev solgt på Hee's auktion i januar 1923. Møntkabinetet i København supplerede på denne auktion sin samling af disse mønter. I dag er Mansfeld-Büllners navn først og fremmest knyttet til hans fortegnelse med afbildninger af de danske »borgerkrigsmønter« 1241-1377. MB efterfulgt af et nummer er således reference til hans fortegnelse. Hans bog gav ved sin udgivelse i 1887 anledning til en livlig debat,

idet Mansfeld-Büllner havde benyttet kronologien fra det af P.Hauberg i 1884 udgivne værk. Men hvor Hauberg kun medtog enkelte illustrationer, afbildede Mansfeld-Büllner alle de variationer, han kunne finde, bl.a. fra nogle ikke offentliggjorte kobberstik.

Lit: NFM bind VII s.195-199; NNUM 1949 s.235ff, 1954 s.248-249.

Mantelet d'or. En fransk »petit royal d'or« præget 1290, og senere som mantelet d'or i 1305 under Philipp IV (1285-1314). Dens teoretiske vægt skulle være 3,496 g (70 stykker på pariser troy marken), men bevarede eksemplarer vejer ned til 3,15 g. Mønten har sit andet navn fra forsiden, hvor kongen ses stående i en lang pelsskåbe (Mantelet).

Maple leaf. Oprindelig navnet på en 1 ounce (31,103 g) finguldmønt fra Canada, der første gang blev introduceret 1979. Mønten har sit navn efter bagsidemotivet: et ahorneblad (maple leaf), der er Canadas nationalsymbol. Mønten har et pålydende på 50 dollars, men sælges efter den til enhver tid gældende guldpris + 5%. Der er senere udsendt 1/2, 1/4 og 1/10 ounce mønter. Dens popularitet som investeringsmønt medførte i 1988 udsendelse af både sølv- og platin maple leaf – begge med vægten 1 ounce. → Bullion mønter.

Marabotino → Morabitino.

Maravedi → Morabitino.

Marcello. Navnet på en 1/2 lira sølvmønt udmøntet i Venedig af dogen Nicolo Marcello (1473-1474). Forsiden viser den hellige Markus med en knælende doge, medens bagsiden afbilder en stående Kristus. Møntens vægt var 3,26 g, finhed 0,948 og finvægt 3,09 g. Værdien var oprindeligt 10 soldi, men blev 1518 ændret til 10 1/2 soldi og 1525 forhøjet

Mari

men de er dog anvendt langt senere. I Oman fandt indveksling først sted ca. 1970 for 300 baiza. 1000 baiza = 1 rial (ca. 1 engelsk pund). Men den fortsatte med at cirkulere og steg endda i værdi til det dobbelte på grund af valutauroligheder. Maria Theresia-daleren 1780 er den type, der har cirkuleret længst og i flest lande, mere end nogen anden mønt, og til dato (1991) er den præget i ca. 500 millioner stykker.

Lit: F. Leybold: Der Maria Theresia Taler 1780. Wiener-Neustadt 1976; Jeffrey E. Stokes: Die Nachprägungen des Maria-Theresien-Talers in englischen Auftrag aus Wien, London, Brüssel, Bombay und Birmingham. Wien 1980; David Thompson: The Most Beautifull Coin in the World, The Story of the Maria Theresia Taler, Colorado 1990; F. Leybold: Kontermarken auf Maria-Theresiatälern, insbesondere auf Levantetalern, Wien 1992 (MØNG 1992.4); NNUM 1937 s.394-403, 1938 s.1-3, 1947 s.183-184, 1959 s.130, 1960 s.35-36. M.N. 1973 s.143 + 196.

Mariengroschen. Groschen af nordsaksisk oprindelse og første gang præget i Goslar ca. 1503. Bagsiden med Jomfru Maria med barnet har givet mønten navn. Den blev snart efterpræget i Hannover, Hildesheim og i Westfalen. Mariengroschen fra Braunschweig vejede 1514 2,75 g med en finvægt på 1,735 g. 1572 var vægten faldet til 1,504 g

Hildesheim: Mariengroschen 1548.

med finvægten 0,69 g. Den uensartede vægt og finhed på denne mønttype fik de niedersaksiske møntbyer til at anvende Meissens → fürstengroschen i stedet. I 1700 og 1800-tallet blev mariengroschen præ-

get mange steder, men motivet var nu ændret til en springende hest (Hannover og Braunschweig), vildmand (Braunschweig-Wolfenbüttel), Skt. Andreas (Braunschweig-Lüneburg) og bjørn på en borgmur (Anhalt-Berenburg). Sidst udmøntet som en 24 mariengroschen i Braunschweig-Wolfenbüttel 1834.

Den danske konge Fr.5. har for Oldenburg præget 1 og 2 mariengroschen 1761-1763.

Mark (flertal: Marka). Estisk skillemonethed udmøntet mellem 1922 og 1926 i værdierne: 1, 3, 5 og 10 marka. 100 marka = 1 kroon. Efter møntreformen blev 100 senti = 1 kroon.

Mark. Oprindelsen til ordet er uklar. Man har ment, at det oprindelig var en betegnelse for marker (vidtstrakte områder), derefter tegn og mærker, der af øvrigheden var angivet ved fastlæggelse af grænser mellem landsdele, og dernæst at det var en af øvrigheden fastsat (stempellet eller mærket) vægt, hvorefter ordet tilsidst betegnede selve pengestykket. Dermed er også sagt, at ordet har flere betydninger med en vis indbyrdes sammenhæng. Ordet er antagelig nordisk, kom til England omkring 880 og har derefter i 1000-tallet bredt sig ud over Europa som betegnelse for vægt og regnemønt. 1: Jordvurderingsenhed (Markland inddeles i øresland, örtugland og penningland). 2: Vægtmark. 3: Regneenhed. 4: Mønt.

Jordvurderingsenheden, der er inddelt i samme enheder som vægtmarken, har kun en begrænset numismatisk interesse. Vægtmarken er en vægt for ædelmetal og mønter. De ældste nordiske angivelser ses på en runesten fra 1000-tallets begyndelse. Her står der, at en mand har »30 mark indestående hos Erik«. En mark som vægtenhed synes i vikingetidens Norden at have ligget mellem ca. 190-210 g. I Middelalderen synes

den at være steget en smule. Fra 1200-tallet vinder den kølnske mark (230-233 g) frem. Den kendes bl.a. fra Danmark i 1282, fra Sverige 1278 og i Norge fra 1305. I løbet af 1400-tallet fortrængte kølnemarken de andre tyske markvægte, og 1524 blev det i rigsmøntordningen fastslået, at kølnemarken skulle anvendes som grundvægt for ædelmetal og mønter. I Preussen fastlagdes den 1816 til 233,855 g. Af andre vigtige markvægte kan nævnes: Pariser troymark = 244,753 g. Tower mark = 233,275 g. Wiener mark = 280,668 g og den hollandske mark = 246,083 g. I Danmark var 1 (vægt) mark = 16 lod = 64 quint = 256 ort = 4352 es = 32768 grains = 65536 richtpfennigtheil. Betegnelsen mark penge (mark penningar) har oprindeligt betydet en sum af vikingetidens sølvmonter (der stort set var af rent sølv), som vejede en mark. Dermed var forholdet mellem mark sølv og mark penge som 1:1, men efterhånden som sølvindholdet faldt i mønterne, ændredes forholdet mellem mark sølv (194,4 g rent sølv) og mark penge. I Danmark var forholdet år 1180 som 1:3, i Sverige 1291 som 1:3 og i Norge i begyndelsen af 1200-tallet som 1:2. Dette forhold blev dog endnu større henimod slutningen af middelalderen. I Danmark var 1 mark = 8 øre = 24 örtuger = (et vist antal penninge, f.eks. 240). Under Erik af Pommern brød man i 1397 med det gamle møntsystem og gik over til lybsk regning, hvilket vil sige, at 1 kølnemark = 16 skilling = 192 penninge. Det var kun penningen, der i begyndelsen blev udmøntet. Marken var og blev en → regnemønt. Som mønt er marken første gang udmøntet 1506 i Hamburg og Lübeck. I Danmark fulgte Fr.1. hurtigt efter med sin husummark fra 1514, og i Sverige tilkom marken under Gustav Vasa 1535 i form af en forfalsket mønt i Chr.3.'s navn. Først året efter, i 1536, kom de »rent svenske« markmønter. I Danmark anvendtes

mønten helt op til Chr.9., idet den i slutningen af anvendelsesperioden benævntes : 16 skilling. (→ Offermark). 1871 indførtes guldmøntfod i Tyskland, og hovedmøntenheden mark fik sit navn efter Hamburg og Lübecks mark. 1 mark=100 pfennig. Da var marken en sølvmønt på 5,55 g med finhed 0.900. 1924-1927 var vægten 5,00 g med en sølvfinhed på 0.500, og fra 1933 blev det en kobbernikkelmønt. Efter Tysklands adskillelse efter 2. verdenskrig kom Østtysklands møntenhed til at hedde mark og Vesttysklands markmønt benævntes DM (Deutsche Mark). Efter sammenslutningen i 1990 anvendes kun DM.

Lit: KL 11 sp.420-441; Jean Forien de Rochesnard: Dictionnaire Pondereal. Vol.2 s.6-12; L.E.Fauerholdt Jensen: Mark sølv, Mark penninge - Mark korn. Mønt, mål og vægt i Danmark 1000-1340, Odense 1990.

Markka (flertal: Markkaa). Finsk hovedmøntenhed fra 1864. Navnet valgtes efter den svenske møntbetegnelse mark, som man var bekendt med, idet Finland var under svensk herredømme, indtil Rusland overtog det i 1809. Den første tid brugtes russiske mønter, men fra 1864 udmøntedes en 1 markka sølvmønt=100 penniä. Mønten havde størrelse, vægt og finhed som de russiske 25 kopek sølvmonter af typen fra 1827. Vægten var 5,1828 g og finheden 0.868. Fra 1878 indførtes 10 og 20 markkaa i guld, idet vægt og finhed var den samme som brugtes af landet tilsluttet Den → Latinske Møntunion. 1 guldmærk=1 guldfør=0,2903 g finguld. Efter uafhængigheden i 1917 kom nye 1 markka mønter fra 1921. De har til dato haft mange forskellige størrelser og er udført i lige så mange forskellige uædle metaller. Årgangene 1964-68 var bilonmonter a 6,4 g og med en sølvfinhed på bare 0.350.

Mark kølnsk → Kölnermark.

Mark lødig. Oprindelig den sand-synlige betegnelsen for en vægtmark af fineste lødighed, dvs. så rent sølv som det i datiden var teknisk muligt at fremstille. Efter 1100-tallet har det som regel været betegnelsen for 15-lødigt, hvorimod det i slutningen af middelalderen blot betød metalvægt eller bruttovægt. Man måtte så angive, hvilken finhed den pågældende (vægt) mark havde. Ved møntforordninger angav man hvor mange mønter, der skulle kunne blive ud af en mark sølv med en given lødighed (eks.: 8 stykker på den 14 2/18 lødige mark).

Lit: KL 11 sp.433-435; Galster: Reynold Junges møntmesterregnskaber 1534-1540. s.XV-XVI.

Mark penge → Mark.

Mark sølv → Mark.

Marsk Stigs falskmøntnerværksted. På den lille ø Hjelm i Kattegat øst for Ebeltoft slog Marsk Stig sig ned 1290 sammen med en flok fredløse. Der blev på øen indrettet et regulært møntværksted, hvor man efterprægede flere af de danske kongers mønter. Allerede i 1306 indtog Erik Menved (1283-1319) øen og jævnedes de fredløses borg mod jorden. 1854-55 blev foretaget udgravninger på øens højeste punkt, idet der skulle bygges et fyrtårn. Ved den lejlighed fandt man små kobberbarrer, umøntede blanketter og nogle mønter. I 1875 fandt man andet sted på øen 5 kobberbarrer samt omkring 50 blanketter. Stedet var Kastelsbakken, og de fredløses falskmøntnerværksted må givet have ligget her. 1894 begyndte løjtnant Jensen fra Grenå at foretage undersøgelser, hvilket bragte flere mønter og blanketter for dagen. I 1952 foretoges en fornyet undersøgelse, hvorunder yderligere 11 mønter fandtes. Blandt mønter fundet på øen er også et par norske, der synes at vidne om en forbindelse mellem de fredløse og den norske konge.

Lit: Nat.Arb. 1928 s.38-48; NNUM 1952 s.126-127.

Marti. Folkeligt navn for den cubanske 5 peso guldmønt 1915-1916. Forsiden viser portrættet af José Martí, den cubanske patriot, der blev dræbt 1895, 42 år gammel. Liggende guldmønter findes i værdierne 1, 2, 4, 10 og 20 pesos.

Mas. Lille guldmønt på ca. 2,5 g med arabisk inskription, brugt visse steder på Malayahalvøen og på Sumatra fra ca. 1300 til slutningen af 1800-tallet. 1 mas=4 coupons (coupan).

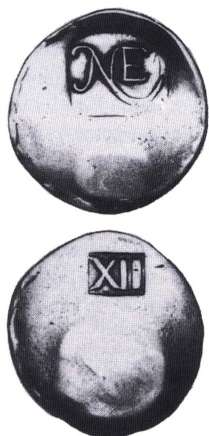
Maskinprægede mønter. Fra møntprægningens start og frem til 1500-tallet var prægningemetoden → hammer og ambolt prægning. Hjælpemidler til fremstillingen blev så småt konstrueret i 1400-tallet, og spindelpressen er omtalt så tidligt som 1416 og brugt første gang i mindre omfang i 1506. Omkring 1550 kom den i almindelig brug, og om trent samtidig begyndte man at bruge → valseprægning. Fra dette tidspunkt begynder man at tale om maskinprægede mønter. Samlere af engelske mønter taler om → »Hammered Coinage« (hammerprægede mønter) og → »Milled Coinage« (maskinprægede mønter). Sidstnævnte udtryk dækker over en mønt præget af en maskine i stedet for håndkraft – dog dækker det engelske udtryk kun de tidligste maskinprægede mønter før brugen af damp i slutningen af 1700-tallet.

Lit: D.R.Cooper: The Art and Craft of Coinmaking. London 1988.

Massachusetts mønter. Den engelske koloni Massachusetts i Amerika besluttede i 1620'erne at sætte egne mønter i omløb, idet hovedparten af de mønter, englænderne sendte, hurtigt vendte tilbage. Dermed havde man kun det gammelkendte indianske betalingsmiddel → wam-

Mass

pun tilbage, og det var upraktisk til større transaktioner. I 1652 lod man i nærheden af Boston fremstille nogle sølvskiver med indslået NE (New

New England (NE) mønt i værdien XII (12 pence=1 Shilling) fra 1652.

England) samt romertallene III, VI og XII repræsenterende værdierne 3 og 6 pence samt 1 shilling. Disse kaldtes undertiden »New England mønter«. De var dog for simple og erstattedes snart af nye serier: → Willow tree mønter (1653-1660), → Oak tree mønter (1660-1667) og → Pine tree mønter (1667-1682). Ifølge lov af 17. oktober 1786 bestemte Massachusetts General Court, at der skulle oprettes et regulært møntværksted for udmøntning af guld-, sølv- og kobbermønter i den engelske koloni. Her blev 1787 og 1788 udmøntet kobber 1 og 1/2 cent. Disse mønter er de første, der bærer værdien i cent. På forsiden afbildedes en indianer med bue og pil samt omskriften: COMMON WEALTH og på bagsiden en ørn med udbredte vinger og et våbenskjold med værdiangivelse på brystet. I omskriften stod kun: MASSACHUSETTS. Hovedparten af stemplerne er skåret af Joseph Callender, men Jacob Perkins fra Newburyport har også udført en del. Mønterne blev forbudt 1789 i overensstemmelse

med den netop ratificerede forfatning (Constitution).

Masse d'or. Fransk guldmønt, der viser kongen siddende med et scepter (fr.: Masse). Filip III (1270-1285) var den første, der prægede denne type. Filip III's mønt, der også går under navnet »denier d'or a la reine«, vejede 4,75 g. Efterfølgeren Filip IV (1285-1314) lod 1296 præge en masse d'or (en dobbelt florin) med vægten 6,93 g og af enten 21 eller 22 karat guld. Efter fremkomsten af denne større mønt, kaldtes forgængernes lidt mindre guldmønt for »petite masse« eller »reine d'or«.

Masson. Sølv mønt (billon) fra Lorraine (Lothringen) med årstal 1728 opkaldt efter den daværende møntdirektør Masson. Møntens værdi var 12 sous og 6 deniers.

Mastespørmønter. Skikken med at lægge een eller flere mønter i mastesporet for at give skibet held og lykke på fremtidige ture kendes allerede i oldtiden og bruges den dag i dag. Et af de nyeste eksempler er fra fregatten Jylland, der i 1990'erne blev gennemrestaureret. Den 6. okt. 1992 lagde Prins Henrik en mønt fra 1861, fregattens oprindelige bygningsår på Orlogsværket 1857-1861, og skibsreder Mærsk McKinney-Møller en jubilæums 200 kr (sølvbryllupsmønt) fra 1992 i midtermastens undermastespor.

Lit: NNUM 1982 s.55; Mærsk Post 4/1981 s.8-10.

Mat. Burmesisk sølv mønt præget 1852/53 med en vægt på 2,9 g svarende til en indisk 1/4 rupee. 1 kyat (rupee)=4 mat.

Mat (Spaanse Matten). Hollandsk-ostindisk navn for de firkantede eller uregelmæssigt formede spansk-amerikanske 8 real stykker (stück van achten) også kaldet piastre.
→ Peso.

Matapan. Venetiansk sølv mønt af groschentype (grossus venetianus) indført omkring år 1200 (antagelig 1202) under dogen Enrico Dandolo. Det var den første groschenmønt i Italien, og dens vægt var 2,18 g. 1 matapan=12 denari=26 parvuli (piccoli). På forsiden overrækker Skt. Markus en fane eller et banner

Matapan fra Venedig præget af Vacques Tiepolo (1228-1249).

til dogen. Bagsiden viser en siddende Kristus-figur med bogstaverne IC - XC. Mønten har fået sit navn efter Kap Matapan - det sydligste punkt på det græske fastland, idet mønterne blev præget til brug for det 4. korstog, der gik til Dalmatien og Konstantinopel. Herunder fik Venedig en række støttepunkter (øer og områder) - bl.a. Kap Matapan, hvor man måske har etableret et møntværksted. I Venedig er mønttypen præget til under dogen Andrea Dandolo (1343-1354). Som en eftertragtet mønt blev den efterpræget forskellige steder i Italien og udenfor landet i balkan landene samt i Byzans og på øen Chios.

Matbu (Mathbu, Metbuo). Marokkansk guldmøntenhed, som skal være fremkommet i 1700-tallet. Vægten var ca. 2,6-2,9 g, og mønten var 1850 lig 20 1/4 ukiya (ukkiyas). 1785 eller 1788 prægedes i Madrid en guldmønt, som fik navnet → madrid. Den gik også under navnet matbu kebir (stor matbu) og havde værdien 10 spanske piastre med vægten 16,68 g.

Mathbu → Matbu.

Mathiesen, Hans Erik (1949-1993). Dansk dr.phil. i klassisk arkæologi tilknyttet Universitetet i Århus. Her fik han til opgave at udarbejde to bind i den århusianske sylloge – et arbejde der bragte ham ind på det numismatiske område, hvilket resulterede i hans meget populære bog: »Grækernes mønter« (1988).
Lit: NNUM 1993 s.41.

Matica. Oprindeligt en vægtenhed for guldstøv, som portugiserne i Mozambique betjente sig af. Den ansattes til 1 1/2 portugisisk qutavas = 5,3789 g. Under Maria II er i Mozambique udgivet nogle rektangulære guldbarrer stemplet 2 1/2 (maticas) = 1 barrinha, og 1 1/4 (maticas) = 1/2 barrinha. Efter uafhængigheden af Portugal 25. juni 1975 indførtes den gamle møntenhed metica (dvs. matica) = 100 centimos til afløsning af escudo. Ved en møntreform ændredes navnet fra 1980 til metical (flertal: meticais) = 100 centavos.

Matona (flertal: Matonas). Etiopisk møntenhed indført 1931 under Haile Selassie (1930-1936, 1941-1974). De små enheder 1, 2 og 5 matonas var i kobber, medens 10, 25 og 50 matonas prægedes i kobbernikkel. Den mindste enhed 1 matona blev præget af ICI i Birmingham, England, medens de andre blev præget i Addis Abeba. I 1935 invaderede Mussolini landet, men det blev befriet 1941, og kejseren genindsattes. Fra 1944 ændredes møntnavnet matona til santeem (cent), hvoraf der stadig gik 100 på en → birr (dollar). 5 og 10 cent mønterne er præget mellem 1944 og 1966 med uændret årstal (→ frossent årstal) 1944.

Matrise → Stempel.

Matthiasgroschen (Matthier, Mat-tier, Mathier). Mønt opkaldt efter motivet med den hellige Matthias og udmøntet siden 1496 i Goslar. Senere var dens værdi som en 1/2 ma-

riengroschen. Mønttypen blev efterpræget i andre byer bl.a. Hildesheim, Hannover og Lippe og senere stærkt forringet. Matthiasgroschen har været præget over så langt et tidsrum og været så udbredt, at navnet holdt sig, selv om der til tider ikke var afbildning af den hellige Matthias på mønterne. Fra 1624 og 1629 kendes en mattiers fra Friedrich Ulrich af Braunschweig-Wolfenbüttel, hvor Matthias billedet er skiftet ud med værdiangivelsen: EIN MATIER. Kurfyrst Friedrich Wilhelm af Brandenburg (1640-1648) lod matthiasgroschen slå i Ravensburg, og 1675 er den udgivet under Johann Friedrich af Calenberg. Bemærkelsesværdig er en lille kobbermønt (Cr.1) udmøntet 1758 i Brunschweig for de franske besættelsestropper. På forsiden står 1 denier, og bagsiden har indskriften 13 EINEN MATTIER, dvs. 1/13 mattier.

Maundy Money. Skikken, med at den engelske konge eller dronning uddeler specielle mønter til fattige Skærtorsdag (Maundy Thursday), går langt tilbage i tiden. Handlingen har sit oprindelige udspring i biblens beretning om Jesus, der natten før sin korsfæstelse ydmygt vaskede disciplenes fødder og sagde: »Jeg har givet jer et eksempel på, hvordan I skal gøre, som jeg har gjort jer«. (Joh.13.15). Denne skik har været anvendt i kirkelige kredse og blev senere en skik, som kongen eller dronningen deltog i. 1213 skal kong Johan have givet 13 mænd hver 13 pence på Skærtorsdag. Senere blev det almindeligt, at kongefamilien på denne dag uddelte klæder og penge samt vaskede de fattiges fødder. 1556 foretog dronning Marie dette ceremoniel, idet hun uddelte klæder samt 41 punge, der hver indeholdt 41 pence – 1 penny for hver af sine leveår. Skikken kaldtes Royal Maundy. Fra 1572 erstattede Elizabeth I bortgivelsen af kongelige klæder med en rød pung

indeholdende 20 shillings. Fra 1582 berettes, at der blev givet 48 kvinder hver en hvid og rød pung indeholdende 20 shillings, og i 1595 fik 57 kvinder hver overrakt en rød og hvid pung. Senere blev det skik at give 20 shillings plus et antal pence svarende til regentens alder. Egentlige mønter specielt til dette formål (maundy-money) kendes fra slutningen af 1660'erne, og første daterede maundy sæt bærer årstallet 1670. Det bestod af værdierne 4 pence (groat), 3 pence, 2 pence (1/2 groat) og penny. Indtil 1909 kunne enhver med bankkonto bestille sæt af maundy-money, men dette er forlængst afskaffet. Uddelingen af punge foregår i dag uændret. Ved første runde får hver af de udvalgte kvinder en grøn pung med 1,75 pund, medens mændene får en hvid pung med 2,25 pund. Ved anden uddeling får hver af kvinderne og mændene to punge; en rød med 1,5 pund i stedet for naturalierne i kød, fisk, brød og øl og 1 pund som erstatning for klæderne. Endelig følger en hvid pung med de særlige maundy mønter, så mange pence, som regenten er fyldt år.

Lit: MN 1974 s.108-111; B.Robinson: Silver Pennies and the Linen Towels. The Story of the Royal Maundy (London 1992).

Max d'or (Maxdor). Efter at Maximilian II Emanuel (1679-1726) i årene 1691-1715 havde ladet præge guldgylden med et finguldinghold på 2,51 g, indførte han 1715 en max d'or = 2 guldgylden. Mønten afløstes 1726 af → karolin eller karls d'or, der var en tredobbelt guldgylden.

Mayers møntimitationer. Legetøjsmønter præget af firmaet B.H. Mayer i Pforzheim i Tyskland som minikopier af mønter fra Belgien, Frankrig og Tyskland. De lå i stil tæt op af → Lauers møntkopier.

Lit: D.Rogers: Toy Coins. Wolverhampton 1990.

Mazu

Mazuna. Marokkansk møntenhed første gang udmøntet 1867-72 som en 1/4 dirham sølv mønt (0,65 g). Efter indførelsen af en møntreform 1881 under Al Hasan (1873-1895), blev mazuna til bronzemønter, som erstattede de tidligere støbte mønter med den karakteristiske 6-takkede stjerne. De fandtes i værdierne 1/2, 1, 2 1/2, 5 og 10 mazunas. 50 mazunas = 1 dirham og 10 dirhams = 1 rial. Ved landets status som fransk protektorat fra 1921 blev systemet afløst af de franske møntenheder franc og centime, således at 1 dirham = 100 francs.

MB → Mansfeld-Büllner.

MB → AE2.

Mea → Cruzado.

Mealha. Portugisisk billonmønt, som lignede dinheiroen. Den blev kun præget under Alfonso I (1112-1185) og Sancho I (1185-1211).

Mechelaar. Nederlandske sølv mønt af groscent type, som første gang blev præget 1485 i Mechelen og på andre burgundiske møntsteder. Der fandtes både dobbelt og enkelt mechelaar.

Medailles de confiance. Betegnelse for de i Frankrig 1791-1792 privat udmøntede nød mønter, der var blevet behov for efter den Franske Revolution. Der var udgivere som : Caisse de Bonne Fay, Clemanson, Dayrolant, Fabrique de Vast, Lefevre samt de meget produktive → Monneron freres, som udgav stykker med pålydende fra 1 til 5 sols i bronze. Andre udgav højere værdier i billon eller sølv. Disse mønter blev forbudt i 1793.

Medaillet → Jeton.

Medalet. Engelsk udtryk brugt om små medaljer, hvis diameter er 35

mm eller mindre. På dansk bruges normalt ordet jeton, men betegnelsen »medaillet« forekommer også.

Medalje (Medaille). Medaljer er flade og for det meste cirkelrunde to-sidige metalstykker med indskrifter og billeder, der i modsætning til mønter ikke tjener som omsætningsmiddel, men alene er til ære, pryd eller erindring – en slags skuemønter. Ordet kommer fra det italienske »medaglia«, som igen stammer fra det latinske »metallum«. Forløbere for medaljen var de i antikken udførte → medaljoner og → kontorinater til minde om begivenheder i det romerske kejserhus, til minde om store romerske sejre etc. Den ældste europæiske medalje er udført 1390 i anledning af Paduas erobring, og den følges af en kunstnerisk meget betydningsfuld periode, i hvilken bl.a. Antonio Pisano – kaldet Pisanello – (ca.1390-1455) blev foregangsmand. Pisanellos arbejds metode var → cirperdu teknikken, hvor medaljen først blev modelleret i voks. Disse første medaljer var ret store, 50-90 mm i diameter, og havde som regel et portræt på den ene side, medens bagsiden viste forskellige allegoriske forestillinger. Store støbte renæssancemedaljer er udført af kunstnere som f.eks. Sperandio (ca.1431-1504), Marescotto, der var aktiv omkring 1444-1462, Andreas Guazalatti samt Albrecht Dürer (1471-1528). Benvenuto Cellini (1500-1571) var guldsmed og medaljør og en af de første, der prægede medaljer ved hjælp af en → spindelpresse. Disse prægede medaljer var lette at seriefremstille, relieffet stod knivskarpt og med flere og finere detaljer, end det var muligt med de støbte. Ganske vist havde man altid haft den mulighed at efterciselere og efterbearbejde en støbt medalje, med det var tidskrævende og dermed dyrt. De prægede forfalskninger af romerske mønter (→ paduanere), der blev fremstillet i 1500-tallet, er en form for medaljer, alene af

den grund at nogle af »mønterne« aldrig har eksisteret i original. Mange af modellerne til renæssancemedaljerne blev i stedet for at blive modelleret i voks, snittet eller skåret i træ eller sten. Medaljørerne, der meget ofte var i tjeneste hos fyrster og konger, fremstillede derfor mest medaljer over disse personer eller folk fra aristokratiet. I 1500-tallet opstod → kontrafejer, der fra starten var en slags skuepenge, dernæst nådestegn og dermed forløberne for ordensvæsenet med uddeling af → ordner og dekorationer. I 1600 og 1700-tallet har mange europæiske regenter forsøgt at overgå hinanden med antallet af medaljer og deres kunstneriske udformning – ja enhver nok så lille anledning blev påskud for en medalje: børnebørns fødsel, en lille rejse til en anden by, en agave, der blomstrede for første gang i en botanisk have etc. Dette arbejde blev overdraget til de dygtigste medaljører og stempelskærere, der kunne skaffes. Også dengang var det et spørgsmål om udbud og efterspørgsel, og de dygtige medaljører rejste ofte rundt og arbejdede på skift hos forskellige regenter. Udover medaljer tog de sig også af mønter og sørgede for, at de i hvert fald for de større nominalers vedkommende holdt en høj kunstnerisk standard. Nutidens medaljesamlere skelner gerne mellem de forskellige stilarter, som også kommer til udtryk i al anden kunst og håndværk. De første renæssancemedaljerne, som i dag i original er næsten uopnåelige, men som gennem tiderne er flittigt efterstøbt. Dernæst er det muligt at genkende stilarter som barok, rokokko, nyklassicisme, skønvirkestil samt i vor tid, den moderne og nonfigurative medalje. Også → kunstmedaljer er i vælden i vor tid. Samlere af medaljer begrænser sig normalt til bestemte områder, der dels kan dække stilarter, bestemte perioder, personmedaljer eller diverse temaer, som f.eks. komponistmedaljer, numismati-

kermedaljer, medaljer med fugle etc. Eensidige, for det meste firkantede eller rektangulære stykker kaldes → plaketter, ligesom man om småmedaljer ofte benytter udtrykket → jeton.

→ Seriemedaljer.

Lit: M.Jones: *The Art of the Medal*. London 1979; Medaljer, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseets vejledninger, Kbh.1992 (med litteraturliste).

Medaljefremstilling. Umiddelbart kunne man tro, at medaljer blev fremstillet på samme måde som mønter, men det er ikke altid tilfældet. Medaljer tjener også et andet formål end mønter, og ved udformningen af medaljer har man i endnu højere grad end ved mønter lagt vægt på det rent kunstneriske. Da italieneren Pisanello (→ Pisano, Antonio) 1438 udførte sin første medalje, var den støbt og ikke præget. Den anvendte teknik var → cire perdu, dvs. en voksudsmeltningsskulptur, der havde været kendt meget længe. Fordelen ved denne metode var den kunstneriske frihed, man havde under arbejdet med en voksmodel, og kom man f.eks. til at tage for meget materiale af et sted, kunne det bygges op igen. Denne frihed kunne en gravør ikke tillade sig – hvor der var graveret, kunne man ikke grave om uden unødigt stor arbejdsindsats. En anden grund, til at medaljer i begyndelsen var støbt, var deres størrelse samt ikke mindst deres høje relief. Mønterne havde man derimod af stempeltekniske årsager været nødsaget til at forsyne med et så lavt relief som muligt. Efter støbningen var det almindeligt at rense ler eller sand af medaljen samt at efterciselere overfladen. Selv om udviklingen gik i retning af prægning, har man dog ikke forladt støbning, som fortsat anvendes i dag, hovedsagelig til unika eller mindre serier. Efter at spindelpressen var opfundet, blev den i begyndelsen kun anvendt til medaljepregning, idet

man her kunne opnå den store kraft, som fordredes for at præge de høje relieffer, der ofte er karakteristisk for medaljer. Prægning i ring har fundet sted allerede fra 1500-tallet og har den fordel, at metallet blev inden for ringen og derfor bedre var i stand til at blive udpræget. Ved særlig høje relieffer er det nødvendigt at tage medaljen ud efter 1. slag, udgløde blanketten, som er blevet hård efter 1. slag, og file lidt af kanten, så medaljen kan komme ned i ringen igen og modtage næste slag. Er relieffet højt, behøver man mindst 3 slag, ja, man kan komme helt op på 15-20 slag, før medaljen er fuldstændig udpræget. Nutildags bruges stadig friktionsspindelpresser til medaljefremstilling, men hydraulikken har holdt sit indtog, og flere af de moderne medaljefirmaer anvender nu varmpresning, dvs. at medaljeemnet opvarmes inden, og medens prægningen finder sted.

Fremstilling af medaljestempler er et område for sig. Oprindeligt blev hele stemplet graveret, om end man anvendte hjælpepunser til omskrift og inskription. Eftersom det var nemmere at skære positivt end negativt, begyndte man at anvende patricer, dvs. positive relieffer af f.eks. portrætter og andre detaljer. Efter hærdening blev de så presset eller indslået i et stempel, hvilket havde den fordel, at man hurtigt kunne fremstille et nyt stempel, hvis det gamle sprængtes. Havde man derimod graveret direkte i stemplet, skulle man gennem hele det besværlige arbejde en gang til uden garanti for, at man kunne nå nøjagtig samme resultat som første gang. Også til fremstilling af patricer fik man maskinel hjælp. Første gang, man hører om reduktionsmaskinen, er fra møntværkstedet i Moskva omkring 1716. Princippet i en sådan maskine er, at man kan overføre en model, endda i overstørrelse til et stykke stål. Aftastningen af modellen skete ved hjælp af en spids følger. Senere, dvs.

efter 1837, tog man aftryk i gips af voksmodellen. Gipsaftrykket blev derefter pudret med grafitpulver, som er elektrisk ledende, hvorefter der kunne foretages en galvanisk fældning af kobber i formen. Denne kobbermodel var stærk nok til aftastningen, men man har gennem tidene brugt mange forskellige metoder og systemer. Den russiske maskine blev forbillede for franskmændene Hulot's maskine fra 1766, denne videreudvikledes af Wohlgenunth i 1820, og endelig 1899 var franskmændene V. Janivier kommet frem til en perfekt reduktionsmaskine, en maskine som mange steder bruges den dag i dag.

Lit: U.Ehrens-vård: *Medaljgravören Erik Lindberg 1873-1966*. Numismatiska Meddelanden XXXII:1 (Stockholm 1974) s.55-86. samt Erik Person: *Mynt- och Medaljprägningstekniken indtil omkring 1800*. Kulturen (Lund 1935) s.93 ff.

Medaljepræg. Oprindeligt en fremstillingsmåde, der brugtes til medaljefremstilling i ringe oplag, hvor man kunne kæle for det enkelte stykke. Ved at bruge fint polerede stempler og blanketter og ved at bruge to eller flere slag i medaljepressen, kunne man opnå en perfekt spejlblank overflade. Denne metode tog man i anvendelse til fremstilling af præsentationssæt, og senere har man fremstillet mønter på denne måde, specielt til samlere, der værdsatte den ekstra høje kvalitet. Den engelsk-amerikanske betegnelse er proof, medens den i Tyskland betegnes som polierte platte.

Medaljer (Belønningsmedaljer etc). I modsætning til medaljer præget og udgivet i særlig anledning (→ medalje, → seriemedaljer, → kunstmedalje) findes en gruppe af medaljer og tegn, der af regenten (staten) eller undertiden af en etat tildeles for særlige fortjenester eller uddeles af kongehuset til udvalgte personer i anledning af en royal begivenhed. I Dan-

Meda

mark lod allerede Chr.5. (1670-1699) præge sø- og landmilitære belønningsmedaljer, og det samme gjorde efterfølgeren Fr.4., hvorimod Chr.6. kun lod præge een belønningsmedalje (Præmium virtutis), som dog aldrig blev uddelt. Med Chr.7. opstod en del belønnings- og fortjenstmedaljer, som bl.a. omfatter: Medaljen Pro meritis (1771), Fortjenstmedaljen (1792), Medaljen for ædel Dåd (1793), Medaljen for Druknedes Redning (Redningsmedaljen) (1812), Medaljen Merito (1814), Medaljen Ingenio et arti (1841) samt Den kongelige Belønningsmedalje. Chr.9.'s mindre (belønnings) guldmedalje (Bgs: 591) omtales normalt som »Lakajmedaljen«. En anden gruppe er de kongelige erindrings- og mindemedaljer, som omfatter mindemedaljer, mindetegn, erindringsmedaljer og erindringsstegn og er for det meste givet i anledning af royale begivenheder. Dernæst følger krigserindrings- og tapperhedsmedaljer, som bl.a. omfatter Hæderstegnet for Slaget på Reden d.2. april 1801, erindringsmedaljerne for krigen 1848-50 og 1864, Den slesvigske Erindringsmedalje af 1920 og erindringsmedaljen for deltagelse i hospitalsskibet Jutlandias ekspedition. Endelig er der de militære tjenestehæderstegn for så og så mange års tro tjeneste for underofficerer i hæren og flåden, bl.a. »Holmens hæderstegn for 25 års tro tjeneste«. Senere tilkom også tegn for flyvevåbnet og hjemmevernet. De civile etater fik deres tjenesters hæderstegn, så man kunne dekorere folk i brandvæsenet, politiet og civilforsvaret. Den sidste gruppe er hæderstegn udstedt med kongelig approbation af forskellige organisationer som f.eks. Dansk Røde Kors, Danmarks Turistråd, Håndværkerrådet og Grønlands Hjemmestyre. De tidligere medaljer kunne enten uddeles som ikke bærbare medaljer (uden øsken) eller som bærbare medaljer. Der kunne dog søges om bæretilladelse, og hvis den blev givet, forsyne-

des stykket med øsken, så den kunne bruges som dekoration. → Miniatu-
remedaljer.

Lit: Lars Stevnsborg: Danmarks Riges Medaljer og Hæderstegn 1670-1990, Kbh. 1992. (Med righoldig litteraturfortegnelse).

Medaljeskalaer. Der er intet andet emne end medaljer, hvis diame-
ter har været målt og angivet med så mange forskellige enheder. I ældre tid før millimeter blev indført, kunne man i mange numismatiske bøger se, at forfatterne aftrykte en række cirkler inden i hinanden og gav hver cirkel et tal. Man kunne så lægge mønten eller medaljen over cirklerne, og størrelsen var så tallet på den cirkel, der kom nærmest det pågældende stykkes diameter. Mange skalaer har været i anvendelse, og den mest udførlige forklaring og omregning på disse skalaer findes i Herman Grote's: Münzstudien, Bind III s.46 ff.(Nytryk Graz 1969). Herhjemme har hovedsagelig været anvendt »den numismatiske skala«, som var identisk med Berchs skala, og i tabellen er nogle af de kendte skalastørrelser omregnet til mm. Til forklaring af de enkelte skalaer kan oplyses følgende: Mionnets skala var kun beregnet til antikke mønter (ikke romerske), medens Pariser-Linier (1 linie=2,2558 mm) anvendtes mange steder til måling af medaljer. Svenske-Linier (1 linie=3 mm) er en svensk medaljeskala, medens Appel (1 linie=1,5 mm) og Wellenheim, der brugte Wiener-Linier (1 linie=2,195 mm), mest har været anvendt i Tyskland ved måling af mønter.

Medaljestempler → Medaljefremstilling.

Medaljestørrelser → Medaljeskalaer.

Medaljon (Medaillon) er inden for numismatikken en betegnelse for et stort møntlignende stykke fra den romerske kejsertid. Udtrykket → skue-

mønter bruges først om stykker fra nyere tid (1500-1800-tallet). Skillelinien mellem mønter og medaljer kan ofte være svær at trække. I guld kan stykkerne have været multipla værdier, medens stykker i kobber eller bronze kun kan have tjent dekorative formål. Kendetegnet for medaljonen er den store diameter (op til ca. 70 mm.), den store vægt, den særlige udformning af rand og kant, det høje relief samt den høje kunstneriske standard. De har givet tjent som gaver ved særlige anledninger, og har – forsynet med øsken – kunnet tjene som smykke. Teknisk interessant er de bimetaliske medaljoner, hvor den midterste del er i kobber, medens randen er udført i det lysere og hårdere messing – en teknik som i 1980'erne er taget i anvendelse ved mønter fra Italien, San Marino og Vatikanet fra 1982 og af Frankrig fra 1988. Tidligere tiders anvendelse af ordet for multipla af rigtige mønter som dekadrakmer eller de store lilleasiatiske bronzemønter fra den romerske kejsertid er en falsk betegnelse, idet disse stykker havde en kursværdi, i modsætning til de ovenfor nævnte medaljoner.

→ Kontorinater

Lit: Göbl: Antike Numismatik. München 1978. s.30-31; NNUM 1943 s.84-88; NNF. Nytt maj 1976 s.11.

Medaljør (Medaillør) er den kunstner, der er ansvarlig for en medalje eller mønts design. I ældre tid, efter at medaljen fra 1400-tallet var blevet udbredt, begyndte man at anvende fagfolk til at gøre mønterne smukkere i kunstnerisk henseende. Mange medaljører var tillige udmærkede stempelskærere eller gravører og kunne dermed selv fremstille stempellerne. Var det ikke tilfældet, måtte medaljøren udføre en tegning, som stempelskæreren brugte som forlæg. Den moderne medaljør arbejder efter noget anderledes principper. Han udformer en model i stort format, og den bliver maskinelt over-

ført og bliver gennem flere led til det endelige arbejdsstempel. En beskrivelse af medaljører fra hele verden fra antikken til vor tid haves i L.Forrer: *Biographical Dictionary of Medalists*. Vol. 1-8. London 1904-1930. (Seneste reviderede nytryk: Maastricht 1980). Desuden findes et meget nyttigt index til Forrers bog indeholdende 50.000 indgange til personer, steder, begivenheder etc., som er omtalt i 8-bindes værket. → Stempelskærmærker.

Medicina in numis. Specielt samlerområde, der beskæftiger sig med den medicinske historie, som den kommer til udtryk på mønter og medaljer. Kunsten at helbrede har været kendt længe og giver sig udtryk i kunst og kultur, også inden for numismatikken. Fra antikken findes talrige eksempler på mønter med bl.a. Asklepios, Hygieia etc., og der findes langt flere medaljer end mønter indenfor dette samlerområde.

Mange af disse er → personmedaljer, hvor man på bagsiden har kunnet gengive det epokegørende, som vedkommende var kendt for at have opdaget eller arbejdet med. Allerede i 1800-tallet findes en del eksempler på samlinger af *Medicina in numis*, men først efter 1900-tallets begyndelse, da der sker en yderligere systematisering i form af store fortegnelser med materialet opdelt i enmer som anatomi, fødselshjælp, medicinske sygdomme, lysbehandling, kurbadeanstalter mm., kom der fornyet gang i samleriet inden for dette felt. Mange lande har i nyere tid hædret deres verdenskendte læger ved at afbilde dem på mønter. Et andet område er sygdomsdiagnoser på grundlag af afbildninger på mønter. Her kan det konstateres, at Cleopatra led af struma. Hos nogle parthiske konger kan ses en arveligt betinget godartet svulst i huden, ofte siddende i panden, og på mønter fra den ægyptiske konge Ptolemæus I kan tydelig ses, at han led af akrome-

gali, der er karakteriseret ved, at alle perifere dele af legemet, f.eks. hænder, fødder samt fremspringende lelemsdele som kæbe, øjenbryn, øren etc., vokser for meget. Hos mange af de i 1600 og 1700-tallet indgiftede kongefamilier i Europa er sporet en betydelig degeneration.

Lit: M.N.1974 (okt) s.248-251; NNUM 1989 s.65-69; R.G.Penn: *Medicine on Ancient Greek and Roman Coins* (1994).

Medino (Medin). Ægyptisk betegnelse og modstykke til den osmanniske para. I 1600-tallet var det en sølv mønt på 1 g, men allerede i 1750'erne var det blevet en ca. 0,50 g billonmønt for i 1830'erne at ende som en kobbermønt.

Medio var i Sydamerika i 1600-1800-tallet navnet for den halve (medio) real. I Nordamerika blev den brugt flittigt i kolonitiden og ansattes til værdien 6 1/4 cents.

Meinander, Carl Fredrik (1790-1878). Svensk møntsamlar, hvis omfattende møntsamling i sin helhed blev købt af Kungl. Myntkabinetet i 1871. Året efter bortauktioneredes dubletterne, som omfattede 2228 numre, og blandt disse fandtes en række meget sjældne svenske guld- og sølv mønter.

Meissengroschen. Efter at hertug Friedrich II af Meissen havde tilbageerobret sine arvelande 1307, oplyste han med brakteatprægningen og indførte groschen ca. 1338 efter bøhmisk forbillede. Forsiden viser et liljekors i et rundt firpas. Bagsiden afbilder meissnerløven. Denne type bibeholdtes til 1405. Oprindelig vejede den 3,9 g med en finvægt på 3,6 g, men 1360 var dens finvægt 3,12 g, og 1432 var finvægten faldet til 0,48 g, hvorefter der indførtes en såkaldt »ny groschen« med en finvægt på 1,43 g. Da guldmøntomløbet i midten af 1400-tallet havde fået større betydning, blev meissengroschen sat

i fast forhold til den rhinske guldgyl-den. Først som 1/20 og senere 1/21. Da værdiforholdet mellem guld og sølv svingede, og da der desuden fandt en forringelse sted af den rhinske gyl-den, var man nødt til, hvis man ville beholde det faste forhold mellem rhinsk gyl-den og meissengroschen, at gøre sidstnævnte mønt lettere. På grund af disse groschenmønters forskellige finhed blev de gode meissengroschen ofte kontramarke-ret i mange tyske byer. Typen blev ændret 1405 til en → schildgroschen eller → helmgroschen, og senere opstod den såkaldte → fürstengroschen.

Mejeritegn (mejeripoletter) er en hovedsagelig sønderjysk foreteelse, som kendes fra ca. 50 forskellige mejerier og lydende på et vist antal liter eller pund sødmælk, skummetmælk, kærnemælk, fløde eller smør. Tegnene har været i brug fra omkring århundredeskiftet til ca. 1920 – enkelte steder til omkring 1940. Et par af dem bærer årstal, således Kværs 1900 og Skelde 1911. Når husmødrene om morgenen havde brug for friske mejeriprodukter, betalte de med dertil bestemte mejeripoletter, som i forvejen var købt hos købmanden. Mejeristerne havde om morgenen så travlt, at de ikke havde tid til at tage imod mønter og sedler, endsi-ge give tilbage og veksle – derfor de praktiske mejeripoletter.

Lit: Sønderjyske mejeritegn 1900-1920, Numismatisk Forening for Nord- og Syd-slesvig, Sønderborg 1979; MN 1979 s.204-205.

Melgarejo. Boliviansk møntenhed indført af diktatoren general Mari-ano Melgarejo, som styrede landet fra 1865 til 1871. Der var tre vær-dier: 1/4 M., 1/2 M. og 1 M., der alle var af sølv med finheden 0.666. Hovedparten er fremstillet med årstal 1865.

Memd

Memduhiye Altin. Tyrkiske guld-mønttyper præget 1839-1844 under Abdul Mejid (1839-1861). De fandtes i størrelserne 1/4, 1/2 og 1 M., der var af samme vægt og finhed som de cedid mahmudiye, der indførtes under Mahmud II (1808-1893) i årene 1833 til 1839. Den aktuelle værdi af disse mønter hang af den til enhver tid gældende indbyrdes pris mellem guld og sølv. Vægten af 1 M. lå mellem 1,58 og 1,60 g.

Memento-mori medaljer. Betegnelse for en række medaljer, der i Danmark kendes fra midten af 1500-tallet. For- og bagside var afstemt symbolsk. Forsiden kunne vise den nutidige lykke, medens bagsiden havde mindelse om døden i form af timeglas og kranium (forkrænkelighedens symbol) eller manden med leen fremstillet som en skeletmand. På en dansk medalje fra 1630 står: »Så forgængelige er alle mennesker – døden skaaner intet«, og på et stykke fra 1634 lyder bagsideindskriften: »Naar du mener at florere bedst – saa er døden din visse gæst«. Denne memento-mori medalje har på forsiden kornaks groende op af dødningeben, herover kranium og timeglas. Samme motiv findes på de næsten samtidige »tessera anatomica«, som antagelig har været ligtegn (→ ligbærertegn) og måske er brugt af de medicinske studenter, der var pligtige at assistere ved begravelser. Senere er de brugt som adgangstegn ved de offentlige sektioner (obduktioner).

Lit: V. Bergsøe: Danske foreningstegn. s. V-VII.

Menut (Menudo). Spansk billon-mønt af værdi som en dinero udmøntet i kongedømmet Valencia under kongerne Jaime I (1238-1276) og Alfonso III (V de Aragon)(1416-1458). Møntenheden opstår igen under Felipe II (1556-1598) samt Felipe III (1598-1621). Under den franske besættelse 1642-52 udmøntes en kob-

ber M. af både Louis XIII og Louis XIV af samme type som de tidligere spanske med portræt på forsiden og kors på bagsiden.

Mercury dime. Amerikansk 10 cents sølvmønttype præget 1916-1945. Selvom den til daglig kaldes mercury dime, er forsidemotivet ikke mer-

Amerikansk 1 dime 1925 (Mercury dime).

kur, men et vinget liberty hoved. Mønten er designet af Adolph A. Weinman og vejer 2,5 g med finheden 0.900. → Dime.

Mereau. Fransk betegnelse for et mærke eller et tegn. Oprindeligt kaldtes de ældste franske regnemønter for »mereau« eller »mereau a compte«, men dette gik af brug til fordel for ordet jeton. Senere blev mereau betegnelsen for et adgangstegn, som skulle vises af medlemmer ved f.eks. rådsmøder, eller det kunne være et afregningstegn, der udleveredes til kirkens folk som anerkendelse af deres medvirken ved kirkelige tjenester. Disse mærker havde en værdi og kunne senere indløses. Mange af de tidlige tegn var af bly eller tin, senere af kobber eller sølv. Ordet har også været brugt om tegn i forbindelse med altergang og ligbæring.

Lit: Barnard: The Casting-Counter and the Counting Board. Oxford 1917 (Nytryk 1981) s.80-82.

Merito → Medaljer (Belønningsm.etc.).

Merk. Den skotske betegnelse for → mark, der ligesom andre steder først var en vægtenhed, dernæst en → regnemønt og endelig fra omkring 1580 et præget møntstykke. →

Noble Merk, → Balance Merk og → Thistle Merk.

Merkantile fund. Betegnelse for fund af mønter, som oprindeligt har tilhørt folk, der solgte varer eller indsamlede skatter. Mønter i disse fund dækker som regel kun en kort periode.

Merovinger-mønter. Betegnelse for de mønter, der cirkulerede i merovingerriget, dvs. det rige der af frankerne efterhånden dannedes efter Klodevigs (der var af merovingerslægt) sejr 486 e.Kr. ved Soissons, hvorved romerne blev kastet ud af Gallien. Riget bestod af Neustria i nordvest, Austriasa i nordøst, Aquitaine i sydvest og Burgund i sydøst. Derimod var Bretagne ikke med. Frankerriget kom også til at omfatte en stor del af Tyskland og strakte sig til Regensburg i øst. De første mønter, der udsendtes ca. 500-570/80, var »pseudo-imperiale mønter«, dvs. efterligninger af romerske guld tremisses. Dernæst kom nationale serier af guld tremisses 570/80 – ca. 670. Derefter er præget sølv deniers ca. 670-ca.750 samt frisiske → scettas. 751 afløstes merovingerne af → karolingerne.

Lit: Carson: Coins of Europa. s.284-285; Grierson & Blackburn: Medieval European Coinage. s.81-154.

Messing er en kobber-zink legering med zinkindhold på indtil ca. 50%. Messing anvendtes allerede af romerne til dupondier og sestertser (→ auri-chalcum), ligesom det til tider har været brugt i Kina til de støbte cash-mønter. I Europa har det mest været anvendt til jetons, poletter, spillmærker etc. Den grønlandske 5 kr 1944 er ligeledes præget i dette materiale.

Metalanalyse af mønter har altid fundet sted. I ældre tid bestemtes finheden af guld- og sølv-mønter ved → prøbering for at se, om de

overholdt det foreskrevne ædelmetal, men i vore dage er almindelige mønter ikke i ædelmetal. Dog bruges metalanalyse af mønter med flere formål for øje. Først og fremmest som identifikationsmiddel mod nyere samlerforfalskninger. De metoder, der anvendes nu til dags, er for det meste de såkaldte ikke-destruktive metoder, dvs. at man ikke behøver at tage et lille stykke af mønten til undersøgelse. Avancerede målemetoder som spektrografi, røntgen-fluorescens-analyse, neutron-aktivations-analyse, elektron mikroprøve analyse og mikrokemisk analyse (atom absorption og polarografi) er blot nogle af de metoder, der kan bestemme alle bestanddele i en given mønt. Specielle sporstoffer kan være vigtige indicier om, hvorfra det pågældende metal kommer, idet de forskellige miner ofte har vidt forskellige bestanddele af sporstoffer.

Lit: Hall & Metcalf: *Methods of Chemical and Metallurgical Investigation of Ancient Coinage*. London 1972; Metcalf & Oddy: *Metallurgy in Numismatics*. Vol 1 (London 1980), Vol 2 (London 1988); NNUM 1971 s.31-32.

Metaldetektorer. Oprindeligt var disse apparater beregnet til minesøgning, men med ændret spole (søge) hoved og fremkomsten af integrerede kredsløb, blev det muligt at fremstille forholdsvis lette udgaver, som kunne registrere selv små mønter forholdsvis langt nede i jorden. Efter at have gået sin sejrsgang i USA og England, blev de efterhånden, fra midt i 1970'erne også mere almindelige i Skandinavien. I begyndelsen var mange museumsfolk imod, at de anvendtes af private, men den holdning er heldigvis ændret, og nu arbejder mange detektorsøgere sammen med museer og historiske foreninger, og eventuelle fund bliver registreret og kommer til museerne. Misbrug har selvfølgelig også fundet sted, og derfor blev det i Danmark

forbudt at søge på fredede fortidsminder, på steder hvor arkæologiske udgravninger finder sted, samt i statsskove og på flere offentlige arealer, med mindre der var givet skriftlig tilladelse. Det er endvidere forbudt at anvende metaldetektorer på private arealer, med mindre ejeren er indforstået hermed. Fredningsstyrelsen og Nationalmuseet i København udgav i 1982 en lille folder med titlen: *Metaldetektorer – fund og fortidsminder*. I Sverige har man forbudt anvendelsen af metaldetektorer på steder, der er særlig rige på skattefund, som bl.a. Gotland og Öland. Den 23. maj 1991 blev det fra 1. juli forbudt i hele Sverige, med mindre man har tilladelse, som dog kun gives for »antikvarisk ofarlige pladser«. → Danefæ.

Lit: NNUM 1973 s.230. MN dec.1979 s.220-222, dec.1980 s.302-309; SNT 1993 s.150ff.

Metallik. Fællesbetegnelse for en lang række tyrkiske billonmønter i første del af 1800-tallet, som blev nedsat i værdi svarende til deres reelle sølvindhold og senere indløst.

Lit: Richard Klimpert s.425.

Metal-penge. Området → primitive betalingsmidler deles normalt op i forskellige samhørende områder, hvor et af disse er metalpenge – dvs. metal i forskellige udformninger. Som eks. kan nævnes → tok-mønter, → tigertunge, → kanopenge, → lat, → Ka Kim (tamlung), → sycee, → katangakors, → talent etc. De var → nyttepenge, hvor metalværdien var den altafgørende faktor. Denne gruppe erstattes senere af mønter og pengesedler, der således bliver → symbolpenge.

Metalværdi er en mønts indre eller reelle værdi, dvs. værdien af det metal, som mønten faktisk indeholder. Metalværdien burde svare til møntens pålydende (den nominelle- eller navneværdi) men gør det som regel

ikke, idet der måtte beregnes noget til prægeomkostninger og slagskat. Bedst var overensstemmelsen mellem metalværdi og navneværdi i tidligere tiders guldmonter og større sølvmonter, hvorimod skillemønten ofte var så dårlig, at folk beregnede sig opgæld, hvis større beløb blev betalt med mindre mønter, eller man ville tilveksle sig en speciedaler for skillingsmønter.

Metica → Matica.

Metical → Matica.

Metrologi, numismatisk. I almindelighed er metrologi = mållære, dvs. læren om længde-, flade- og rummål samt vægtmål. Inden for den numismatiske metrologi er det mønternes vægt og metalindhold, der interesserer, dvs. det at kunne udregne møntfoden – at sætte mønterne i relation til tidligere tiders vægtenheder, samt prøve at beregne hvor store disse har været til givne tider. Til dette brug er fundne vægtlodder af en vis betydning, men mest går man i dag ud fra de bevarrede mønter og deres vægt og metalindhold.

Lit: KL bd.12 sp.382-384.

Mexico dollar. Almindeligt handelsnavn for de store mexicanske sølvmonter (8 realer), der fra 1824 afløste de ældre Carolus dollars, de såkaldte »spanske dollars«, der også var præget i Mexico. 1898 ændredes værtdiangivelsen fra 8 RM (8 Reales Mexicanas) til »un peso«, hvorefter mønterne kaldtes »mexican peso«. I 1870 var den mexicanske dollar gældende mønt ikke blot i Nord-og Sydamerika, men også i Vestindien. Desuden på en mængde af Stillehavsoer- ne og i Japan samt i større dele af Asien, dvs. i arktisk Sibirien, Mongoliet, Kina og Bagindien. Her gik disse mønter for deres sølvværdi og havde derfor en svingende kurs. → Chopmark, Peso.

Meyb

Lit: Kann: The Currencies of China. (Shanghai 1926) s.294-315.

Meybusch, Anton (1640'erne-1702). Tyskfødt medaljør, der i 1660'erne kom til Stockholm, hvor han som guldsmedesvend fik arbejde hos juveler Toutin. 1669 ansattes han på prøve som stempelskærer på Den kgl. Mønt, og 1674 fik han fastansættelse som kgl. medaljegravør i Stockholm. Han har fra 1672 skabt en mængde medaljer. Desværre forpestedes hans tilværelse af en bitter strid mellem ham og den tidligere møntmester Cronström, der ikke selv var medaljør, men som havde Arvid Karlsten i sin tjeneste. Denne strid endte med, at man kun tillod Meybusch at skære stempler til mønter, hvorefter han forlod Sverige 1683. Andre forstod at værdsætte hans kunst, og fra 1684 var han i Paris, hvor han skar stempler til Solkongens medaljer. 1689 var han igen virksom i Stockholm, men da var Karlsten et så godt etableret navn, at Meybusch tog videre til København, hvor han fra 1692 til sin død i 1702 skar stempler til mønter og en lang række fremragende medaljer.

Lit: G.Galster: Danske og Norske Medaljer og Jetons (Kbh.1936) s.103-124; NR 1986 s.46.

Meystrell, Eloys (Eloi Mestrell). Fransk mønttekniker, der 1560 flygtede til England, hvor han 1561 opbyggede en spindelpresse og en valseprægmaskine af samme type som dem, der brugtes i Paris. På disse maskiner prægedes 1561-1571 en række smukke mønter fra Elisabeth 1's tid. Det endte ikke godt, idet modstanden fra dem, der prægede på den traditionelle gammeldags metode, medførte hans afskedigelse 1571. Herefter kom han på afveje og blev 1576 henrettet for møntforfalskning.

Mezzanino. Navnet på et venetiansk halv-grosso stykke=16 piccoli første gang præget under dogen

Francesco Dandolo (1326-1339). Det var en sølvmønt med vægten 1,242 g og en finvægt på 0,97 g. Senere udkom en mezzanino nuovo og under Michele Stene (1400-1413) en »mezzanini per verona«. Møntens navn betyder »halv«, idet det kommer fra det italienske »mezzo«. Også i Ragusa brugtes møntenheden, og her kom så sent som 1795 og 1796 en kobber-mezzanino, der på forsiden viser den hellige Blasius og på bagsiden Kristus – begge i hel figur.

Michaelsorden. På nogle af Fr.3.'s danske 4 mark (krone) stykker fra 1653 (Hede: 91A-91C) er afbildet ordenskæden fra den franske Michaelsorden. Man har ment, at årsagen hertil skulle have været, at Fr. 3. havde fået tildelt ordenen, men man har ikke fundet bekræftelse herfor.

Middelalder. Almindeligvis anvendes tids-epokerne antikken, middelalder og nyere tid, men grænsen mellem især de to første er noget flydende. For europæiske mønter regnes middelalderen fra 400-1500. Da dette er et stort tidsrum, vælger man ofte at bruge betegnelserne »tidlig middelalder«(400-900) og »senmiddelalder«(900-1500) for at præcisere tidspunktet nøjere. I Danmark ser man af og til angivet Reformationen 1536 som skillelinie mellem middelalder og nyere tid. Omvendt ligger det med byzantinske mønter, der traditionelt behandles som antikke mønter, selv om de først slutter med tyrkernes erobring af Konstantinopel 1453.

Middelalderbogstaver og -tal. Omskrifterne på de skandinaviske middelaldermønter er skrevet med versaler (majuskler), dvs. store bogstaver, og de lignede i begyndelsen deres forbillede – de klassisk-romerske monumentalbogstaver, men de udvikledes med tiden. Små bogstaver (minuskler) bruges stort set ikke på mønter. Tallene kan af og til for-

virre, idet et Z brugtes for et 2-tal, et omvendt V kan betyde 7, og et tegn, der nærmest ligner et halvt 8-tal, er et 4-tal. Desuden brugtes visse tal i sammenhæng med omskrifter som forkortelse. 7=ET (dvs. og) og 9=US, CON eller COM. eks: 9TE=Comte (greve) og DE9=Deus (gud).

Lit: L.O.Lagerqvist: Svenska Mynt under Vikingatid och Medeltid samt Godländska Mynt. (Stockholm 1970) s.40 og 163 f; Ralph S. Walker: Reading Medieval European Coins (New York 1979).

Middelthun, Gregorius (1779-1831). Dansk født stempelskærer, der havde været i lære hos medaljør Johannes Conradsen. Efter Norges selvstændighed kom han til Den Kongelige Mynt i Kongsberg, hvor han virkede 1815-1830. Gregorius Middelthun er far til billedhuggeren Julius Olaus Middelthun.

Mil (flertal: Mils). Møntenhed, der kommer af det latinske mille (tusind). I Hongkong er 1863-1866 udsendt en 1 mil mønt i bronze. 1000 mils=100 cents=10 chiao=1 dollar. På Cypern blev enheden indført med decimalsystemet, der afløste det gamle engelske pund, shilling og penne system. 20 shillings=1 pound=1000 mils. I 1983 udkom de første mønter efter den nyeste møntreform, hvorved 1 pound=100 cents. På Malta indførtes enheden 1972 efter selvstændigheden i 1964. 10 mils=1 cent og 100 cents=1 pound. Der er kun udmøntet 2, 3 og 5 mils mønter, men inflationen har overhalet dem, og de er ikke præget siden 1982. I Palæstina og Israel var møntsystemet fra 1927-1949: 1000 mils=1 pound; idet der er udmøntet mønter i værdierne 1, 2, 5, 10, 50 og 100 mils. Ved møntreformen i 1949 blev 1000 prutot=1 lira.

Milan d'or. I Serbien indførtes det franske franc system (→ Latinske Møntonion, Den) i 1873. 1878 fik Ser-

bien fuld selvstændighed, hvilket førte til indførelsen af et 20 dinara (francs) stykke 1879. I 1882 proklameres fyrst Milan som »konge af Serbien«, og der udmøntes et 20 dinara (francs) stykke (milan d'or), der populært har navn efter kongen. Mønten er kun præget dette år, og 1889 abdicerede kongen til fordel for sin mindreårige søn Alexander I (1889-1903).

Milesima. I Spanien er 1868 præget en usædvanlig og nu sjælden bronzemønt til minde om slaget ved Alcolea-broen, som er afbildet på bagsiden, medens forsiden bærer indskriften 29. September 1868, den dag spaniernes letlevende dronning Isabella flygtede til Frankrig. Mønten bærer værdiangivelsen 25 milesimas de escudo, det samme som 2 1/2 centimos de escudo, hvilket stod på de regulære mønter 1866-1868.

Miliaresion (miliarense). Senromersk sølvmønt indført under Constantian d. Store og hans sønner, vejende 1/72 pund, dvs. højst 4,55 g. 1 M.=1/18 solidus=3/4 → siliqua. Navnet skal efter sigende være kommet af, at der gik 1000 sølvstykker på 1 pund guld (ratio guld/sølv 1:13,8). Mønten er sjælden, selvom den er slået over en længere periode, der sluttede under Honorius (393-423). En anden sølvmønt, der tilsyneladende ikke har nogen forbin-

sen med en let M.=1/14 solidus og en tung M.=1/12 solidus. Sidstnævnte synes dog udgået i slutningen af Justinians regeringsperiode.

I det 8. årh. kom en ny sølvmønt, inspireret af arabiske dirhemer og ofte overpræget på disse. Den fik også navnet M. og var indtil ca. 820 lige som de arabiske uden billeder, blot med kors og tekst. Vægten var 2 g, men steg i midten af det 9. årh til ca. 3 g. Den forsvandt ved Alexios' reform i 1092. Ca. 1295 indførtes atter en flad sølvmønt med navnet miliaresion. Den var baseret på den venetianske grosso og vejede i begyndelsen ca. 2,1 g. Da denne også forsvandt ca. 1354, var den nået ned på 1 g, og dens rolle var dermed udspillet. Den blev erstattet af en ca. 9 g stor sølvmønt kaldet sølv → hyperpyron og dens underdelinger.

At ordet miliaresion bruges om så forskellige mønter er et eksempel på, at et godt »navn« bruges for at give en ny mønt troværdighed.

Military Guinea. Navnet på den sidste engelske guinea-guldmønt præget 1813. Sidste ordinære guinea blev præget 1799, og 1813-udgaven var ikke tænkt som en almindelig omløbsmønt, men som løn til troppe-erne i Napoleonskrigen. Forsiden har et portræt af Georg III (1760-1820), medens bagsiden viser et våbenskjold, hvorom hosebåndsordenen ses. Guinea blev 1817 afløst af → sovereign.

Mille (flertal: Milles). Nordamerikansk regnemønt fra slutningen af 1700-tallet med en værdi af en-tusinde del (1/1000) af en dollar. Navnet kommer af det latinske »mille« eller »millesimum« og blev foreslået af præsident Thomas Jefferson 1785 sammen med andre møntnavne som dime og eagle. Denne nomenklatur blev officiel i 1792, men den laveste værdi, der blev udmøntet, blev 1/2 cent.

Milled coinage → Maskinprægede mønter.

Milles, Carl (1875-1955). Svensk billedhugger, der, selvom han kun har udført omkring 10 medaljer, har spillet en overordentlig stor rolle for denne kunstgrens udvikling i Sverige. Hans mange værker kan ses på Millesgården på Lidingö i Stockholm.

Lit: Samlar forum nr.3 1975 s.16.

Millieme (Ochr-el-Qiorsh, Oschr-el-Gursch). Ægyptisk skillemøntenhed. 1 millieme (ochr-el-qirsh)=1/10 piaster (qirsh)=1/1000 pound (gunayh). 1885-1916 kaldes enheden ochr-el-qirsh og derefter millieme. Den er første gang udmøntet 1885/86 som 1/10 qirsh i kobbernikkel. Efter den britiske besættelse 1914 bruges betegnelsen millieme(s) på mønterne, og der er sidst udmøntet et 10 milliemes stykke 1980.

I Libyen brugtes samme enhed, dvs. 1 pound=100 piastre=1000 milliemes 1951-1969. De første mønter efter dette system bærer årstallet 1952.

Millim. Skillemøntenhed i Sudan efter overgangen til republik i 1956. 10 millim (milliemes)=1 ghirsh (piaster). Tunesien har efter republikkens indførelse brugt denne møntenhed siden 1960. Her er 1000 millim=1 dinar.

Milpengö. Møntenhed brugt i Ungarn som følge af en stigende inflation i foråret og sommeren 1946. 1 milpengö=1 million pengö. Største seddelværdi i denne serie var en 1 milliard milpengö, dvs. et 1-tal efterfulgt af 15 nuller.

Milreis. Ældre portugisisk og brasiliansk møntenhed, der betyder 1000 reis, idet reis er flertal af real. Først var det en regnemønt. Som stykke træffes den første gang udmøntet for Azorerne 1582 under Antonio (1580-1583). Ellers skal man i Portugal

Byzans, Michael VII Ducas & Maria (1071-1078): Miliaresion.

delse til andre nominaler, vejer ca. 5,4 g (1/60 pund) og benævnes sædvanligvis tung M. Endnu sjældnere er 3-dobbelte M.=1/2 tremissis. M. fortsætter i det byzantinske møntvæ-

Mind

frem til 1663, hvor 1000 reis står som værdiangivelse på en guldmonet benævnt 1/4 moeda. 1677 og 1683 kaldes 1000 reis moneten også *quartinho*, og den bliver som guldmonet sporadisk præget frem til 1855. De højere værdier, dvs. 5 og 10 milreis er udkommet så sent som 1889. Som sølvmonet er den præget 1837-1910, da det nye system baseret på *escudo* blev indført.

I Brasilien er den første gang præget i Rio 1699. Denne guldmonet vejede 2,04 g og havde finheden 0.917. 1749 ændredes vægten til 2,01 g, og den er sidst præget 1787. I 1833 indførtes systemet igen, og den første 1000 reis mønt er en sølvmonet fra 1852. Efter republikkens indførelse vejede 1000 reis moneten fra 1889 12,75 g med finheden 0.917. I 1906 faldt vægten til 10 g og finhed 0.900, og 1922 blev den udmøntet i aluminiumbronz. Sidste milreis udkom 1939, idet man ved decimalmøntreformen i 1942 overgik til *cruzeiro*.

Mindedukat. Misvisende udtryk, der bl.a. i Danmark er brugt i 1970'erne ved markedsføring af mindemedaljer i guld og sølv. Efter henvendelse fra ombudsmanden pålagdes firmaet fremtidig at benytte navnet »mindemedalje«, idet ordet dukat kunne give association om, at

det drejede sig om en officiel mønt, idet dukat er et møntnavn.

Lit: MN 1975 (okt) s.261-262.

Mindemedalje → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Mindemonter er betegnelsen for officielle → jubilæumsmonter. Desværre er betegnelsen også brugt af forskellige private institutioner for årligt udsendte medaljer (Vejlemønten, Vendsysselmoneten etc.), der skulle bringe penge til velgørende formål. Man har nok tænkt, at det var lettere at få folk til at købe dem, når de betegnedes som monter fremfor medaljer.

Mindetegn → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Mine. Antik vægtenhed, som af grækerne blev overtaget fra de gamle kulturer i Babylonien og Assyrien. 1 talent=60 miner=6000 drakmer=36.000 oboler. 1 mine=60 shekler, medens 1 mine i det græske system=100 drakmer og i det persiske system 100 sigloi. En mine blev ikke udmøntet, men var udelukkende en regnemønt eller vægtenhed. I Grækenland fandtes mange forskellige lokale mine-vægte. Den vigtigste var den attiske mine, der vejede ca. 436,6 g.

Miniaturemedaljer og -ordner. i Danmark blev det under Fr.6. (1808-1839) efterhånden almindeligt med miniaturemedaljer og -ordner til brug i det daglige. Disse minia-

turemedaljer var for det meste privatfremstillede og uden kongelig autorisation. Sådanne guldsmedefremstillede miniaturer kan afvige meget fra de originale medaljer og ordner, og selv af den samme miniature kan der fremkomme varianter, da den ofte fremstilledes af flere forskellige guldsmede.

Miniaturemonter → Lauerske møntimitationer.

Minimus (flertal: Minimi). Moderne numismatisk betegnelse for meget små og ofte barbariserede imitationer af romerske monter fra udkanten af det romerske rige, som f.eks. England. Ordet kommer af det latinske »*minimus*«, der betyder »den mindste«. De fleste af de engelske minimi er antagelig fra 400 og 500-tallet. Betegnelsen anvendes også for de mindste byzantinske monter. Disse var oprindeligt en halv centenionales med vægten 1,137 g (1/288 pund). Senere har man givet 2 1/2 nummi stykket denne betegnelse.

Ministereksemplarer. Betegnelse for danske mindemonter (jubilæumsmonter) med den forskel fra alminde-

Mindemedalje der tidligere solgtes af et privat firma som minde-dukate.

Miniature udgave af Chr.7's Medalje for Ædel Dåd.

Ministereksemplar af jubilæums to kronen 1903 uden værdiangivelse.

lige mindemønter, at værdisangivelsen er udeladt og erstattet af ornamentik, grene etc. Oprindeligt blev disse særlige udgaver udført i medaljepræg og i stærkt begrænset oplag, og fra ordningens start 1903 blev de uddelt til bl.a. ministre. Der kendes ingen ministereksemplarer af 1906 og 1912 mindemønterne, men fra 1923-1972 er præget sådanne stykker, der nærmest har karakter af medaljer, når de ikke bærer værdisangivelse. Fra 1958 blev det praksis, at Den kgl. Mønts medaljør prægede ca. 100 stk. af hver af disse jubilæumsmønter, som solgtes til private bestillere. Denne ordning er dog sidst praktiseret i 1972.

Minuskel. Betegnelse for små bogstaver i modsætning til → majuskler (store bogstaver, dvs. versaler). Bruges stort set ikke på mønter, men ses undertiden på medaljer, især i forbindelse med → kronogram.

Minuto. Betegnelse for en lille denaro (denaro piccolo) i nogle af de italienske møntudstedende byer, særlig Genova fra 1200-tallet. Her er den først præget som dårlig billon mønt og senere (1638) som en ren kobbermønt med en vægt af 0,69 g. Ligeledes er mønten præget af den franske konge Louis XII (1497-1515) for både Genova og Savona. Den spanske konge Carlos I, også kendt som kejser Karl V, har også udmøntet denne type for bl.a. Cagliari på Sardinien. Mønten har sit navn fra det italienske »minute«, der betyder »meget lille«.

Mionnets skala → Medaljeskalaer.

Mirliton. Navn på en speciel fransk → louis'dor præget under Ludvig XV (1715-1774) fra 1723 til 1725. Bagsiden har to modvendte og sammenslyngede kursive L'er hvorover en krone og nederst to palmegrene. I Frankrig kaldtes den også louis mirliton.

Miscal. Møntenhed med islamiske rødder brugt i den vestligste kinesiske provins Sinkiang (Kinesisk Turkestan). 1 liang (tael eller sar)=10 miscals (mace)=100 fen=1000 li. Allerede før kineserne annekterede området 1884, blev der præget bl.a.

Kina, Singkiang: 3 Miscals 1322 AH (1904/05 AD).

1/2 miscal (5 fen) mønter i sølv. Disse bar dog udelukkende arabisk tekst daterede med årstal mellem 1873 og 1880. Senere blev reglen den, at forsiden bar kinesisk tekst og bagsiden arabisk. Der er indtil 1912/13 præget sølv mønter i værdierne 1/2, 1, 2, 3 og 5 miscals. I guld er kun præget ganske få (Yco:8-9).

Mispræg sås undertiden i ældre tid, hvor mønter blev præget ved håndkraft. Årsagen var, at man ofte skulle bruge eet eller to slag til at præge en mønt. Selv med eet slag kan opstå en form for → dobbeltpræg, idet underlaget ofte giver en smule efter, således at stemplet hopper lidt op og falder ned igen. Med to slag opstår mulighed for at få stemplet drejet i forhold til første gang. Ved større mønter betyder det kun lidt for udseendet, men for små mønter (10-15 mm) kan en dobbeltprægning afstedkomme, at tyden bliver næsten ukendelig. En sådan mønt kaldes mispræg.

Misriya. Ægyptisk møntnavn opkaldt efter Ægypten (Misr). Bruges især om en række guld mønter (reformøntninger) 1834-1908. 1 misriya=20 qirsh. 1 ægyptisk pound=5 misriya=10 nousf (nush, nish)=100 qirsh. 20 qirsh (misriya) havde en vægt på 1,70 g med finheden 0.875.

Missir (Messir, Mishir). Det tyrkiske navn for »femogtyve« hvilket refererer til guld 25 piastre mønten med vægt 1,804 g og finhed 0.916, præget 1855-1929.

Mistura. Italiensk betegnelse for en dårlig legering af sølv og kobber (→ billon). Ordet er i flere italienske områder brugt som møntbetegnelse, således i bl.a. Cremona og Fano.

Mitako. Et såkaldt → primitivt betalingsmiddel fra Congo. Oprindeligt korte stykker af kobber, men snart bukket til ringe af forskellig tykkelse, vægt og størrelse og ofte sammensat til kæder eller samlet i hele bundter. Kobberet blev udvundet i Congo, senere brugtes importeret messing.

Mitali – Medaljen. Finsk medaljetidskrift, der siden 1987 er udkommet to gange årligt i et oplag på 700 stk. (1993) udgivet af → Gillet för Medaljkunst i Finland. Adresse: Ilkka Voionmaa, Idrotsgatan 48 A 3, SF-00250 Helsingfors, Finland.

Mite. Lille mønt fra 1400-tallets midte præget i de sydlige Nederlande. 1 courtoe=3 brabantiske miter eller 2 flamske. 9 mite stykker kaldtes → negenmanneke (senere duit) og 12 mite stykker: Achtiemanneke (senere oorden eller liard). I den spanske regning var 3 mites en sexain, 12 mites=gros, 72 mites=sølvreal, 96 mites=ulieger, og 480 mites var en carolus eller sølv escudo. I første halvdel af 1700-tallet havde en mite en værdi af 1/48 stüber.

Mite er i England en betegnelse for ethvert lille antal, mål eller vægt

Mitk

inklusiv små møntvægte og småmønter. I England kaldes »enkens skærv« (→ biblens mønter) for »widow's mite«.

Mitkal → Miscal (Miskas).

Mittelfriedrichsdor er en type friedrichsdor, som den preussiske konge Friedrich II (1740-1786) lod præge under Syvårskrigen (1756-1763). De bærer årstallene 1755, 1756 og 1757 og indeholder kun 4,2 til 4,3 g guld i modsætning til de normales ca. 6,04 g. Der er præget omkring 1,5 millioner af disse mønter, og de kan skelnes fra de fuldlødige med samme årstal ved deres røde farve og lidt større tykkelse.

Mnaieion (Mnaiaion). Pengesum anført på papyrusskrifter fra den ptolemæiske periode i Ægypten. Som mønt må den have haft værdien 100 drakmer eller 1 mina. Normalt tillæg-

Ægypten, Ptolemæus II Filadelfos (283-246 f.Kr.): Mnaieion (guld oktadrakme).

ges en guld-octadrakme, der er præget under Ptolemæus II og senere regenter, denne betegnelse, hvis man forudsætter et forhold mellem guld og sølv på 1:12,5.

Mocenigo. Betegnelse på en sølv lira mønt (lira venete), som den venetianske doge Peter Moncenigo (1474-1476) lod indføre med forbillede i for-gængerens → marcello. Forsiden viser den hellige Markus og den knælende doge, medens bagsiden viser

Venedig, Andrea Gritti (1523-1539): Mocenigo u.år.

en stående Kristus. Mønten vejer 6,52 g med finheden 0.948 og finvægten 6,18 g. Dens værdi var oprindeligt 20 soldi, men blev 1518 forhøjet til 21 soldi og igen i 1525 til 24 soldi. Den er præget til 1575 og efterpræget i Mantua og Modena.

Moco. Navnet på det udhuggede midterstykke af spanske dollars (pillars) forsynet med et indstempelt D, som fra 1798 cirkulerede som skillemønt på Dominica i Vestindien. De første havde en værdi af 1 1/2 bits (ca. 1 shilling og 3 pence). Stykkerne blev inddraget 1815. Oprindelsen til navnet er uklar. Nogle mener, at ordet kommer fra det fransk-kreolske »morceau« (stykke, bid), andre, at det er afledt af ordet → maccochino, som på Jamaica og Trinidad betød »udklippede mønter«.

Modeer, Adolf (1739-1799). Svensk økonom, der 1796 anonymt udgav en bog med titlen: »Inledning til närmere kundskab om swenske mynt och skåde penningar – från början och intill dess swenska spiran lemnades af konung Håkan Magnusson«. Denne bog er af senere numismatikere med rette blevet kritiseret for sin uvidenskabelige behandling af emnet og forfatterens manglende numismatiske kundskaber.

Model Penny. Oprindelig et forsøg udført af medaljør Joseph Moore i Birmingham 1844 for at få det engelske parlament til at vedtage en møntreform, så de store og ubekvemme 1 penny mønter kunne erstattes af mere hensigtsmæssige størrelser. Der lå en → bimetallisk ide bag, idet mønten bestod af en 22,5 mm stor kobberblanket, i hvis midte var indsat et lille sølvstykke. På forsiden stod på den brede kobberring: ONE PENNY MODEL, medens den midterste del i sølv havde et ungdoms-

Såkaldt model-penny foreslået af en privat engelsk medaljør i 1844.

portræt af dronning Victoria. Bagsiden havde på kobberdelen den samme tekst som forsiden, medens sølvdelen havde et 1-tal (for 1 penny). Parlamentet lod sig ikke rokke, men Moore gik videre med ideen og fremstillede 1845-1852 andre typer, f.eks. model 1/2 Penny og model

crown, som blev solgt som souvenir og kortjetons.

Lit: David Rogers: *Toy Coins* (Wolverhampton 1990) s.30-37; SN 1977 nr.10 s.12.

Modul (eng: Module). Oprindeligt et ord brugt til at indikere en mønts diameter, men også anvendt om en mønts udseende, på samme måde som ordet → fabrik anvendes. Førhen talte man om, at en tidlig serie mønter var af »stort modul« i modsætning til en senere serie, der måske var af »lille modul«, idet der var tale om de visuelle karakteristika som diameter og tykkelse. I dag anvendes ordet sjældent inden for numismatikken, fordi det er for lidt sigende i en tid, hvor man kræver en mere præcis terminologi.

Moeda (flertal: Moedas), den portugisiske betegnelse for mønter, afledt af ordet → moneta.

*Portugal, Joao V (1706-1750):
Moeda 1714 (i guld).*

Mogrebi. I dele af Arabien, specielt i Yemen, det ældre navn for den spanske dollar (peso).

Mohar. Navn på en nepalesisk vægt-standard indført ca. 1640 samtids med, at de gamle tanka mønter

sandsynligvis blev trukket tilbage.

Den nye standardmønt var herefter en mohar i sølv med den teoretiske vægt 5,6 g og fra begyndelsen i næsten rent sølv i modsætning til tanka mønterne, der var iblandet kobber, og de var undertiden rene → billonmønter. De nepalesiske guldmonter (guld mohar) var indtil 1777 kun sjældent udmøntet, men derefter prægedes de i større mængder. Disse guldmonter bar ingen værdiangivelse og blev handlet for sølv til den til enhver tid gældende kurs. Guldmoহারens teoretiske vægt var ligeledes 5,6 g. Selv om Nepal i 1930'erne overgik til decimalsystem med 1 rupee = 100 paisa, fortsatte man guldmoহার og guld-tola udmøntningen til ca. 1950.

Mohr, August Christian (1775-1845). Norsk stormøntsamler med titel af overkrigskommissær. Den største del af sin tid opholdt han sig i Bergen, hvor han var købmand og neapolitansk konsul. Mohrs samlerinteresse intensiveredes i hans sidste 25 leveår. Ved sin død i 1845 efterlod han sig en stor og betydningsfuld møntsamling. Samlingen kom dog ikke på auktion i Norge, men i København i 1847. Kataloget var udarbejdet af L.A.Læssøe, der i modsætning til hidtidig praksis med sammenblanding af danske og norske mønter havde valgt at udskille de norske mønter, »så den norske numismatik kunne fremtræde selvstændigere end før«. I alt indeholdt samlingen 5303 lot mønter samt 101 lot bøger og to møntskabe.

Lit: MIN s.141-142; Norsk Biografisk Lexicon IX (Oslo 1940) s.297ff.

Mohur (Muhr). Den indiske guld-mohur blev indført af stormogulen Akbar (1556-1605) omkring 1563 og havde en vægt på ca. 11 g. Møntenheden brugtes derefter af stort set alle stater i Indien, men med lidt forskellig vægt. Oprindelsen til ordet er det persiske muhr (guldmønt, segl-

ring), som igen relaterer sig til sanskrit ordet mudra (segl, mærke). Calcutta mohur fra 1818 vejede 13,265

*Indien, East India Company,
Victoria (1837-1901): Mohur 1841.*

g med finhed 0.917, medens en Bombay mohur fra 1824 og en Madras mohur fra 1818 havde vægten 11,6638 g og finhed 0.917. Ved slutningen af 1800-tallet var forholdet mellem mohur og de andre møntenheder under britisk styre følgende: 1 mohur = 15 rupees = 240 annas. 1/3 mohur stykket kaldtes panchia. Den sidste guld mohur fra 1891 vejede 11,66 g med finheden 0.917. I 1918 introduceredes en 15 rupees mønt, der kun vejede 7,9811 g og havde finheden 0.917. Dette var det samme som den engelske sovereign, der blev introduceret i Indien senere samme år.

Moidor. Navnet kommer af »moeda de ouro« (guldmønt) og var en portugisisk handelsguldmønt. Den er første gang præget 1575 som en 500 reis mønt med en vægt på 3,825 g og en finvægt på 3,526 g. Med loven af 22. nov. 1662 indførtes → cruzado som handelsmønt, idet 4 cruzados var 4000 reis, og denne mønt kaldtes herefter for moeda de oura eller moidor. Mønten vejede ca. 13 g, og fra 1688 havde den værdien 4800 reis. Sidste gang præget

Mokk

1722, hvorimod 1/10 M. og 1/4 M. fortsatte til sidst i 1740'erne. Mønten cirkulerede omkring 1700 som hovedguldmonet i Irland og Vestengland, hvor den efter 1700 gjaldt 27 1/2 shilling. I 1722 gik navnet over på 1/10 → dobrao, der kun vejede 5,378 g og havde finvægten 4,93 g. → Lisboine var en dobbelt moidor.

Mokkataler. Arabisk regnemønt = 80 → kabir (kebir), som bl.a. i Yemen var meget brugt. 100 Maria Theresia-dalere (eller gamle spanske pesos) = 121,5 mokkatalere. I Maria Theresia-dalere gik 25,97375 mokkatalere på et pund (500 g) finsølv.

Mokko (Moko, Muko, Moko-Moko). Betalingsmiddel fra øen Alor, en af Sundaøerne – den kæde af øer, der strækker sig østover fra Java og Bali. En mokko er en timeglasformet bronzetromme med fire hanke, rigt dekoreret og 40-60 cm. høj. Legenden fortæller, at den oprindelig blev fundet i jorden. Senere er efterligninger af urformen antagelig fremstillet på Java og eksporteret til Alor, hvor den var gængs betalingsmiddel. Mokkoerne indeles efter alder og sjældenhed, og deres pris lå omkring år 1900 mellem 2 og flere hundrede hollandske gulden; ja enkelte meget gamle eksemplarer kunne være 3000 gulden værd. Alle typerne havde forskellige navne og havde forskellig værdi. Dette medførte, at man kunne betale med en værdifuld og få penge tilbage i form af een eller flere mindre værdifulde mokkoer. I 1914 forsøgte hollænderne at ødelægge så mange af disse mokkoer som muligt, for herefter at kunne meddele, at det nu kun var de hollandske sølv- og kobbermønter, der var gyldige i den daglige handel. Det blev dog tilladt at mokkoer kunne anvendes ved brudekøb. Værdien af disse mokkoer afhang ikke af tilstanden, men kun af alderen. Ved siden af mokkoer brugtes svin og sønderslåede gonggonger

som betalingsmiddel. På grund af hollændernes drastiske fremfærd er antallet af mokkoer i dag begrænset og prisen høj på velbevarede stykker.

Lit: Der Primitivgeldsammler. 1987 hefte 3 (22) s.72-83 (med god bibliografi), 1990 hefte 30 s.61-63, 1992 hefte 36 s.78-89, 1993 hefte 40 s.100-102.

Moltke, J.G. (1746-1818). Dansk lensgreve og statsminister, der fra 1780-1784 var chef for Møntkabinetet i København.

Momme. Japansk vægtenhed = 3,75651 g. Man angav ofte i momme, hvor meget sølv- eller guldmonter skulle veje eller indeholde af finmetal. Mange af de japanske Han-Satsu sedler (lenssedler) havde værdien angivet i »momme sølv« eller i »fun sølv«, idet 1 momme = 10 fun.

Mon (Mong, Mongsen). Betegnelse for de tidligste japanske bronzemønter. Fra 400-tallet og til begyndelsen af 700-tallet anvendtes de traditionelle kinesiske cashmønter. 708 begyndte en egen produktion af mønter, der lignede de kinesiske, idet de også havde firkantet hul og var støbte. Frem til 958 cirkulerede »de tolv dynastiers mønter«, og indtil 1570 brugtes igen udelukkende importerede kinesiske mønter. Der var dog ofte en samtidig produktion af identiske japanske mønter, og begge cirkulerede sideløbende. De sidste kobber og messing 1 mon mønter er fremstillet fra 1616 til 1769. 4-mon stykker med karakteristiske orientalske bølgetegninger er fremstillet 1768-1867. En enkelt 10 mon mønt er udgivet 1707-1709, og en af de mest almindelige og tillige særprægede typer er den ovale 100 mon (Tempo Tsuho), der fra 1835-1870 er støbt i næsten 500 millioner eksemplarer. Indtil 1870 var der ingen fast vekselkurs mellem de mange forskellige guld-, sølv- og kobbermønter. Hver mønt

Japansk oval 100 mon (Tempo Tsuho) støbt i omkring 500 millioner eksemplarer 1835-1870.

blev beregnet på basis af sit reelle metalindhold, som kunne variere meget. I bu kunne således til forskellige tider være fra 1000 til 2500 mon værd. Ved decimalsystemets indførelse blev mon som skillemonethed afløst af → sen. 1 yen = 100 sen.

Monepigrafiske mønter er mønter uden billedmæssig fremstilling men udelukkende med tekst, som det især kendes fra islamiske mønter. Ved kunstnerisk udformning af de arabiske tegn og ved anvendelse af simple geometriske ornamenten kunne der alligevel skabes smukke mønter.

Moneta. Ordet har flere betydninger. Hos romerne var det Junos tilnavn, dernæst mønt og møntsted. Et

tempel bygget til Juno Moneta på Capitol i Rom blev ca. 269 f.Kr. sæde for prægning af sølv-didrakmer, og gudindens navn blev derefter fælles navn for både mønt og møntsted. På nogle romerske medaljoner fra 200-tallet e.Kr. ses tre Juno Moneta figurer, der sandsynligvis skal repræsentere udmøntningen af guld, sølv og bronze. På en række follis fra kejser Diocletian (284-305) ses Moneta afbildet med vægt og overflødhedshorn.

I middelalderen brugtes ordet om selve møntstedet, men almindeligvis er det betegnelsen for den virkelige (den prægede) mønt. I møntomskrifter fra Skandinavien og andre lande findes ordet MONETA sammen med et by- eller landenavn som et udtryk for, at mønten var fra vedkommende by eller land.

Lit: KL bd.11 sp.575-576.

Moneta. (Meddelande från Skånes Numismatiska Förening). Svensk numismatisk tidskrift, der blev redigeret af Erik Person (Gamby). Der udkom kun nr.1 i 1932 og 2-4 i 1935. Tidskriftet blev nedlagt i 1936 efter dannelsen af Nordisk Numismatisk Union, som herefter udsendte fællesbladet: Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad (NNUM).

Moneta Nova. På mønter fra senmiddelalderen indtil 1500 og 1600-tallet træffes undertiden de latinske ord MONETA NOVA (ny mønt). Betydningen er ikke altid klar, idet det kan dreje sig om en ny mønttype (møntnominal), et nyt møntværksted, en ny møntordning eller slet og ret en nyherhvervet ret til at slå mønt. Første gang, det optræder, er omkring 1300 i Belgien, hvorfra ideen spredte sig til Holland og Rhinegnene for i 1500-tallet at udstrækkes til hele Tyskland, nogle af de baltiske stater samt Skandinavien. I Danmark benyttes det første gang på kong Hans' skilling og 1/2 skilling fra 1512 og i Sverige på Sten

Sture d. Yngres halvørtug 1515. Betegnelsen træffes i nogle af de tyske stater til langt op i 1800-tallet.

Lit: NNUM 1978 s.2-4, 51; KL bd.11 sp.676-677; C.Schlott: Moneta Nova-Silbergeld vor 400 Jahren, Neuhausen 1988.

Monetarisering (dvs. brugen af mønter) er et udtryk, der bruges i forbindelse med redegørelse for, hvornår, hvorfor og hvordan mønter indførtes eller kom i almindelig brug i bestemte områder. Ofte begyndte monetariseringen i byerne og på markederne og bredte sig herefter ud over landet.

Lit: H.Klackenberg: Moneta nostra. Monetariseringen i medeltidens Sverige, Lund 1992; Danmarks middelalderlige Skattefund, Kbh.1992 Vol.I s.37f.

Mongo. Skillemøntenhed i Mongoliet fra 1926. 100 mongo=1 tukhrik. 1, 2 og 5 mongo oprindeligt i kobber, 10, 15, 20 og 50 mongo i sølv. I dag er alle i uædelt metal. Møntenheden er opkaldt efter landet.

Monogram betød oprindeligt enkelt-bogstaver, men senere blev det betegnelsen for et tegn sammensat af to eller flere begyndelsesbogstaver. Monogrammer træffes hyppigt på antikke mønter, ikke for regenten, men for møntmesteren. På middelalderens mønter er monogrammer ikke sjældne, men de er især brugt fra 1600-tallet til vor tid. I mange tyske stater drev man, især for skillemøntens vedkommende, monogram-manien til det yderste. Kunstnerisk sammenslyngede bogstaver, der ofte spejlvendt griber ind i hinanden, kan sætte enhver numismatiker grå hår i hovedet, fordi det kan være svært at fastslå, hvilke bogstaver det drejer sig om og hvilke bogstaver der symboliserer fornavn, mellemnavn og efternavn. Danmark er blandt de lande, der selv ved nutidige mønter anvender monarkens monogram på mønter. Et hjælpemid-

del til at bestemme svært gemmen-skelige monogrammer er Otto Flämigs: Monogramme auf Münzen, Medaillen, Marken, Zeichen und Urkunden (Braunschweig 1968), der afbilder 2106 monogrammer.

Monometalisme. Møntfod baseret på eet metal, f.eks. guld eller sølv, i modsætning til → bimetalisme, der var baseret på flere metaller, som regel sølv og guld.

Montelius, Gustav Oscar Augustin (1843-1921). Svensk forsker, der allerede i sine studentertage 1863 blev ansat ved Statens Historiska Museum. 1888 blev han professor og 1907 rigsantikvar samme sted. Han har skrevet mange artikler om mønter og ikke mindst om svenske sedler. Efter hans død udkom hans værk: »Mynt och sedlar« i Sveriges Riksbank 1668-1924 (Stockh.1931).

Lit: Högberg: Svenska Numismatiker under fyra seklar, Göteborg 1961 s.156-159, 257.

Morabito (Marabito, Maravedi, Al Morabito). Navn på en efterligning af almoravidernes arabisk-spanske gulddinar. Den blev 1087 indført i det kristne Portugal og Spanien, efter at maurerne havde tilkaldt → almoraviderne, som besejrede Castiliens konge Alfons VI i 1086. Alfons I af Portugal (1112-1185) prægede en M., og typen blev fortsat til og med Sancho II (1223-1248), omend den var lidt lettere (ca.3,9 g) end sit arabiske forbillede, der kunne veje helt op til ca. 4,2 g. Alfons VIII af Castilien (1158-1214) udmøntede en guldmønt med kufisk skrift i stil med de arabiske dinarer. Den blev indført ca. 1172 og kaldt marabitos alfonsinos, men betegnes i moderne spanske kataloger som dobla. Under Alfons IX ændres typen til en europæisk type med et kongeportræt på forsiden og en løve på bagsiden. Alfons X af Castilien

Mora

(1252-1284) indførte en sølvmaravedi og underdelinger heraf, men allerede under Pedro I (1350-1369) var den blevet til en kobber dinero og 3 og 4 maravedis var i billon. Under Ferdinand og Isabel optræder den atter som møntenhed og afskaffes igen 1843. Multiple f.eks. 8 M. udmøntedes dog til 1858, selv om man på dette tidspunkt var overgået til decimalsystem.

Moraskatten. Svensk møntfund, som ved et tilfælde blev fundet af 8 drenge i april 1977 i jordbunken fra en nygravet afløbsgrøft i Sanda, Mora-Noret i Nora i Dalarna. Det var det hidtil største vikingetidsmøntfund i Dalarne med en vægt på 1,73 kg. 1313 stk. mønter og 18 dele sølv-armbånd, smykker og brudsølv. Fundet var bemærkelsesværdigt ved, at det indeholdt 1153 tyske mønter, hvorimod antallet af engelske var 101 foruden 32 stk. danske. Desuden 12 skandinaviske imitationer, 1 svensk samt enkelte andre mønter. Fundet havde været pakket ind i klæde og birkebark og er antagelig nedlagt efter 1057.

Lit: MK 1977 nr.10 s.8-9; CNS 16.1 s.37ff.

Morgan dollar. Navnet på den vel nok bedst kendte amerikanske sølv-dollar præget 1878-1921. Gravøren George T. Morgan (1845-1925) var assisterende gravør ved Mønten i Philadelphia og oprindelig uddannet hos Wyon på Royal Mint i London. Hans mønt-forside viser et tidløst frihedssportræt og bagsiden den amerikanske ørn. Indtil 1904 blev præget 570 millioner af denne type, men som følge af den såkaldte »Pittman Act« fra 1918 blev 270 millioner stk. nedsmeltet og solgt til englænderne, som førte det til Indien for at hindre en sølvspekulation her. 1921 blev typen præget for sidste gang i et antal af mere end 86 millioner. Den blev samme år erstattet af → peace dollar.

*Amerikansk morgandollar 1880 S
(S=San Francisco).*

Morgenstjerne, Brede (1851-1930). Norsk økonomisk og juridisk professor, som var ivrig møntsamler og skrev om møntfund og numismatik. Sin store samling på over 3000 skandinaviske mønter og medaljer donerede han til Universitetets Myntkabinett.

Morsetegn findes kun anvendt på en enkelt mønttype – den canadiske 5 cent af tombak fra 1943 og den chrombelagte stål 5 cent 1944-1945.

*Canadisk 5 cents 1945 med morsetegn
langs kanten (forstørret gengivelse).*

Mønten, der er 12-kantet, har på bagsiden et stort V for victory (sejr) og rundt langs kanten er anbragt et opildende budskab med morsetegn som betyder: WE WIN WHEN WE WORK WILLINGLY (Vi vinder hvis vi arbejder villigt).

Moskovka. Navn på en Moskva denga, der var i brug fra 1500-tallet. Til trods for, at der i 1600 og 1700-tallet blev udmøntet forholdsvis få af denne type, er den alligevel blevet brugt som hovedmøntenhed i regnskaber lige til Peter d. Stores tid.

Lit: Spasky: The Russian Monetary System. s.112-116.

Motivsamling. Samling anlagt med møntens motiv som ledetråd. Sådanne samlinger kan blive ganske store, og der kan ad denne vej for en billig penge skabes seværdige temær. Der har altid været motivsamlere inden for de numismatiske rækker, men en del inspiration har nok været hentet i filatelen, hvor denne samlergren længe har været udbredt. Inden for dyre-motiverne kan området deles op i fisk, krybdyr, insekter, pattedyr og fugle. Her kunne man f.eks. anlægge en samling udelukkende med løver, der heraldisk er meget anvendt for slet ikke at tale om ørne. Også elefantafbildninger findes der virkelig mange af. Flora og plantemotiver er rigt repræsenteret, og dernæst er der mulighed for at samle portrætter, således at man kan følge udviklingen i klædedragt, hårmøde etc. Andre samlere beskæftiger sig med hersker-symboler som krone, scepter, rigssæbe etc., og et af de store områder er olympiademønter og sportsmotiver. Ofte er kendte personligheder afbildet på mønter eller medaljer, og her kan man samle kendte musikere, numismatikere, læger etc. Alt efter ens interesse kan man også anlægge samlinger, der illustrerer jernbaner og tog, bygningsværker for slet ikke at tale om skibsfabildninger. Mange lande er des-

værre faldet for fristelsen til at udstede mønter, hvis motivvalg er foranlediget af undersøgelser af de populære samlerområder, hvilket for nogle år siden førte til utrolig mange skibsmotivmønter og FAO-mønter. Har man fundet sig et passende område, medtager man ofte alle ting, der er af mønt- eller medaljelignende karakter, som afbilder ens speciale. Der findes i dag så mange muligheder for motivsamlinger, at det alene er ens egen fantasi, der sætter grænsen.

→ Architectura in numis, → Musica in numis, → Medicina in numis.

Mott token. En af de første adressesjetons i Amerika, fremstillet i England for firmaet William & John Mott, 240 Water Street i New York – et firma der handlede med fashionable guld- og sølvvarer, ure etc. Forsiden viser den amerikanske ørn og året 1789, medens bagsiden viser et standur.

Mouton d'or. Fransk guldmønt indført af Jean II (le bon) (1350-1364) i 1354 med en vægt af ca. 4,7 g (52 stk. på pariser troymarken) til en værdi af 25 sols tournois. Dens mo-

Frankrig, Johan II d.Gode (1350-1364):
Mouton d'or u.år.

tivmæssige forbillede var → agnel, som var udmøntet fra 1310. Mønten har sit navn fra forsides motiv med Guds lam (mouton) med fane. Mouton d'or betyder derfor »guldlam«. Charles VI (1380-1424) prægede mønttypen igen 1417, men den vejede kun 2,66 g og forringedes hurtigt fra 23 til 22 karat og senere til 20 og 19 karat. Den er sidste gang udmøntet marts 1424 under Charles VII (1422-1461). Mønttypen blev efterpræget mange steder bl.a. i Flandern og Brabant og kaldtes her »grote lam« (stort lam) i modsætning til den lidt mindre agnel, der kaldtes gouden lam, lam eller »kleine lam« (lille lam).

Mu. Møntenhed brugt i Burma (efter 1989 kaldt Myanmar) indtil 1952. Der er udmøntet både guld og sølv mu. Mønterne er præget 1852-1885 under kong Mindon og Thibaw og cirkulerede for det meste i Nord Burma, medens man i syd hovedsagelig brugte indiske mønter. 1 kyat = 5 mat = 10 mu = 20 pc. Oprindeligt gik 10 lette mu på en kyat, men senere var 8 tunge mu = 1 kyat. Af guld mu er udmøntet 1, 2 1/2 og 5 mu og af sølv mu 1, 2 og 5 mu. Vægten af en guld mu og en sølv mu var næsten identisk og omsætningsforholdet mellem dem var, at 1 guld mu = 16 sølv Mu. I det sydlige Burma var guld 5 mu = 1/2 mohur, medens sølv 5 mu = 1/2 rupee. Møntenheden brugtes igen ved en serie guldmønter i værdierne 1, 2, og 4 mu fra 1970/71, vejende henholdsvis 2, 4 og 8 g rent guld.

Mule → Stempelkobling.

Mule, Hans (1605-1669). Dansk assessor og møntsamlers, der ivrigt, og som en af de første, forskede i danske mønter, fremfor som mange andre i græske og romerske. Hans værk: »Numismata Danorum« blev efter hans død udgivet af Th. Bartholin i 1670. Bartholin havde overta-

get Mules møntsamling, som han stolt viste frem for interesserede. Denne samling skal efter sigende være gået tabt ved Københavns Brand 1728.

Lit: NFM X (sept. 1926) s.101-102; Dansk biografisk Leksikon bd.VXI.

Mule-mønter. Folkelig betegnelse for skillinge og dobbelthvide uden årstal (Galster 164-165), som er præget i Oslo 1523-1524 af Hans Mule, slotsherre på fæstningen Akershus 1516-1525 og siden 1521 udvalgt biskop i Oslo. Mønterne har navn efter møntherren og kan virke begrebsforvirrende, idet det engelske ord mule (→ stempelkobling) er betegnelse for en mønt slået med stempler, der ikke hører sammen. Mønterne var både undervægtige og af for ringe finhed i forhold til forordningen af 1514.

Lit: KL bd.12 sp.4-5.

Multipla. Når man taler om f.eks. multiple dalere, multiple værdier etc., mener man flerdobbelte værdier af en grundenhed. Er denne 1 speciedaler, taler man f.eks. om dobbelt speciedaler, tredobbelte speciedaler, firdobbelte speciedaler etc. idet disse så er multipla af grundenheden.

Mun. Koreansk støbt mønt af samme type, som anvendtes i Kina og Japan. Fandtes normalt i værdierne 1 og 5 mun, men også 100 mun stykker er kendt. I 1880'erne og 1890'erne eksperimenterede Korea med nye maskinprægede mønter til afløsning af de støbte mønter. Der er bl.a. udgivet 5 og 10 mun i kobber 1888 og 5 mun i messing 1891. 1000 mun = 1 warn. Ved møntreformen 1892 forsvandt møntenheden, idet 1 fun modsvarede 2 mun, da 1000 mun = 500 fun = 1 whan, idet whan svarede til warn.

Muragliola. Folkeligt navn i Italien for enhver billonmønt i mørk farve,

Muse

idet det italienske ord »moro« betyder mørk. De første mønter med denne betegnelse er de pavelige udgaver fra 1534 i Bologna og Piacenza. Disse blev senere imiteret i bl.a. Modena, Ferrara, Guastalla og Correggio. I 1700-tallet fandtes der muragliola i værdierne 16, 8, 4 og 2 baiocchi.

Museums Notes → ANS.

Mushtari. Navnet på en 2 paisa (40 cash) kobbermønt fra Mysore i Indien. Den kaldtes oprindeligt osmani eller asmani. M. er udmøntet efter ca. 1790 af Tipu Sultan (1782-1799). Han indledte 1786 en udmøntningsrække dateret efter en ny æra ved navn Mauludi. Kobbermøntsystemet var: 1 mushtari (2 paisa) = 2 zohra = 4 bahram = 8 akhtar = 16 quth. Disse mønter fik astronomiske navne, og mushtari er det arabiske ord for »Jupiter«.

Musica in nummis. Fællesbetegnelse for samling af mønter og medaljer, der har relation til musik. Området er vidt, idet det kan dække guder og musen samt komponister,

musikere og sangere m.m. Afbildning af musikinstrumenter er et område for sig, idet mange antikke mønter har afbildning af f.eks. lyre, harpe, fløjte, trompet, tromme etc., og på tyske talere fra 1600-tallet ses ofte afbildninger af strengeinstrumenter af luth-familien. Endelig kan man medtage medaljer og emblemer med relation til musik- og sangforeninger.

Lit: Andorfer & Epstein: Musica in nummis (Wien 1907) og L. Vorreiter: Münzen als musikhistorische Quellen. Numismatische Zeitschrift (1972) Vols. 87-88 s.26-36.

Muslingepenge (eng.: Shell Money, ty.: Muschelgeld) hører til gruppen af såkaldte »primitive betalingsmidler«. Muslingepenge er den traditionelle betegnelse for dette betalingsmiddel, der ikke blot er fremstillet af muslingeskaller men også af havsnegle af forskellig art som kauri, nassa, turbo, dentalium, achatina og olivella. Hovedområderne for deres udbredelse er Mikronesien, Melanesien og Polynesien samt Nordamerika og dele af Afrika. Den mest almindelige form er skiveformede perler trukket på snor (muslingepengesnøre). Af de store tridacna muslingeskaller fremstilledes armringe, hvis købekraft var ganske stor. I Nordamerika er den mest kendte form de såkaldte → wampun.

Lit: Schneider: Muschelgeldstudien (Dresden 1905); L. Pfeiffer: Die Steinzeitliche Muscheltechnik und ihre Beziehungen zur Gegenwart, Jena 1914; A. Bühler: Verarbeitung und Verwendung von Stein und Muschelschalen (Schweiz 1962). Desuden mange grundige artikler i: Der Primitivgeldsammler 1980 ff.

Muter var i 1400 og 1500-tallet den mest almindelige betegnelse i Gelderland for den mindste møntenhed på 1/8 stuiver.

Muwahhids → Almohaderne.

Muzuna. Oprindeligt en marokkansk billonmønt, også kaldt blanquillo på grund af sit blanke udseende. 1 → mitkal = 40 (senere 54) muzana, og 1 muzana = 24 fles (falus). Ved møntreformen 1893 blev 1 dirham = 50 mazunas. I bronze er den udmøntet i værdierne 1/2, 1, 2, 2 1/2, 5 og 10 mazunas. Dette bibeholdes til indførelsen af den franske franc i 1921, hvorved 1 dirham = 100 francs.

I Algeriet indtil 1847 en regnemønt = 2 kharuba, og 24 mazuna = 1 budja. Der er udmøntet 1/8 budja (3 mazuna), 1/6 budja (4 mazuna) og 1/4 budja (6 mazuna).

Mückentaler → Rebellentaler.

Myddelton tokens. Tegn, kun kendt i proof kvalitet, præget 1796 af Boulton og Watt på Soho Mønten nær Birmingham i England for en rig plantageejer i Kentucky, der var stolt af sin engelske herkomst. Vel nok den smukkeste amerikanske token, der er præget. Af størrelse som en half penny med forsiden visende nybyggere og omskriften: BRITISH

Ostrigsk 25 schilling 1970 i anledning af 100 året for komponisten Franz Lehars fødsel.

Myddelton token i kobber fra 1796.

SETTLEMENT KENTUCKY. Bagsiden afbilder en siddende Britannia med skjold og spyd, og omskriften: PAYABLE BY P.P.P.MYDDELTON. Et andet stykke findes

med samme forside, medens bagsiden i omskriften lyder: ONE HALF PENNY og i midten står: COPPER COMPANY OF UPPER CANADA.

Müller, Carl Ludvig (1809-1891). Dansk numismatiker og arkæolog, der af uddannelse var teolog med særlig interesse for semitiske sprog, især hebraisk. Efter en længere studierejse 1836-1839 til Tyskland, Italien, Schweiz og Frankrig fik han til opgave at katalogisere Thorvaldsens værker og oldsager. Samtidig begyndte han at interessere sig for antik numismatik, hvilket kom ham til gode, da han 1841 blev hjælpeinspektør ved Møntkabinettet i København. Efter Ole Devegges død 1847 blev han inspektør samme sted. Her lå efter de tidligere inspektører Brøndsted, Lindberg og Falbe en mængde ufærdige arbejder, som Müller nu videreførte, og i den anledning besøgte han en række af de kendte europæiske Møntsamlinger i årene 1852-1853. I 1855 erhvervede han den filosofiske doktorgrad for skriftet »Den macedoniske konge Philip II's Mynter«, og senere udkom »Numismatique d'Alexandre le Grand«, for hvilket han fik det franske akademis numismatiske pris. I 1860-62 udkom »Numismatique de l'ancienne Afrique«, der oprindeligt var påbegyndt af Lindberg og Falbe. Müller er betegnet som 1800-tallets største numismatiker, og han gjorde den danske samling berømt i hele Europa. 1865 blev han efter C.J. Thomsens død direktør for Møntkabinettet i København, og da samlingen to år senere flyttedes fra Rosenborg til Prinsens Palæ fik han ordnet samlingen på allerfineste vis.

Lit: MN 1981 s.8-9; Den kongelige Mynt- og Medaillesamling 1781-1981, Kbh. 1981 s.150-160, passim; Nat.Arb. 1940 s.13f.

Müller, Friedrich Adam (1725-1795). Dansk embedsmand og kob-

berstiksamler, der 1780 blev medlem af den firemandskommission, som i ti år arbejdede med skabelsen af værket → »Beskrivelsen over Danske Mynter og Medailler i Den kongelige samling«, som udkom 1791.

Lit: MN 1980 nr.10 s.298; DBL bd.10 (1982) s.156.

Myndigheds- og legitimationsstegn. Fra gammel tid har folk i offentlige institutioner i Danmark haft brug for at legitimere sig, så man kunne se, at de var, hvad de udgav sig for. Disse tegn findes normalt i to former. De massive tegn, der er prægede eller støbt og derefter

Dansk politiskilt af type som blev ombyttet efter 2. verdenskrig. 52,5×78,5 mm.

ter ciselerede. Disse har næsten karakter af medaljer. Den anden gruppe er sammensatte tegn. De bestod af en plade, hvorpå var skruet eller loddet et kendingsmærke eller symbol. »Kongens Hånd« var et billede på politiet, og i ældre tid var det et håndfast symbol i form af en støbt hånd med løvens øje på den indvendige side og kongens navne-ciffer på håndryggen. Selve hånden sad på et

træskæft, og V. Bergsøe skriver: »Den blev brugt på steder, hvor det var vanskeligt for politiet på anden måde at legitimere sig. Det var især mod hasardspillere, at den anvendtes. Kunne politiet ikke skride ind på anden måde, kastedes »Kongens hånd« gennem vinduet, og hvor den faldt, var spillet ude, og pengene på bordet konfiskerede«. I dag bruger politiet kun et legitimationskort med foto. Andre grupper var Post- og Toldvæsenet, Havnevæsenet samt lodsfolk, som i ældre dage havde egne tegn. Den store gruppe er skiltene. De har mange forskellige udformninger: ovale, halvmåneformede etc., og er ofte let buede, så de i en snor kunne bæres på brystet. De er brugt af brandmænd, politibetjente, vægtere, rodemestre, vandmestre, retsbetjente etc. En stor samling af disse tegn er udstillet på Lerchenborg ved Kalundborg. Lignende tegn findes i de øvrige nordiske lande.

Lit: V. Bergsøe: Danske foreningstegn (Kbh.1888, nytryk Ålborg 1978) s. IX-X.

Münter, Fr.Chr.Carl (1761-1830). Søn af en tysk præst i Gotha, som med familien kom til København 1765. Efter uddannelse og flere studierejser blev han 1790 teologisk professor ved Universitetet i København, og ikke som nogen havde håbet, direktør for Møntkabinettet. Han var dog i stadig brevveksling med → Georg Zoega indtil dennes død 1807. Han var også en ivrig møntsamler, og efter hans død blev mønterne (over 10.000 stk) solgt ved tre auktioner 1836-1839. Hans arvin-ger skænkede dog allerede 1831 en samling på ca. 400 arabiske mønter til Møntkabinettet i København.

Lit: MN 1981 s.6; Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981, Kbh. 1981 passim; NNUM 1950 s.120-124; DBL bd.10 (1982) s.197.

Myntkontakt. Svensk Mønttidsskrift udgivet fra aug. 1972 af Ra-

Mynt

ouhl Örtendahl. Foruden nyhedsstof bragtes også større uddybende artikler samt en hel del om varianter og fejlpræg. Fra sept. 1975 fik bladet ny chefredaktør og ansvarlig udgiver: Michael Ohlsson og blev en del mere alsidigt. Endnu bedre blev bladet, da det i maj 1977 blev overtaget af Svensk Numismatisk Forening i et forsøg på at få kontakt med en større samlerskare. Ved denne overtagelse begyndte en række dygtige numismatikere at øse af deres viden, ligesom man også blev mere udadvendt. Fra og med 1986 skiftede bladet navn til Svensk Numismatisk Tidskrift. Oversigt over dette tidsskrift findes i: Register över Myntkontakt 1972-1982 (Stockh. 1986) og Register över Myntkontakt/Svensk Numismatisk Tidskrift 1983-1992 (Stockh. 1995). Adresse (1995): Svensk Numismatisk Forening, Banergatan 17 nb, S-115 22 Stockholm.

Myntningskostnad → Slagskat.

Myntrealisation. Svensk udtryk for devaluering (devalvering), bl.a. den der fandt sted i Sverige 1776.

Myntsafnarafelag Islands (Islands Møntsamlerforening). Stiftet 19. jan. 1969 med møbelsnedker Hel-

gi Jönsson som første formand. Foreningen har afholdt et par møntudstillinger samt udgivet medlemsbladet Mynt siden 1976.

Myntsamlernytt. Foreningsblad for Norsk Numismatisk Forening (NNF) fra 1932 til 1946. Indeholdt bl.a. artikler, foreningsmeddelelser, mødereferater og auktionslister. Selv

om NNF 1936 havde tilsluttet sig Nordisk Numismatisk Union, som udgav et forenet medlemsblad, fortsatte den norske forening med sit eget blad til 1946. Årsagen til stoppet var, at man fik tilsagn om at få sine auktionslister og meddelelser bragt i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad (NNUM).

Myntsedlar (da.: Møntsedler). Betegnelse for nogle sedler, der blev udgivet i Sverige 1716-1717 af Kontributionsverket (Kontributionsrånneriet). Det var nødsedler af stift pap med pålydende 5, 10 eller 25 daler silvermynt. De nedsattes i værdi, inden man i 1719 begyndte inddragningen.

Mynttidningen. Svensk mønttidsskrift, der udkom med første nummer i januar 1994. Udkommer 7 gange årligt (10 numre hvoraf 3 dobbelt numre). Udgiver og ejer er Myntinformatören med Ulf Ottosson som ansvarshavende redaktør. Bladet er i A4 format med farver.

Möhrchen (Mörchen). Almindelig folkelig betegnelse for de eensidige → hulrings-hellere (en hulpenningstype) i Rhinegnene, særlig i Köln. De er præget fra begyndelsen af 1500-tallet og til langt ind i 1600-tallet. Deres sølvindhold var så ringe, at de hurtigt blev mørke eller sorte, hvorfor de fik navne som morgin eller moergen.

Mønt defineres som et støbt eller med præg eller tryk forsynet stykke af metal eller andet materiale, der kan anvendes som omsætnings- og betalingsmiddel eller som pengestykke.

Møntalbum. Opbevaringssystem for mønter, medaljer og jetons i bogform, hvor albumbladene består af gennemsigtig plastfolie. Der opnås en god oversigt, men ringe fleksibilitet. Til langtidsopbevaring af især stempelfriske mønter anbefales kun køb af 1. classes albumblade uden

blødgøringsmiddel, der kan forårsage fedtede og grønne mønter.

Lit: P.Flensborg: Mønter som hobby, Kbh.1978 s.63-65.

Møntauktion. Traditionen at sælge mønter på auktion er gammel. Der findes internationale møntauktionsfirmaer med rødder tilbage til 1700-tallet. Auktionskataloger er et uhyre vigtigt hjælpemiddel, når man vil følge sjældne mønter gennem tiderne fra den ene samler til den anden (→ proveniens). Fra en række lande foreligger i dag bøger, der giver en fortegnelse over det pågældende lands møntauktionskataloger. Fra Danmark findes: M.E. Mortensen: Fortegnelse over danske møntauktionskataloger (til og med 1979) (Hadsund 1979). og fra Sverige foreligger: Ernst Nathorst-Böös: Myntkatalogen i tvåhundra år (indtil omkring år 1900) (Stockholm 1966). Den, der køber på auktion, må gøre sig klart, at der foruden auktionshusets salær også skal tillægges eventuel moms af enten hele købssummen eller salæret. Byder man pr. brevud, er det vigtigt at læse konditionerne samt gøre sig klart, om den pris, der er angivet i kataloget, er en vurderingspris, en minimumspris eller en op-ræbspris, dvs. den pris man starter med. Sælger man på auktion, får man, hvis mønten bliver solgt, hammerlagsprisen minus auktionshusets salær (typisk 10-15%). En del auktionsfirmaer tager sig desuden betalt, hvis en mønt skal afbildes i kataloget. Bliver den ikke solgt, skal dette alligevel betales.

Møntavisen. Dansk møntavis i BT-format (40 x 29 cm.) på avispapir. Der udkom 12 numre fra nov. 1977 til dec. 1979. Udgiver var Nyboder Monthus i København med Hans Jørgen Skov Larsen som ansvarshavende redaktør.

Møntbeklipning. Lige så længe, der har eksisteret mønter, har man

kendt til det problem, at ædelmetal for vindings skyld blev skrabet, filet eller klippet af mønterne. I middelalderen op til nyere tid, hvor småmønter var justeret → al marco, kunne enkelte mønter være lidt tungere end gennemsnittet. Dette udnyttede driftige folk, idet de ved hjælp af en → seiger kunne sortere de tunge fra, som så blev beklippet lidt, inden de igen blev sendt i omløb. Det var et stort problem for mange lande, hvorfor man i 1600 og 1700-tallet begyndte at forsyne i hvert fald de større mønters rand med en randskrift, ornamentik, rifling etc., så folk straks kunne se, om et ulovligt indgreb havde fundet sted. Om problemerne i England 1695, hvor der var klippet indtil det halve af mønterne væk, se: NNUM 1960 s.100-102 → Kipper- og Wippertiden.

Møntbillede. Mønters motiver er altid valgt med omhu og efter modens overvejelse, idet de ofte skulle tjene flere forskellige formål. Først og fremmest var de en bekræftelse på møntherrens ret til møntudstedelse, men kunne også tjene som propaganda. Blandt antikke græske mønter tjente motiverne til indikation af, fra hvilken by eller stat de kom. Hvert område havde sine favoritmotiver som f.eks. Athens ugle, Effesos' bi, Rhodos' granatæbleblomst etc. På romerske mønter sås herskerbilleder i form af portrætter, ligesom bagsiden kunne tjene et propagandaformål. På europæiske middelaldermønter brugtes billeder eller symboler for at vise, hvem der havde hel eller delvis møntret. Kongekrone eller stiliseret kongeportræt viste, at det var kongens mønt, medens et bispeportræt eller en bispstav kunne betyde, at det var en kirkelig udmøntning, eller at biskoppen havde andel i møntretten. Byer og lande brugte deres våbenskjold som kendetegn, og ofte efterlignede man andres mønter, for at de lettere skulle kunne omsættes

(→ løvedaler, → piaster, → albertsdaler etc.). Selv i dag afspejler de enkelte landes mønter lidt om landet. Lande med kommunistisk styre indførte symboler som hammer og segl, billeder af det arbejdende folk, maskiner, tandhjul etc. for at anskueliggøre landets politiske system og for at minde folket om 5-års planer m.m. Møntbilledet kan også bruges ved fælles udgivelser i anledning af bestemte begivenheder og som propaganda for bestemte internationale projekter (→ FAO-mønter).

Lit: KL bd.12 sp.38-46.

Møntblanket → Blanket.

Møntbord. Betegnelse for en række borde i svenske gæstgiverier i 1700 og 1800-tallet, hvor gæsterne har prøvet deres styrke ved at slå kobbermønter på højkant ned i bordpladen med hænderne, idet man brugte en hård træklods som mellemlæg mellem mønt og hånd.

Lit: NNUM 1945 s.94+118.

Møntboks er betegnelsen for en glasklar plasticæske (30 x 24 x 2 cm) indeholdende een møntbakke, der kan trækkes ud. Møntbakkerne kan fås med mange forskellige inddelinger, og de kan stables, uden at de skrider. Fordelen ved dette system er, at man kan starte med en enkelt boks og senere udbygge i takt med et stigende behov.

Møntbronze → Bronze.

Møntbørs. Som regel et årligt tilbagevendende arrangement, hvor samlerne har mulighed for at træffe tilrejsende mønthandlere, ikke bare fra eget land, men ofte også fra udlandet. Der betales normalt entre, ligesom mønthandlerne skal betale standleje. Her har samlerne rig mulighed for at gå rundt og sammenligne de mange tilbud, ligesom de har chance for at skabe kontakt til andre samlere. Her, hvor mange specia-

lister er til stede, kan man også få bestemt en mønt, man ikke selv kan klare, ligesom man kan henvende sig til de enkelte handlende, hvis man er interesseret i at sælge. De fleste møntbørser afholdes om foråret og efteråret, idet sommeren ofte er en periode, hvor samlerne ikke er så aktive. Det største arrangement i Danmark holdes den første weekend i november i København.

Møntcirkulation, hvorved forstås omløbet af mønt (→ kursmønt), har for det meste været begrænset og statsligt reguleret således, at kun bestemte mønter var gangbare. Ethvert land har sine egne mønter, medens udenlandske må omveksles. Tidligere var det økonomiske årsager der gjorde, at man søgte at holde udenlandske mønter ude, så møntherren kunne tjene på den indenlandske udmøntning. Den til enhver tid gældende møntcirkulation afspejles ofte tydeligt gennem de → møntfund, der er gjort i de pågældende områder. Specielt i tiden før 1500-tallet, hvor de skriftlige kilder er sparsomme eller helt mangler, er møntfund betydningsfulde for bedømmelsen af møntcirkulationen.

Møntdirektør. I ældre tid havde chefen for Mønten i København titel af møntmester, men det blev i 1924 lovmæssigt ændret til møntdirektør, fordi titlen møntmester visse steder i udlandet blev forvekslet med benævnelsen smeltmester, og fordi ordet direktør allerede indgik i titlen hos andre europæiske møntchefer. **Lit:** NR 1989 nr.2 s.100.

Møntefterligninger → Efterligninger.

Mønteksport. Både i middelalderen og i nyere tid har der mellem lande og kontinenter foregået en livlig trafik af mønter den ene eller anden vej afhængig af, hvem der havde mest sølv eller guld. Til Skandina-

Mønt

vien og Nordeuropa kom → kufiske mønter fra araberne fra ca. 750 e.Kr. til kulminationen omkring 910/30. En del af disse mønter blev reeksporteret til England i tiden omkring år 900. Fra 975-1100/30 eksporteredes tyske og angelsaksiske penninger til Norden og Nordøsteuropa, og den spanske sølvstrøm i form af 8 real-mønter fra Amerika fandt sted i 1500, 1600 og 1700-tallet. Mange af disse mønter reeksporteredes derefter af europæiske handelskompagnier til Asien, specielt Indien og Kina.

Lit: KL bd.12 sp.46-49.; Kristof Glammann: Edelmetallströme und Welthandel vom 16. bis 18. Jahrhundert. (i *Precious Metals in the Age of Expansion* (Stuttgart 1981) s.277-296).

Møntenhed er den basisenhed, som et land anvender på sine mønter og sedler som værdiangivelse. Regningsenheden i Skandinavien er for tiden 1 krone a 100 øre, dvs. at både krone og øre betragtes som møntenheder. Krone er således hovedmøntenhed og øre er skillemøntenhed.

Møntepigrafik → Epigrafik.

Mønters købekraft. Der er ikke noget så svært som at give et nøjagtigt svar på spørgsmål om mønters købekraft til forskellige tider. Man kan her bruge selve møntens metalværdi, men metoden er ikke altid lige sikker. Man kan også bruge arbejdskraften som mål og f.eks. angive, hvor mange timer man måtte arbejde for at få råd til en given ting. Det kan selvfølgelig lade sig gøre at omregne til nutidige kroner ved hjælp af indextal, men priser på forskellige varer og forholdet mellem dem varierer undertiden meget stærkt fra den tid og til nu. Dette skyldes, at nogle varer på grund af forbedrede og forfinede produktionsmetoder i dag er forholdsvis billige, end de var i sin tid samt at ekso-

tiske varer, der før blev regnet for vild luksus, i dag på grund af billig og nem transport selv fra de fjerneste kontinenter er inden for enhvers rækkevidde. Fra antikkens Athen omkring 400 f.Kr. var mindstelønnen 2 oboler om dagen (1 drachme=6 oboler), medens en lejesoldat fik 1/2-1 drachme pr. dag. Prisen for et brød var 1 obol, en ko kostede 30-40 drachmer, en hest 300-600 drachmer og et lille hus: 2000-5000 drachmer. I romerriget under Diocletian fik en ufaglært 25 denarer og en faglært 50 denarer om dagen, hvortil kom, at begge fik kost. Priserne på den tid var, at 1 pund oksekød kostede 8 denarer, et pund smør: 16 denarer, 6 æg: 6 denarer, hvorimod en militærkappe af 1.klasses stof kostede hele 4000 denarer. I Danmark fik en underordnet bankfunktionær omkring år 1700 160 rigsdaler i årlig løn, medens en tjenestepige kun fik 13 rigsdaler årligt plus kost og logi. På dette tidspunkt kostede et par uldne strømper alene 1 rigsdaler. I 1914 skulle en ufaglært arbejde 34 minutter for at tjene til et halvt rugbrød; i 1980 behøvede han blot at arbejde i 9 minutter. Billigst er elektricitet blevet, idet samme arbejder i 1914 skulle arbejde 42 minutter for at betale 1 KWh. I 1980 kunne det samme opnås ved 1 minuts arbejde.

Lit: NNUM 1973 s.159-164 (Mønternes købekraft i antikken og middelalder); NNUM 1973 s.188-193 (Mønternes købekraft i Danmark i perioden 1500-1970); Lagerqvist og Nathorst-Böös: Vad kostade det? (Stockholm 1984); Poul Thestrup: Mark og skilling, kroner og øre. Pengeenheder, priser og lønninger i Danmark i 350 år (1640-1989), Kbh. 1991.

Mønters navne og nominaler. I moderne tid har vi været vant til, at al mønt bærer tydelig angivelse af navn og værdi. Men det er et fænomen, der først systematisk slog igennem omkring 1500. I antikken er hovedreglen, at mønter ikke bærer

værdiangivelse. Der er dog flere undtagelser, både blandt græske og tidlige romerske, f.eks. punkter, der angiver indbyrdes værdi. Romerske denarer bærer f.eks. oprindeligt X=10, senere X=16 (asses). I kejserertiden bærer enkelte af Neros mønter: S=semis og I=as. I de græske serier fra kejserertiden findes en unik serie fra øen Chios, der både angiver navn og nominal (3, 2, 1 1/2, 1 assarion/1 obol/ 4, 3, 2 khalki), men det er en undtagelse, selvom enkelte andre serier (f.eks. fra Balkan) angiver værdier i tal i assarion. I senromersk tid forekommer en art værdiangivelse XXI eller KA på antoninianerne fra ca.273. Men ellers skal man frem til vandaler, østgotere og byzantinere (ved Anastasius reform i 498), hvor mønter mærkes med værdi i → nummi (nogle gange også skrevet som N-M). Medens brugen ophører i Byzans i 800-tallet, indfører muhammedanerne 695 e.Kr. konsekvent nominalangivelse på deres mønter: »Denne dinar/ dirhem/ fals sloges i byen i året....«. Enhver mønt har et navn, der enten er officielt, eller er blevet til i folkemunde. I det følgende gives en oversigt over, hvad der kan have givet en mønt navn.

1. Regent. Navne som stammer fra den regent, under hvilken en mønt først er udmøntet, eller hvis portræt almindeligvis findes på møntens forside: Abbassi, Antoninianus, Carolus, Christiandor, Filippo, Pahlevi, Philip, Sisto.

2. Historisk person. Navne som stammer fra historiske personer af vigtighed for landet, såsom patriot, rebeller eller frihedshelte: Balboa, Bolivar, Colon, Lempira, Marti, Sucre.

3. Portræt. Navne som stammer fra et portræt eller afbildning af en regent, der ikke regerede på det pågældende tidspunkt, eller en historisk figur. De fleste af disse afbildninger er helgener: Ambrosino, Angel, Giorgino, Magdalon, Patrick.

4. Titel. Navne baseret på kejserlige, kongelige eller andre gejstlige titler: Ashrafi, Augustalis, Ban, Imperial, Real, Riyal, Sovereign. Et dansk eksempel haves i Royalin, der var en lille sølv mønt brugt i Trankebar.

5. Møntmester. Navne baseret på en bestemt møntmester, møntejer etc., som på en eller anden måde var direkte ansvarlig for udgivelsen af en bestemt mønt: Aubonne, Bortink, Harrington, Masson, Tympf. Ulfelder er betegnelsen for de danske hebrærmønter, som rigshofmester Corfitz Ulfeldt lod slå bl.a. på Københavns Slot 1644-46, medens de svenske nødmønter fra Den Store Nordiske Krig, de såkaldte Görtzdalere har navn efter baron Görtz.

6. Nationalitet. Navnet på den gruppes mønter stammer fra lande, folkeslag eller geografiske områder, hvor mønten er præget, cirkulerer, eller hvor den er planlagt at cirkulere. I denne gruppe er der kun tale om større hovedområder, idet lokale områder omtales i afsnit 7.: Afghani, Argentino, Belga, Bezant, Boliviano, Brabant, (Guinea), Portuguez, Somalo, Vatu, Zaire.

7. Lokale navne. Navne som stammer fra en bestemt by eller møntværksted, hvor en mønt først er præget, eller hvor den først har cirkuleret: Blesensis, Bolognino, Florin, Genevoise, Goslar, Gros Tournois, Heller, Joachimstaler, Liegnitzer, Zecchino. Et dansk eksempel haves i Gurre Gross.

8. Inskription. Navne som kommer fra ord i mønternes ind- eller omskrift: Agnus dei, Decus, Ducat, Gloria Regni, Justo, Nunsunt, Publica. Af danske eksempler haves: Hebrærmønter og Ebenezerkrone.

9. Møntbillede. Navne afledt af møntens billedmæssige indhold, det være sig heraldik, dyr, fugle, blomster eller et eller andet nationalt symbol. Denne gruppe er en af de større med navne som: Angel, Batz, Bigatus, Briquet, Cavallo, Condor,

Diamante, Eagle, Harp, Hatpice, Kopek, Kreuzer, Lis, Lorraine, Pagoda, Rijder, Snaphan, Sol, Testone, Unicorn. Af danske eksempler haves: Krone, Løvedaler, Piedestalkrone, Stråledukat og Rytterpenning. Fra Sverige haves bl.a.: Palmkvistserien.

10. Værdi. Navnene kommer direkte fra mønternes pålydende eller værdi. Dette er det mest indlysende og det hyppigste, så også her er de nævnte kun et begrænset udvalg. Alle disse navne betegner et antal af en eller anden slags, enten en enkelt enhed eller multipla eller fraktioner: Artilucco, Baht, Cent, Chetrum, Cinco, Denarius, Dime, Douzain, Fünfer, Hecte, Medio, Mil, Poltina, Quinarius, Sechser, Semis, Toman, Zehner, Zweier. Danske eksempler er: Sechsling, Dreiling, Rigsort og Zweidrittel.

11. Farve. Navnene stammer fra mønternes farve, for det meste nuancer af hvidt (sølv), gult (guld) og brunt (kobber). For navne der er direkte afledt af guld, sølv eller kobber: se nr 12. : Akce, Albus, Asper, Baiocco, Blanc, Blanca, Canary, Murajola, Witten.

12. Metal. Navne som angiver det metal, mønten er præget af: Aes, Altun, Argenteus, Aureus, Ber, Chalkos, Chervonetz, Gulden, Kobo, Moidore, Nickel, Zlatnik, Zloty.

13. Størrelse. Navnene relaterer sig til en mønt, der enten er usædvanlig stor eller lille: Agora, Anna, Broad, Cartwheel, Duit, Koban, Lepton, Minuto, Oban, Piccolo. Et dansk eksempel har vi i Svømming.

14. Form. Navne der stammer fra møntens form, hvilket også inkluderer tykkelse eller randtype: Angster, Bonk, Brakteat, Dicken, Dump, Gourde, Karbovanets, Plack, Plakette, Ringgit, Seratus, Skyfatus. Af danske eksempler haves: Klipping og Klumpkrone og fra Sverige kendes Plåtmynt (Plademønt).

15. Afledte navne. Her er medtaget nogle få eksempler på navne,

der er afledt af andre møntnavne. I nogle tilfælde er der tale om en direkte kopi i en lidt anderledes form, eller en diminutiv form for at anskueliggøre, at denne er mindre end sit forbillede: Angelet, Dodkin, Ducatone, Escalin, Fals, Franco, Gricenka, Haler, Markka, Merk, Oncia, Poltura, Riyal, Siglos, Tornez. Af danske eksempler haves: Kas og Skilling.

16. Penge. Navne som simpelt hen betyder penge, mønt etc: Cash, Denga, Lilangeni, Nummium, Pa'anga, Sen, Yen.

17. Vægt. Navne som oprindeligt har været en vægtenhed eller deraf afledte regnemønter: Grano, Libra, Likuta, Litra, Livre, Miskal, Peseta, Pound, Shekel, Tael, Talent. Af skandinaviske eksempler haves: Mark, Øre og Ørtug.

Møntetikette. Det stykke papir, der normalt ligger under mønten i et rum i en møntbakke. Tidligere var det almindeligt at anvende runde stykker papir af en sådan størrelse, at mønten kunne dække det. I dag anvendes for det meste firkanterede sedler, der passer til det pågældende rum i bakken. Storsamlere anvender ofte fortrykte etiketter, som udfyldes med de nødvendige oplysninger, der fuldstændig identificerer mønten, dvs. land, hersker, nominal, årstal, møntsted, katalogreferencer, proveniens etc. samt tillige dato for køb og købspris.

Møntfod. Ved møntfod forstås det af staten eller møntherren lovbestemte grundlag, som udmøntningen skal følge med hensyn til metalvægt og lodighed (finhed). Dette er en oplysning, der angiver, hvor mange mønter, der kan udmøntes af en bestemt mængde metal af en given lodighed (finhed). I dag har vi ikke besvær med at forstå dette, når det drejer sig om mål og vægte, vi kender, men i ældre tid brugte man særlige udtryk, og i dag skal omregnes til nutidige størrelser. Møntfoden for

Mønt

en dansk speciedaler kunne i ældre tid f.eks. være angivet således: »Der skal udmøntes 8 stykker på den 14 2/18 lodige mark, 9 1/14 stk. på marken fin«. Her er der to oplysninger, og de skulle gerne stemme overens. På moderne dansk betyder det, at der skal udmøntes 8 stykker speciedalere af hver mark (vægtenhed = 233,855 g) med en lodighed (finhed) på 14 2/18. Idet 16 lodigt sølv = rent sølv, indeholder 14 2/18 lodigt sølv kun 88,2% rent sølv. Råvægt (skrot) = markvægt / antal mønter, og finvægt = råvægt x finhed (korn).

Lit: KL bd.12 sp.51; Peter Flensborg: Viden om mønter (Kbh.1979) s.29-31.

Møntforbund → Møntunion.

Møntforfalskninger. I modsætning til → falskmøntneri, der er forfalskninger af mønter i cirkulation, har man møntforfalskninger eller samlerforfalskninger, kopiering af sjældne og dyre mønter med det formål at narre samlere. Allerede i renæssancen fremstilledes kopier af romerske mønter, de såkaldte → paduanere. Blandt den lange række af anonyme falsknere har et par særligt manifesteret sig, → Becker og → Christodoulos. Møntforfalskninger kan være prægede, støbte eller ændrede mønter. Sidstnævnte består mest i ændring af årstal eller møntmestermærker for derved at få en sjælden og værdifuld mønt. Ved prægning fås de mest naturtro mønter, og her kan falskneren undertiden fældes på stilistiske eller tekniske fejl. Mange af de forfalskninger, der har set dagens lys i 1970'erne og 80'erne, er præget med stempeler fremstillet på meget avancerede maskiner efter en originalmønt, og her kan det være svært at afgøre ægtheden. Støbte forfalskninger kan som regel ikke narre den agtpågivende samler, da disse stykker trækker sig sammen ved afkøling og derved får mindre diameter og vægt end originalen. → Slynkestøbninger kan være

svære at afsløre. Desværre er det i dag muligt at få formmateriale, som ved en simpel proces – efter at der er taget aftryk af originalmønten – kan bringes til at udvide sig så meget, at det kompenserer for metallets sammentrækning under støbning. Mange numismatiske tidsskrifter i Europa og USA bringer jævnligt oplysninger om afslørede forfalskninger, og i mange lande er oprettet organer og komite'er mod møntforfalskning. De professionelle handlere (IAPN) var tidligt ude med en organisation, der udsendte detaljerede rapporter med angivne kendetegn på falske mønter.

→ Dansk komite mod møntforfalskning, → Galvanoplastiske kopier.

Møntforordninger. Trykte forordninger (plakater), som udsendes fra officielt hold for at meddele forandringer i møntomløbet. Det kan f.eks. være inddragelse af mønter, værdinedsættelse af bestemte mønttyper, udgivelse af nye typer eller orientering om, hvad der må ind- eller udføres af landet af mønter. Desuden orienterer man befolkningen om falske mønter. Trykte forordninger, især ældre, er vigtige kilder til den numismatiske historie og derfor efterspurgt. → Møntlove.

Møntforringelse er, når møntherren, til skade for almenheden, nedsætter finvægten eller forhøjer en mønts pålydende. Værst er det gået ud over de mindre mønter og især småmønterne, der ofte har været udsat for inflation. Oprindeligt (i 1000-tallet) regnede man i Danmark med at 1 mark sølv = 1 mark penge, dvs. at disse mønter var af næsten rent sølv, men efterhånden begyndte man at iblande kobber for at tjene på udmøntningen. Derved ændredes forholdet mellem mark sølv og mark penge. Særlig galt var det i den såkaldte »Borgerkrigsperiode« i Danmark 1241-1377, hvor forholdet fra 1:3 til midt i 1300-tallet endte med

1:20 – ja til sidst var der knapt nok sølv i mønterne. Dermed havde møntsystemet udspillet sin rolle, og Danmark måtte et stykke tid klare sig med udenlandske mønter, som folk gerne ville modtage. Møntforringelser smittede af på omgivelserne (→ Greshams lov). Nabolandene kunne da enten forbyde indførsel, ansætte de dårligere mønter til en lavere kurs eller selv nedsætte sølvindholdet. Krisesituationer har også betydet møntforringelser, men som regel har man, når faren var drevet over, igen indført bedre mønter. I Chr.4.'s tid var dalerens stigende skillingstal udtryk for møntforringelsen 1588-1625, idet daleren var og blev den eneste mønttype, der stort set undgik forringelse.

→ Devaluation.

Lit: KL bd.12 sp.54-56.

Møntforvaltning er, i forhold til → møntpolitik, statens virksomhed med at regulere fremstillingen af mønter, inddragelse af mønter, kontrol med møntværkstederne etc. Man skelner mellem to arter af møntforvaltning, enten i privat eje, dvs. → forpagtningsmønt, eller i statslig regi.

Møntfremstilling. Fra 600-tallet f.Kr. har prægningsmetoden været den, at man satte et understempel i en træblok eller ambolt. Herpå blev lagt en klump af det materiale, der skulle forsynes med præg, og man hamrede derefter en eller flere punsler ned i materialet, hvilket tjente til at præge de til tider ret høje relieffer. Senere gik man over til regulære bagsidestempeler, og ud fra bevarede mønter kan man ofte skønne, om der er anvendt → koldprægning eller → varmprægning. Værktøjet kender man ikke meget til, men det vides at man har kendt til brugen af et klaptræ-lignende værktøj til at holde over- og understempel i rigtig position i forhold til hinanden. Dette hindrede dog ikke, at stemplerne

kunne drejes i forhold til hinanden. Prægningsteknikken forblev den samme i mange hundrede år. Først da romerne holdt deres indtog i landene omkring Middelhavet, opstod en forbedret teknik. Det romerske møntvæsen begyndte med støbte mønter, men ved at gå fra støbning til prægning, reducerede man tykkelse samt ikke mindst reliefhøjde hvorved man fik lavrelief. Dette skete af hensyn til prægningsmetoden, koldprægning, hvor mønten af hensyn til udmøntningshastigheden, kunne præges med eet slag. Da folkeslagene i Europa efter Romerrigets fald begyndte at præge egne mønter, arvede de også møntprægningsteknikken. Hammerprægning egnede sig bedst for små mønter med ringe tykkelse, hvilket i nogen grad har været medvirkende til en vis standardisering af alle tidlige middelalderlige mønter. Karl d. Stores (768-814) sølvdenarer vejede ca. 1,75 g, og sølvet til disse udmøntninger kom for en stor dels vedkommende fra arabiske lande, hvor store nye miner var blevet fundet. Disse middelalderlige mønter var næsten enerådende indtil begyndelsen af 1100-tallet, da → brakteaterne begyndte at holde deres indtog. Brakteatprægning var ikke noget nyt, idet de allerede blev fremstillet i nordisk folkevandringstid, ligesom man kender eksempler på germanske guldsmykkebrakteater. Ved → brakteatprægning kunne man ved hjælp af en prægebøsning og et enkelt stempel fremstille mange mønter med eet slag, og dermed var grunden lagt til den senere massefremstilling af mindre hulpeninge. Som hovedmønt gik brakteaterne som følge af handelens krav om større mønter dog hurtigt af mode. Det blev for besværligt at tælle og veje de mange brakteater, hver gang man havde gjort en handel, men som mindste skilleløb overlevede typen i århundreder, også i Danmark. Allerede i 1100-tallet var der i Sydeuropa tiløb til større og

vægtigere sølvmonter, og i begyndelsen af 1500-tallet fremkom de store dalermonter med en vægt på ca. 30 g. Møntprægningsteknikken var dog stadig den samme, nemlig hammer og ambolt prægning, men en vis mekanisering skete hen ad vejen. Omkring år 1500 fremkom → slagværket. Her indførtes en overbygning på ambolten, så overstemplet altid kunne holdes i ret position i forhold til understemplet. Dette var nødvendigt ved prægningen af de større mønter, der krævede mere end eet slag. Et sådant slagværk er bl.a. brugt på møntværkstedet Avesta i Sverige så sent som 1715-1832. I begyndelsen af 1500-tallet opfandt man maskiner til udvalsning af tynde smalle stænger. Valserne i disse maskiner var glatte, men henimod 1550 havde man fundet på at grave møntbilledet i valserne, så møntpræget fremkom på hele den lange tynde plade, der førtes igennem maskinen. I Danmark indførtes den første valseprægmaskine i 1582, og mange af de senere danske kongers mønter er fremstillet ved hjælp af denne teknik. En anden maskintype, der tilkom næsten samtidig, var → spindelpressen (Skruepresse, Balancier). Første gang den vides brugt, er ca. 1530, da den italienske medaljør Benvenuto Cellini prægede mønter for pave Clement VII. 1551 blev en maskine forevist af guldsmed Marx Schwab for den franske konge, og 1561 medbragte en flyttet fransk mønttekniker → Meystrell en kopi af spindelpressen til England, hvor maskinen dog kun var i funktion i 10 år. Modstanden mod disse maskiner var stor, og almindeligt indpås vandt de først ca. 1670-1690. Til gengæld blev det den mest almindelige prægemaskine til omkring 1830. I 1786 havde den engelske maskinfabrikant → Boulton indgået partnerskab med opfinderen James Watt om fremstilling af en dampmøntprægmaskine, som skulle få stor indflydelse på mønternes udseende, fordi

de blev præget i ring. I 1817 havde en tysk mekaniker ved navn Dietrich → Uhlhorn opfundet en ny møntprægmaskine, en såkaldt → knæledspresse, der udnyttede vægtarmsystemet. De enkelte dele i disse maskiner havde meget små bevægelser, og hele funktionen var såre enkel. Efter en mængde småforbedringer indtog maskiner af denne type det europæiske marked fra omkring 1830. Endnu i dag er det en videreudvikling af knæledsprincippet, der benyttes i de fleste moderne møntprægmaskiner. På et møntværksted havde man desuden maskiner til udstansning af → blanketter samt maskiner til en eventuel → randing.

Lit: Denis R. Cooper: *The Art and Craft of Coinmaking. A History of Minting Technology* (London 1988); MK 1980 nr.2 (marts) s.28-32.; NM XXXII:I s.55-86; Kulturen (Lund 1935) s.93 ff.; P.Flensborg: *Viden om mønter* (Kbh.1979) s.43-53; KL bd.12 sp.76-78.; MN 1975 s.4-9.

Møntfund. De fleste ældre mønter, man i dag finder på museerne eller blandt samlerne, stammer stort set alle fra møntfund, og det er ofte tilfældigheder, der fører til deres opdagelse. En ny vej skal anlægges, dræningskanaler skal graves eller pløjes, en gammel bygning skal rives ned eller restaureres – alt sammen på steder, hvor man skal have åbne øjne for fund af enhver art. I de sidste årtier er dukket ivrige folk med → metaldetektorer op. Systematisk gennem søger de skove, stier og strande samt områder, der tidligere har været tilholdssted for større folkeforsamlinger, som markeds- og dyrskuepladser. Disse – som alle andre – »skattejægere« skal være opmærksomme på, at enhver funden mønt i Danmark ifølge → danefæbestemmelserne skal afleveres til Nationalmuseet. Ethvert fund af ældre mønter tilhører staten (os alle). Derfor kan man heller ikke sammenligne den dusør, man får for en fundet mønt,

Mønt

med dagens salgspris for samme. Sager, der er så nye, at de ikke falder ind under danefæbestemmelsen, vil være at betragte som hittegods. Hvis hittegodsset ikke repræsenterer nogen nævneværdig værdi, behøver man ikke at aflevere det til det stedlige politi. Årsagen til, at både enkeltfundne mønter og andre møntfund skal afleveres til museet, er naturligvis, at forskerne skal have lejlighed til at undersøge dem og skaffe sig ny viden om vor fortid. Før i tiden var det almindeligt, at store samlinger bortauktionerede dubletter eller tripletter, og at man tilbyttede sig sjældne stykker for dubletter. Men det gør man ikke mere. Det kan for samlere måske synes underligt, at fund med hundredevis af mønter af samme typer, ikke på een eller anden måde kan kanaliseres ud til samlere, men det har sine grunde. Når den videnskabelige behandling af et fund er afsluttet, har det været genstand for forskellige undersøgelser foretaget med de metoder og midler, der er til rådighed i dag. Men spredes fundet efter endt undersøgelse, har man ikke muligheden for om f.eks. 100 eller 200 år at foretage fornyede undersøgelser byggende på nye metoder, som ikke var kendt, da fundet blev gjort. Det er årsagen til, at fundene holdes samlet og omhyggelig adskilt fra andre fund. Hver gang der sker et møntfund, gøres der store anstrengelser for at fastslå, hvilken type fund det er, eller hvad der har været årsag til mønternes nedlæggelse (→ klassificering af møntfund), ligesom man forsøger at datere det, dvs. forsøger at finde ud af mønternes alder, og tiden for deres nedlæggelse (→ kronologi, → terminus post quem, → terminus ante quem). Grunden til, at så mange møntskatte er fundet, er ganske enkelt, at ejermanen aldrig kom tilbage. Han eller hun kunne være slået ihjel i forbindelser med krigshandlinger eller død som offer for en af datidens mange epidemiske

sygdomme som f.eks. pest. Selv om ejerne kom tilbage, var det ikke altid sikkert, at de kunne huske nedgravningsstedet. Frygten for krig har nok været den almindelige grund til, at man gravede sine skatte ned; som vi bruger bankboksen i dag. Møntfund i Skåne svarer nøje til troppebevægelserne under den dansk-svenske Syvårs krig 1562-1569, ligesom den svenske Karl 10. Gustavs march gennem Danmark 1658-59 kan afstikkes alene ved hjælp af møntfund. Hvis man ser på danske funds sammensætning gennem tiderne, får man til lige et billede af de den gang eksisterende handelsforhold. Romerske sølv- og guldmønter vidner om forbindelser med germanerne, som fik disse mønter i bytte fra romerne. Engelske middelaldermønter i hobetal vidner om den berømte → danegæld, og de → kufiske dirheme og byzantinske guldmønter taler deres sprog om handelsruter gennem Rusland til araberne og det byzantinske rige.

Lit: KL bd.12 sp.51-53 (med gode litteraturhenvisninger); Kirsten Bendixen: Mønternes vidnesbyrd. Årbog fra Holbæk Amt 1976 s.21-32; Philip Grierson: Numismatics (London 1975); Lloyd R. Laing: Coins and Archaeology (Edinburgh 1967); Peter Flensborg: Viden om mønter (Kbh.1979) s.81-88.

Møntgravør → Stempelskærer.

Møntgardein → Gardein.

Mønthandel. Forretning med mønter, medaljer og pengesedler samt alt tilbehør, som samlerne behøver i form af møntalbum, møntkasser, møntskabe etc. plus faglitteratur. Desuden også ofte emner nært beslægtede med mønter, som primitive betalingsmidler, møntvægte, møntvægtlodder samt ordner og dekorationer. De fleste handlere har ofte specielle områder, som de er særlig kyndige på, f.eks. kinesiske mønter, islamiske mønter og antikke græske

og romerske mønter. Det er også enhver seriøs handlers opgave gratis at stille sin erfaring og sit numismatiske fagbibliotek til engagerede samleres rådighed. Mange mønthandlere sender jævnligt lagerlister eller salgslister til faste kunder. Enkelte mønthandlere driver også auktionsvirksomhed. Fordelen ved at købe i en faghandel er, at man betaler for den rette kvalitet, samt at handleren garanterer for ægtheden, hvilket ofte viser sig at være billigst i det lange løb. De fleste danske mønthandlere er tilsluttet »Mønthandler-sammenslutningen af 1975«. Flere handlere i Skandinavien er desuden tilsluttet → IAPN (International Association of Professional Numismatists).

Mønthandlernyt. Mindre dansk mønttidsskrift, der udkom i tidsrummet juli til december 1972 (Nr. 0-5). Udgiver: A.Juel og J.Sømod.

Mønterre kalder man indehaveren af møntretten (→ møntregale). Denne ret kan kun en stat besidde, eller den til enhver tid værende repræsentant for statsmagten, så som en verdslig eller gejstlig fyrste eller en uafhængig by. I Danmark er udmøntningerne ifølge grundlovens kapitel III, paragraf 26 et kongeligt regale. Denne rettighed administreres af Danmarks Nationalbank, men alle udmøntninger skal godkendes af Dronningen som udøver af kongemagten.

Møntholdere findes i plastic og pap, begge i standard mål 5 x 5 cm. Pappmøntholdere kan ikke genbruges, men er meget brugt, idet det er en nem måde at beskytte og udstille mønten på, samtidig med at man på pappet kan skrive landens navn, værdi, årstal, katalogreference, kvalitet og pris. Kvaliteten af folien er højst forskellig. Bedst er en stiv diffusionstæt acetatfolie. Mange pappmøntholdere har kun en tynd blød plastfolie, der ikke er diffusionstæt og derfor ikke

altid yder ordentlig beskyttelse mod eventuelle skadelige stoffer (blødgøringsmidler).

Møntimport. Lande uden egne eler med kun få metalforekomster er nødt til at skaffe sig møntmetal i form af barrer eller mønter. Ud fra mønt- og skattefund i Danmark kan man se, at romerske sølv-denarer er importeret i de første århundreder efter Kristus. Hvor de findes i dag, er de ofte meget slidte, hvilket viser, at de har cirkuleret længe. Omkring 450-550 kom romerske og byzantinske guld-solidi, og i vikingetiden først arabiske sølv dirhmer (→ kufiske mønter) via handelen gennem Rusland, senere engelske og tyske mønter. Efter at udmøntningerne var gået i stå sidst i »borgerkrigsperioden« i første del af 1300-tallet, klarede man sig med importerede franske, engelske og tyske mønter. Omkring år 1400 var der kommet mange europæiske guldmonter til landet, og mængden øgedes efter Oresundstoldens oprettelse 1429. Endelig kom ved studehandel og skibsfart i 1500 og 1600-tallet en ikke uanselig mængde europæiske sølvdalere til landet. → Mønteksport.

Lit: KL bd.20 sp.25ff; Kirsten Bendixen: Danmarks Mønt (2.udg. Kbh.1976); K. Skaare: Moneta Norwei (Oslo 1966).

Møntinddragelse. En møntpolitisk foranstaltning, hvor borgerne, især under feudale møntsystemer i middelalderen, med mellemrum blev tvunget til at ombytte cirkulerende mønt med et mindre beløb i nyprægede mønter, eller eventuelt samme beløb i dårligere mønt. I Danmark er møntinddragelse især praktiseret i begyndelsen af 1300-tallet. Da fik man kun 2 nye for 3 gamle. Det gav stor profit til møntherren og var vel i grunden ikke andet end en form for skat.

Lit: KL bd.12 sp.56-58.

Møntindskrifter. En mønts indskrift angiver for det meste den, der

har ladet mønten præge, dvs. møntherren, samt navnet på det land eller område, hvor vedkommende har møntretten. I et land eller område med flere møntsteder var navnet på dette i ældre tid angivet, ligesom møntmesterens navn blev angivet på 1000 og 1100-tallets danske mønter. Ældre mønter har ofte indskrifter på latin, og hvis alle møntherrens titler skulle med, var man nødt til at anvende mange forkortelser, hvilket til tider vanskeliggør læsningen. I omskrifterne ses også ofte diverse sentenser, bibelcitater, regentvalgsprog etc. Møntværdien, som på moderne mønter synes naturlig, blev først indført i Danmark 1541. Det var dog hovedsagelig de mindre mønter, der bar værdi-angivelse, hvorimod de store speciemønter og guldmønterne som regel først fik værdi-angivelse omkring år 1800. Årstal er i Danmark indført 1494, men der eksisterer op gennem årene mønter, som er udaterede.

Lit: KL bd.12 sp.58-62; W.Rentzmann: Numismatisches Legenden-Lexicon (nytryk 1965); Walter Holtz: Lexikon der Münzabkürzungen (München 1981); Alexander Wenzel: Auflösung lateinischer Legenden auf Münzen und Medaillen (Braunschweig 1974).

Møntkabinet. I 1500 og 1600-tallet var det skik, at regenter og andre højtrangerende personer havde et kunst- og raritetskammer. Her samlede man alle kuriositeter, og de specielle rum kaldtes ofte »Kabinetter«. Da de fleste samlinger også indeholdt mønter, og da disse møntsamlinger med tiden voksede sig store, blev de ofte til særskilte kabinetter (Møntkabinetter). Angående Det danske Kongelige Møntkabinet → Kunstammeret, Kongelige Mønt- og Medaillesamling.

Lit: Kirsten Bendixen: Et Myntkabinet til Nytt og Ære (Kbh.1980); Jørgen Steen Jensen, Otto Mørkholm og Georg Galster: Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981 (Kbh.1981).

Møntkapsel. Gennemsigtig plastic-kapsel i to dele, der kan skrues sammen og give god beskyttelse til særlig flotte mønter for at undgå kvalitetsforringelse ved berøring. Det er oftest tilfældet ved mønter i proof-kvalitet (medaljepræg) eller stempelglansmønter. De danske mindemønter fra 1986 og fremefter blev fra Den kgl. Mønt leveret i møntkapsler.

Møntkartotek er en registrering af mønter eller medaljer på kartotekskort, hvor hver enkelt mønt eller medalje har sit eget kort med beskrivelse. På et sådant kort er der plads til at skrive en mængde oplysninger om mønten.

Møntkassette. En mindre kasse eller æske med et par møntbakker. De fleste af de møntkassetter, der er på markedet i dag er fremstillet, så de kan rumme bestemte møntserier.

Møntkatalog. Systematisk fortegnelse over mønter med beskrivelse og eventuel afbildning, der gør det muligt at identificere en given mønt. Kataloger er ofte begrænset til geografiske områder, bestemte epoker eller mønttyper som f.eks. talere eller guldmønter. En del kataloger angiver vurderingspris. Der findes også kataloger over store og berømte samlinger. Hvis de er godt beskrevet og med henvisninger til andre kataloger, er de gode arbejdsredskaber til bestemmelse af mønter.
→ Telefonbogen.

Møntklubber. Foreninger for interesserede møntsamlere. De mindre lokale foreninger findes i de fleste lidt større byer, hvorimod der ofte i hvert land er en stor hovedforening, der er landsdækkende. Oplysninger om lokale klubber fås bedst ved henvendelse til mønthandlere i området, hvorimod adresser på de landsdækkende numismatiske foreninger nok er alle mønthandlere bekendt, men

Mønt

skulle dette ikke være tilfældet, fås dette altid på de nationale mønt-samlinger.

Møntkonvention → Møntunion.

Møntkort (Småpengekort, Kontant-kort). Plastic-kreditkort lydende på et vist beløb. De købes på forhånd og bruges i diverse automater (fødevareautomater, parkeringsautomater, trafikbilletautomater, vaskemaskiner, telefonautomater etc). I Danmark har KTAS (Københavns Telefon Aktie Selskab) og PBS (Pengeinstitutternes Betalings Systemer) i fællesskab oprettet selskabet Danmønt, som står for Danmøntkortet, som med tiden skulle kunne erstatte mønterne. Danmarks Nationalbank skønnede dog i 1992, at kortene kun vil kunne erstatte een procent af møntomsætningen om året. I Danmark har kortet været testet i Næstved fra 1. sept. 1992 og et halvt år frem. Kortet ligner et almindeligt Dankort, men er i stedet for magnetstribe på bagsiden udstyret med en memory-chip. Det er hensigten at kortene skal kunne »genoplades«. En anden type er de såkaldte kontant-kort (smart card), hvor en mikroprocessor-chip skulle kunne sikre mod cracking (brydning af sikkerhedskode).

Møntkuffert. Der findes på markedet mange forskellige former lige fra de små, der ligner attachetasker, og som kan indeholde fra 6-10 bakker, der er stablet oven på hinanden, og som holdes stramt på plads, når tasken lukkes, og til store kuffertlignende møntskabe med bærehank, hvor skufferne kan trækkes individuelt ud. Disse sidste bruges mest af mønthandlere til transport af mønter fra forretning til møntbørser.

Møntkundskab → Numismatik.

Møntkurser. Betegnelse for aften-skoleundervisning eller weekendkur-

sus i numismatik for begyndere og videregående. Undervisning i numismatik for universitetsstuderende findes ved en lang række universiteter i Europa. Liste over undervisere og emner findes i International Numismatic Newsletter (INN), som udgives af den Internationale Numismatiske Kommission (CIN). Da redaktionen af dette informationsblad går på skift, vil den til enhver tid gældende adresse kunne fås ved henvendelse til de nationale Mønt- og Medaljesamlinger.

Møntkuverter er for det meste tegnelser for hvide (undertiden farvede) papirposer i formatet 5 x 5 cm fremstillet som en brevkuvvert. Møntkuverter er egnede til opbevaring af mønter, man ikke ser til til daglig. Der er gode noteringsmuligheder på kuvvertens forside, så man ikke behøver at lukke den op for at se indholdet. Der findes i øvrigt også særlige opbevaringsbokse til møntkuverter, således at de nemt kan anbringes i boks. Til møntkuverter til langtidsopbevaring må man stille det krav, at papiret er absolut kemisk neutralt, dvs. ikke er bleget, og at de ikke indeholder stoffer, som kan skade mønterne eller forårsage en hurtig anløbning, samt at kuverten er samlet med en fuldkommen neutral lim.

Møntleksikon. Opslagsbog over numismatiske emner ordnet alfabetisk. En liste over de vigtigste udenlandske leksika findes bagerst i denne bog.

Møntlitteratur → Numismatisk litteratur.

Møntlove. Officielt udsendte bekendtgørelser, cirkulærer, forordninger, placater, promemoria, resolutioner, rescripter eller skrivelser omhandlerende møntvæsenet. Danske forordninger i perioden 1661-1849 findes i Dansk Pengehistorie bd.3 s.159-264. Perioden 1873-1954 er

samlet i NNÅ 1954 s.115-131, og fortegnelse over forordninger og love vedr. mønt- og pengevæsenet i Danmark og Hertugdømmerne 1813-1875 i NNÅ 1979-80 s.136-156. For danske pengesedler findes en fortegnelse over love ect. i Danmarks officielle Pengesedler 1713-1983 s.311-320 samt i Bjørn Rønnings bog: Norges pengesedler og seddelbankvesen inntil 1874: Sedler udsendt i København (Oslo 1980) s.128-132. (→ Møntforordninger).

Møntmester. Titlen på lederen af et møntværksted (Mønten). I middelalderen og i begyndelsen af nyere tid blev han ofte betegnet ved det latinske navn monetarii. Mange møntmestre havde i ældre tid tilknytning til guldsmedefaget (→ Eligius), idet de herfra kendte til fremstilling af og kontrol med ædle metaller. I merovingertiden synes møntmestrene at have været meget selvstændige, idet mønterne kun udviser prægede og møntmesternavn. Fra karolingertiden har møntmestrene især været underlagt statsmagten. På skandinaviske mønter fra omkring år 1000 optræder en angelsaksisk møntmester, Godwine. De mange navne på Knud d. Stores og efterfølgernes danske mønter er næppe møntmestre alle sammen. Mest sandsynligt er det, at det er navne på stemplskærere eller prægere. Ansættelse af møntmestre skete på forskellige vilkår. Møntmesteren kunne enten alene lede Mønten for møntherrens regning, eller også forpagte Mønten (→ forpagtningsmønt). I begge tilfælde forlangte møntherren udførlige regnskaber og kontrol med møntningerne. Mange møntmestre har mistet hovederne på grund af underlødige mønter eller fusk med regnskaber. Men møntmestre har også med urette været beskyldt for uregelmæssigheder, idet datidens målemetoder til fastsættelse af finheden var behæftet med en usikkerhed. I vor tid ledes et møntværksted af en

direktør eller undertiden af to (administrerende og teknisk), som under sig har en mængde specialister, der hver for sig sørger for produktionen, ganske som på enhver anden fabrik.

Lit: WdM s.423-424; KL bd.12 sp.62-67; Tor Flensmark: Skånska Mynt och deras Mästare (Degeberga 1984).

Møntmesterspænde. Sølvbæltespænde fra omkring 1300 fundet på Bornholm. Indskriften beretter, at det har tilhørt Thedricus, mønt-

Møntmesterspænde (54 mm).

mesterens broder. Yderligere er afbildet en glødhage, to understempler, to hamre, to tænger samt et overstempel, altsammen værktøj brugt i forbindelse med møntfremstillingen.

Møntmetaller. De enkelte metaller er i dette leksikon behandlet hver for sig med særlige stikord. → Acmonital, aluminium, aluminiumbronz, aurichalcum, bartons metal, basemetal, bath metal, billon, bly, brandsølv, britanniametal, bronz, bronzital, bullion, electron, grenaillekobber, guld, guldstøv, hornuld, hornsølv, hvidmetal, italm, jern, kanonmetal, klokke-metal, kobber, kobbernikkel, kroneguld, messing, nikkel, nysølv, platin, potin, rusølv, sølv, vellon og zink.

Møntmærker. Det er ikke ualmindeligt, at små mærker og tegn på

mønterne angiver, hvor de er præget. Disse mærker må dog ikke forveksles med møntmestermærker, som endnu hyppigere optræder på mønter. I Danmark kendes under Erik af Pommern møntmærker fra Næstved (kløverblad) og Randers (lille ring), men ellers skal man frem til Fr.VI (1808-1839), der en kort overgang 1833-34 benyttede K M for Københavns Mønt. Fra Chr.8. til Chr.9. benyttes skiftevis hjerte og krone, men siden kronemøntens indførelse 1873 har møntmærket for København været et hjerte. Hertugdømmerne har benyttet to korslagte glødhager, men 1842-1863 var det et rigsbæle.

Kongsberg i Norge har fra 1686 benyttet korslagt hammer og bjergjern. Stockholms møntmærke var 1873 - 1973 et lille Skt. Erikshoved. Efter udflytningen til Eskilstuna i 1974 er møntmærket blot et E. I store lande som bl.a. Tyskland, Frankrig og Spanien, som hver især havde mange møntværksteder, har man benyttet bogstaver til at markere de enkelte møntsteder med.

Lit: KL bd.12 sp.79-85; NNUM 1938 s.161-168.

Møntohm. Ældre stillingsbetegnelse for en ledende montarbejder (formand eller fuldmægtig) på et møntværksted.

Møntomløb. Den til enhver tid cirkulerende teoretiske mængde af mønter i et land. Beløbet beregnes løbende, idet man hvert år tillægger det beløb af mønter, der er præget, og fratrækker det, der er indsmeltet. I 1994 var skillemøntløbet i Danmark 2.932.000.000 Kr. Det faktiske beløb er nok lidt mindre, idet der tages mønter, udføres mønter af turister, og endelig er der samlerne, som lægger nye og flotte mønter tilside.

Møntordninger. Formuleringer eller direktiver, der ofte for mønt-

mesteren i kontraktform angiver, hvilke mønter der skal udmøntes, hvordan de skal se ud samt nøjere specificerer → møntfod, vægt (skrot), finhed (korn), → remedium etc. Den ældst bevarede danske møntordning er dronning Filippas fra 1424. Denne har dog mere karakter af en → møntunion. De ældste danske møntordninger er fra 1513 og 1514. Den ældste svenske er fra 1449, og den ældste norske er fra 1514. → Møntlov, → Møntforordninger.

Lit: KL bd.12 sp.67-68.

Møntpolitik er statens håndhævelse af → møntretten. Med denne ret i hånden kunne man tjene på mønterne eller udmøntningen og især på skillemønten, som var mindrelødig. Til de møntpolitiske foretag hørte også at skaffe sølv til udmøntningerne, at holde udenlandske dårlige mønter ude, hindre eksport af ældre gode mønter eller gennem møntunioner forsøge at skabe ensartede monetære forhold med nabolandene. Desuden søgte man gennem → valvationer at skaffe klarhed over kursværdien af egne og fremmede mønter.

Lit: KL bd.12 sp.68-69.

Møntprægning → Møntfremstilling.

Møntrammer → Møntholdere.

Møntregale → Møntret.

Møntregister → Møntkartotek.

Møntregistreringskontor. Ved en konference for møntdirektører 1970 besluttedes det at etablere et møntregistreringskontor i Bruxelles med den opgave at samle oplysninger om alle møntudstedelser og viderebringe dem til møntdirektører verden over. Et af formålene hermed er at undgå misbrug af fremmede mønt i bl.a. vekselaugtomater, salgssautomater og lignende.

Lit: MN feb. 1971 s.3.

Mønt

Møntret (Møntregale, Mønthøjhed). Retten til at udforme et lands møntvæsen. De love og forordninger, der vedrører en stats møntvæsen, fastslår i almindelighed, hvem der har møntretten. Møntret dækker begrebet møntregale, der kommer af »regalia« eller »jura regalia« dvs. kongelige rettigheder. I Norden blev sådanne rettigheder i middelalderen ofte givet til kirkens folk, dvs. biskper og lensmænd, som f.eks. Søren Norby. En møntret kunne enten være hel eller delvis, idet kongen kunne give del i møntretten med f.eks. en fjerdedel eller halvdelen af overskudet ved udmøntningen. I Lande som Tyskland, Frankrig, Italien og Nederlandene, som på grund af lensvæsen var opdelt i en mængde små områder, havde disse områder som oftest deres egen møntret givet ved kejserlig eller kongelig bevilling. Siden Harald Hen (1074 el. 1076-80) har de danske konger hævdet et møntregale, hvis betydning lå i, at ingen andre end kongen måtte slå mønt. Blev kongens møntret krænkede ved at slå falsk mønt, straffedes falskmøntnere i følge Jydske Lov med afhugning af den ene hånd.

Lit: KL bd.12 sp.69-76, bd.13 sp.700; WdM s.419-420, 427-435; Halke s.238-246; NR nr.36 (1993) s.29-33.

Møntrulle. Ved udlevering af mønter fra et møntværksted (Mønten) eller bank har man brugt at pakke en stabel af ens mønter til et vist rundt beløb ind i papir. Sådanne møntruller, som kendes tilbage fra 1800-tallet, kunne have påtrykt stykantal, og hvis der var tale om guldmønter, var rullen ofte forseglet og forsynet med vægt, dato og kontrolantens navn. Tidligere brugtes også plomberede møntsække til forsendelse, men i dag leverer de fleste møntværksteder de forskellige møntsorter færdigpakke i ruller. Mange banker har selv maskiner til at pakke cirkulerende mønter til udlevering igen, eller de bruger mønt-

tutter, rørformede plastholdere, der kan genanvendes.

Møntsamlere. Dansk møntsamlertidsskrift påbegyndt 1984 som et tilbud til ca. 30 klubber. Bladet udkommer med to numre om året – forår og efterår -, og bringer mange interessante artikler. I 1994 var 42 danske, 10 norske og 1 svensk møntsamlereforening modtager af bladet. Oplag 3800 stk.

Møntsamlereforeningen af 1896.

Dansk møntsamlereforening stiftet to dage efter, at hele bestyrelsen i Den Numismatiske Forening i København den 17. okt. 1896, efter uoverensstemmelse med L.E. Bruun om Tietgen medaljen, var udtrådt af foreningen. Den nye forening fik som formand den dynamiske journalist og kunstmaler Harald Tøfte. Foreningen holdt møder, foredrag og forevisninger samt auktioner over mønter, medaljer og pengesedler. Det var hensigten at sælge medlemmernes dubletter, og desuden skabtes kontakt til handlende i ind- og udland, der kunne forsyne samlerne med manglende stykker. Foreningen var meget aktiv, hvilket ses af, at der 1896-1906 afholdtes 83 møder samt mange auktioner. 1915/16 blev medlemmerne fra Møntsamlereforeningen af 1896 enige om igen at indgå i Den Numismatiske Forening i København og dermed danne en forening til varetagelse af de fælles interesser.

Møntsamlernyt. Uafhængigt dansk mønttidsskrift udgivet fra marts 1970 til feb.1981 med 10 numre årligt under redaktion af → Børge Rønne. Foruden uddybende artikler og nyhedsstof blev i høj grad lagt vægt på at omtale møntbørser samt at bringe meddelelser fra de mange møntsamlereklubber, der især efter bladets start skød op rundt om i Danmark. Indeholder meget læseværdigt stof.

Møntsamling. Sammenbragte mønter, for det meste ordnet efter bestemte synspunkter. Det kan være en national samling (landesamling), bestemte mønttyper som talere, crowns eller dukater, → årstalsmønter, → typemøntsamling, → motivsamling eller → tværsamling. At skabe store → universalsamlinger med overblik over den samlede mønthistorie, som det er set i ældre tid, synes i dag næppe muligt. Der er ikke overleveret beretninger fra antikkens Grækenland om folk, som har samlet på mønter. Det skulle dog undre, om de ikke også fandtes dengang. Kejser Augustus brugte af og til fremmede og ældre mønter som gaver, og fra midt i 1300-tallet har man kendskab til digteren Petracas og Cosmo af Medicis store møntsamlinger. 1486 berettes om en offtentlig udstillet samling skænket af Hans Tuchers til byen Nürnberg. Fra dette tidspunkt blev det populært i højere kredse at samle mønter, og da Hubert Goltz omkring 1560 foretog en rundrejse i Europa, skal han have besøgt ca. 950 møntsamlinger (møntkabinetter). Mange store statslige samlinger kan føres tilbage til den tid, således også → Den kongelige Mønt- og Medaillesamling i København, som udsprang af Fr.3.'s kunstkammer. Hvert land har haft sine store samlere, og ofte foreligger fortegnelser eller auktionskataloger over deres samlinger. De kendteste danske, norske og svenske møntsamlere er omtalt enkeltvis under navn.

Møntskab. Skab med indbyggede skuffer specielt beregnet til opbevaring af mønter og medaljer. I 1600 og 1700-tallet blev ofte til store møntsamlinger hos konger og fyrster fremstillet store møbler, såkaldte »Møntkabinetter«, medens større samlere i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet ofte fik indrettet skabe efter egne individuelle behov. Hører man ikke til de heldige, der har et ældre

møntskab, kan man enten selv indrette et sådant eller få det lavet. Møntbakker fremstilles bedst af en dobbelt masonitplade, der sjældent slår sig. Brug af egetræ i et møntskab er uhensigtsmæssigt, idet garvesyren i træet meget hurtigt får sølvmonter til at anløbe. Der findes i dag fabriksfremstillede møntskabe. De fleste er i plastic indeholdende 4-10 bakker, men der findes også trækabinetter indeholdende op til 32 bakker. Underlaget i bakkerne bør være syrefrit filt eller andre kemisk neutrale tekstiler.

Lit: MK 1984 s.42.

Møntskat → Møntfund.

Møntskriver. Titlen på den embedsmand, som den danske konge i 1500, 1600 og 1700-tallet havde til at overvåge de økonomiske forhold på et møntværksted. Han var ikke lønnet af møntmesteren, men af kongen og skulle aflægge regnskab til Rentekammeret.

Møntsmetje → Møntværksted.

Møntsmykker. Smykker, hvori mønter indgår med større eller mindre vægt, har været kendt langt tilbage i tiden. Eksempler, hvor antikke græske mønter har fundet anvendelse som smykker, er højst sandsynligt først tilvirket i romersk kejsertid, hvor det blev mode at anvende guldmonter som dekoration. Mest brugt var at lodde en ring eller øsken på mønter eller blot gennemhulle dem, så de kunne bæres i en kæde om halsen. Sjældnere sås fingerringe, broscher og armringe. I Folkevandringstiden brugtes først romerske sølvdenarer, og i Skandinavi- en brugtes senromerske guldmedaljoner, som i 400-tallet udviklede sig til de såkaldte → guldbraekteater. Lige til vore dage har mønter været anvendt til forskellige udsmykningsformål, bl.a. på hovedtøj og tørklæder. I Danmark var det populært at an-

To forskellige jubilæumsmonter anvendt som brosche samt dansk Christian 6. 24 skilling forfærdiget til urnøgle.

vende Chr.5. eller Fr.4.'s 8-skillinge til vesteknapper. Urnøgler og urvedhæng blev ofte fremstillet af mønter på det tidspunkt, hvor man gik med de store »kryddere« (lommeure), og i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet blev det mode at give troskabspanter (→ lovetokens) fremstillet af mønter med indgraverede navne og initialer. Emailje-

rede mønter er en anden gruppe af mønter tilvirket til dekorationsformål ved hjælp af indlagt emailje i op til flere farver. Det startede i 1880'erne, og hovedsædet for fremstillingen var Birmingham i England. De populære typer var Georg III og Victorias crown-mønter med St. Georg og Dragen. Den dag i dag spiller mønter en rolle som udsmykning hos mange af tredielandenes befolkninger.

Lit: Münzen in Brauch und Aberglauben. Mainz 1982 s.106-122; NR 1995 nr.1 s.10-15.

Møntsted kaldes enhver by eller bygning, hvor der er slået mønt, permanent eller kortvarigt i nødstilfælde. Oldtidens mange græske møntstedende byer brugte forskellige motiver som kendetegn, og ofte fremgår også bynavnet af mønterne. Romerne, hvis rige på sit højeste omkransede hele Middelhavet, slog mønter i et utal af byer. Især i den senromerske periode var mønterne ens alle steder bortset fra et forkortet bynavn og et bogstav, der angav møntværkstedet (→ officin) i → afsnittet. I Danmark har flere konger ladet slå ensartede mønter i forskellige byer samtidig, og her angiver → møntmærke eller bynavn stedet. I alt har i Danmark været præget mønter ca. 30 forskellige steder. Hovedparten af disse var især aktive i middelalderen. Store lande som U.S.A. og Tyskland har i dag flere forskellige møntværksteder i gang for at klare efterspørgslen. For at mønterne kan skelnes fra hinanden, er de forsynet med forskellige bogstaver. En liste over Nordens møntsteder i middelalderen findes i KL bd.12 sp.80-85.

Møntstedmærke → Møntmærke.

Møntstempler, også kaldet prægestempler, er værktøjer i stål, hvormellem et metalstykke sammenpreses, så der opstår et samtidigt aftryk

Mønt

af for- og bagside. På stemplerne endeflade er et negativt motiv enten graveret i hånden med stikler eller andre værktøjer eller indslået med delpunser (→ punsler). Særlig komplicerede partier, som f.eks. et portræt blev ofte presset ned i stemplet ved hjælp af en positivt skåret og hærdet → patrice. Når stemplerne var færdiggraverede, blev de hærde, således at der kunne tages mange afslag. Man har undertiden anvendt stempler af messing og bronze, især i antikken. Et stempel-par består af et overstempel og et understempel. I ældre tid, dvs. fra middelalder og langt op i nyere tid, sad understemplet fast i en træblok eller ambolt, medens man med en hammer slog på overstemplet, som holdtes i hånden eller på anden måde var fastholdt og styret i forhold til understemplet. Ved → brakteatprægning anvendes kun eet stempel, medens stemplerne ved → valseprægning var graveret direkte i valserne eller indsat som løse stempler i valserne. Disse stempler var krumme, idet de skulle følge valsens krumning. Moderne stempler er fremstillet ved en noget anderledes arbejdsgang. Fra en model i stor størrelse tages en afstøbning, som sættes i en reduktionsmaskine. Ved en pantograflignende indretning ned sætter den størrelsen og graverer relieffet i et stykke stål, som derefter hærdes. Ud fra dette fremstilles en såkaldt arbejdsponcon, og med denne færdiggør man de mange egentlige prægestempler. Små stempler kan i moderne produktion holde til prægning af 1 million stykker, medens store stempler kun kan præge ca. 500.000 stykker, før de må udskiftes.

Møntsystem. Et lands bestemmelse om hvilket system (→ guldmøntfod, → sølv møntfod, → dobbelt møntfod etc.) det skal baseres på. Dertil bestemmelser om møntenhed og nominaler samt forskrifter an-

gående mønternes vægt, finhed, diameter, om remedium, passervægt etc., og endelig om deres forhold til eventuelle pengesedler. → Møntordninger, → Møntlove, → Møntforordninger.

Møntsæt. Betegnelse for et sæt mønter fra samme land, enten præget med samme årstal eller repræsenterende et forslag til nye typer etc. Fra Møntens side er sådanne præsentationssæt ofte lagt i specielle æsker fremstillet til mønterne. Fra Danmark findes fra 1584 det såkaldte Dronning Sophias gavesæt, der består af 7 guldmønttyper, som Fr.2. havde ladet præge på møntværkstedet ved Frederiksborg. Fra England kendes → proof-sæt (medaljeprægsæt) fra 1650'erne, og USA har fremstillet præsentationssæt mellem 1792 og 1816. Mange af præsentationssættene var beregnet til godkendelse hos møntherren, dvs. ofte landets regent eller hersker, men sættene fandt også anvendelse som gaver til højtstående udenlandske personer. I dag forstås ved møntsæt gerne de årgangssæt, som stort set alle landes nationale møntværksteder præger til samlere hvert år – ofte i kvaliteter, der er bedre end de normalt cirkulerende mønter.

Mønttegn (sv.: Mynttecken). Normalt betegnelse for små betalingsmærker, poletter eller banktegn, der med officiel velsignelse har fungeret som skillemonet. Et dansk eksempel haves i de danske → rigsbanktegn i værdierne fra 2 til 16 skilling, som Rigsbanken efter statsbankerotten 1813 fik kgl. autorisation til at udstede. Et eksempel i Sverige på mønttegn er de nødmønter – de såkaldte → »Görtzdalere« - som i årene under Den store Nordiske Krig 1715-1719 blev præget i et antal af ca. 40 millioner stykker.

Møntteknik → Møntfremstilling.

Mønttræ. Gammel skik fra Tyskland, hvor folk på kurophold slog en mønt af ringe værdi ind i et bestemt træ på kurstedet efter deres helbredelse. Et sådant træ kaldtes et mønttræ, men ofte kunne træet ikke klare de mange mønter, der blev banket ind gennem barken i årenes løb og gik til sidst ud. Så fældede man træet, men lod den del stå, hvor mønterne var slået ind. Skikken kendes også fra Danmark, bl.a. fra sanatoriet Vejle fjord i Stouby ved Vejle. → Pengetræ.

Lit: NR 1987 s.110.

Møntudstilling. I modsætning til museernes permanente udstillinger af mønter holdes møntudstillinger af private samlere i møntklubber i anledning af et møntsamlertærf eller møntbørs. Her konkurreres om bedste udstilling, idet deltagerne som regel får tildelt en montre hver. Samleren må da finde et tema og belyse det ud fra enkelte mønter sammen med fotos og landkort eller andre ting med tilknytning til emnet. Der til kortfattede tekster, så selv ikke-fagfolk kan finde udstillingen spændende. Møntudstillinger arrangeres af og til også i diverse bankafdelinger af lokale møntklubber eller private samlere.

Møntunion (Møntforbund, Møntkonvention). Overenskomst mellem to eller flere stater eller byer om ensartet udmøntning efter bestemt møntfod og til gensidig anerkendelse af parternes mønter som gyldigt betalingsmiddel. Eksempler på en sådan ensartet udmøntning kendtes allerede i antikkens Grækenland. I Tyskland opstod i sen middelalder flere overenskomster mellem byer og områder: → Den Vendiske Møntforbund, Det Schwäbische Møntforbund, Det Rhinske Møntforbund etc. Hovedparten af disse møntunioner var at finde i den sydvestlige og vestlige del af Tyskland. 1667 sluttedes

aftale mellem Brandenburg og Sachsen i Kloster Zinna, og i 1700 og 1800-tallet opstod flere møntunioner, hvis hovedformål var guldmøntføden. Uden for Tyskland var de vigtigste : → Den Latinske Møntunion, som 1865 blev dannet af Frankrig, Belgien, Italien og Schweiz og med Grækenlands tilslutning 1868. Endelig var der → Den Skandinaviske Møntunion af maj 1873 mellem Danmark og Sverige, og som Norge tilsluttede sig i okt. 1875. I 1970'erne fremkom planen om en europæisk møntunion af lande sammensluttet i EF (Det europæiske Fællesskab) med regneenheden ECU (European Currency Unit) som møntenhed, og der arbejdes fortsat herpå.

Lit: KL. bd.12 sp.78-79.

Møntvalseværk (eng.: Roller Press, ty.: Walzenprägewerk). Valseværk, der i stedet for glatte valser har møntstemplerne graveret i valserne. Mellem disse valser kørte man en flad stang igennem, som modtog valsernes præg. Bagefter blev mønterne klippet eller stanset ud. Maskinen opstod midt i 1500-tallet, og på valserne var normalt indgraveret 4-6 stempler. Metoden var dog for kostbar. Hvis eet af stemplerne gik i stykker, måtte man enten skabe en helt ny valse med 4-6 nye stempler, eller

også kassere hver 4. eller 6. mønt. Problemet blev løst med de såkaldte lommevalser, dvs. løse stempler, der blev sat ind i valsen. I Danmark begyndte den første valseprægmaskine at producere mønt i marts/april 1582, og mange af de senere danske kongers mønter er fremstillet ved hjælp af denne teknik. I Sverige indførtes valseprægning fra 1625, og den ophørte i Avesta ca. 1715. Det var også på dette tidspunkt, at man ude i Europa forlangte af få de større mønter forsynet med randornamentik for at forhindre filing, skrabning eller klipning. Til produktion af mindre skillemonter var maskinen i brug i Tyskland indtil 1790'erne.

Møntvidenskab → Numismatik.

Møntvægte var kendt allerede i antikken. De var en forudsætning for at bruge ædelmetal som betalingsmiddel. Mange tidlige møntbetegnelser som → shekel, → stater, → libra, → litra og → unica er afledt af vægte eller begrebet at veje. Moneta (Iuno Moneta), romernes møntgudinde, er afbildet med sin attribut, en vægt. I romersk tid fremstilledes specielle vægtlodder (→ exagium) til kontrol af mønternes vægt, og senere har byzantinere og arabere flittigt anvendt møntvægte og møntvægtlod-

der. I Europa er fundet nogle få vægte fra merovingisk og karolingisk tid, men først med guldmønternes fremkomst i 1300-tallet blev møntvægten et uundværligt hjælpemiddel for handelsfolk og pengeformidlere. Møntvægte kan ikke anvendes uden brug af → møntvægtlodder, og man fremstillede derfor sæt af vægt og møntvægtlodder, der modsvarede de mest kendte og kurserende guldmønttyper. Mange af disse møntvægtsæt er fremstillet i Nürnberg, Köln og Amsterdam fra 1500-tallet, indtil brugen gradvist ophørte i løbet af 1800-tallet. Fra Danmark kendes bl.a. 3 møntvægtlodder præget på Mønten i Altona med originalstempler til 1 speciedaler, 2/3 sp. og 1/3 sp. Bagsiden er plan bortset fra det indhuggede kronede C 7. Lodderne brugtes i forbindelse med en møntreform. Specielle æsker med vægte og møntvægtlodder fremstilledes af instrumentmager familien Kruse i Elberfeld, i dag en del af Wuppertal. Mange ældre møntvægtsæt er flot udsmykkede indvendig i kasserne med træudskæringer og indklæbede tryk med scenerier samt afbildninger af de tilsvarende møntvægtlodder. Senere nøjedes man med fremstillernes navn og årstal.

Lit: Sheppard & Musham: Money Scales and Weights. London 1975; Knijnsberg:

Fransk møntvægt med tilhørende møntvægtlodder udført af Dominique Pasqual ca. 1750.

Mønt

300 Muntgewicht Doosjes. Amsterdam 1983; P. Flensburg: Møntårbogen 1976 s.200-202.

Møntvægtlodder. Inden for vægtlodder indtager møntvægtlodder en væsentlig plads. De brugtes til at veje guld- og sølvmonter, så falske stykker kunne undgås samt for at kontrollere, at der ikke var filet eller klippet af mønterne. Møntvægtlodder benyttedes allerede i antikken (→ exagium), og i Europa vandt de udbredelse, da guldmønterne i middelalderen holdt deres indtog (→ Florin, → Dukat, → Mouton d'or, → Rosennobel). De ældste europæiske møntvægtlodder stammer fra 1300-tallets Italien og Frankrig. De fleste købmænd og handelsfolk havde en møntvægt samt diverse lodder samlet i en kasse.

Hollandsk møntvægtlod fra 1749 fremstillet af TDB (Theodorus de Backer) i Amsterdam.

se. Disse kasser med vægte og lodder blev almindelige fra 1500-tallet, og for at synliggøre, hvad de enkelte lodder skulle bruges til, blev de ofte forsynet med et billede af den guldmønttype, der svarede til vægten. Fra omkring 1740 begyndte man at nøjes med et indslået møntnavn i vægtloddet. Brugen af møntvægte og møntvægtlodder ophørte i løbet af 1800-tallet.

Møntværdi. Værdien af en mønt kan udtrykkes på mange måder:

1: Pålydende værdi, også kaldt den nominelle- eller navneværdi, den værdi der står på mønten.

2: Metalværdi, lig den reelle værdi af metallet i mønten. Den burde svare til den nominelle værdi, men gør det som regel ikke, idet der må be-

regnes noget til prægeomkostninger mm. Bedst er overensstemmelsen mellem metalværdi og pålydende i tidligere tiders guldmønter og større sølvmonter. Skillemønten var ofte så dårlig, at folk beregnede opgæld, hvis større beløb blev betalt med mindre mønter, eller hvis man ville tilveksle sig speciedalere for skillingsmønter.

3: Kursværdi blev af staten i ældre tid fastsat over for udenlandske mønter eller landets egne mønter, når man påbød, at de skulle have anden værdi end pålydende. Kursværdi kaldes også cirkulationsværdi, tariværdi eller valuationsværdi.

4: Handelsværdi eller markedsværdi er den pris, en mønt kan opnå ved køb eller salg på et givet tidspunkt. Den er ikke fast lagt på forhånd men afhængig af udbud og efterspørgsel.

5: Samlerværdi, den værdi en mønt har for en møntsamler. Den er ret subjektiv og kun delvis afhængig af markedsværdien.

6: Katalogværdi, prisangivelse i et møntkatalog, men kun vejledende. Skal altid tages med et vist forbehold.

7: Videnskabelig værdi udtrykker alene, at mønten er af værdi for forskere. Der er ikke tale om en pengemæssig værdi.

Møntværksted. Kaldtes i middelalderen ofte for møntsmedje, fordi den ikke adskilte sig meget fra en almindelig smedje. Her havde man esen, hvor materialet blev smeltet og udhamret på ambolten og tilsidst hammerprægningen af mønterne. Der er i dag kun få spor af tidligere tiders møntværksteder, men på øen → Hjelmsø er fundet rester af mønter og råmateriale, dvs. kobberstænger og blanketter stammende fra de fredløse møntværksteder omkring år 1300. I Sverige er i → Lødöse fundet adskillige bly og læder underlagsstumper stammende fra brakteat-

fremstilling i 1200 og 1300-tallet. Adskillige træsnit afbilder håndprægning af mønter – et af de berømteste er Hans Burgkmairs træsnit i bogen: Weisskunig forestillende møntværkstedet i Wien omkring år 1500.

Lit: NNÅ 1971 s.60-86; NFM XIV s.43-45.

Møntvæsen. Et lands møntvæsen omfatter dets → møntsystem, bestemmelser angående → møntbillede, → møntteknik og → møntforvaltning.

Mørkholm, Otto (1930-1983).

Dansk numismatiker, dr.phil., ansat ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling som museumsinspektør i 1959. I årene 1959-1977 varetog han det slidssomme hverv som redaktør af → NNUM. 1960 blev han Møntsamlings overinspektør, men havde i årene forud – fra 1955 – arbejdet med den danske → sylloge. 1965-1979 var han sekretær i den → Internationale Numismatiske Kommission, og 1967 stod han som leder af den 7. Internationale numismatiske kongres i København. Året før, i 1966, havde han fået tid til færdiggørelsen og forsvaret af sin disputats, der omhandlede Antiochus IV af Syrien. Derefter fulgte en lang frugtbar periode til 1982, hvor han dyrkede en række områder, – dog stod den hellenistiske periode hans hjerte nærmest. 1981 blev han medlem af redaktionskomiteen for → NNÅ, 1962 udnævntes han til korresponderende medlem af Dansk Numismatisk Forening, 1980 modtog han foreningens Holger Hede medalje, 1981 tildeltes han ANS's Huntington medalje, og i 1982 fik han Royal Numismatic Societys medalje. Sluttelig blev han, kort tid før sin alt for tidlige død i 1983, medlem af Det kgl. Danske Videnskabernes Selskab.

Lit: NNUM 1980 s.82-86 (med bibliografi 1955-1980), 1983 s.126-130 (nekrolog med bibliografi 1980-1983); MK 1983 Nr.8 s.224; NNF-NYTT sept. 1983 s.4-5.